

E.H. CARR KOMİNTERN VE İSPANYA İÇ SAVAŞI

The Comintern and The Spanish Civil War

© 1984 Edward Hallett Carr

© 1983, 1984 Tamara Deutscher

Bu kitabın yayın hakları

Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 1459 • Tarih Dizisi 58

ISBN-13: 978-975-05-0745-8

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDİTÖR Levent Cantek - Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI AFIŞ Josep Renau, "Obreros, Campesinos, Soldados,
Intelectuales Reforzad Las Filas Del Partido Comunista", 1936-1939

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Begüm Güzel

DİZİN Özgür Yıldız

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

EDWARD HALLETT CARR

Komintern ve İspanya İç Savaşı

The Comintern and The Spanish Civil War

YAYINA HAZIRLAYAN *Tamara Deutscher*
ÇEVİREN *Ali Selman*

i l e t i ş i m

EDWARD HALLETT CARR 28 Haziran 1892'de Londra'da doğdu. 3 Kasım 1982'de Cambridge'de öldü. 1916'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1919'da İngiliz delegasyonuyla Versailles Konferansı'na katıldı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda kurulan Sovyetler Birliği Dairesi'nde çalışmalarını sürdürdü. 1936'da bakanlıktan ayrılarak, çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı. 1941-46 yılları arasında *The Times*'da yayın yönetmen yardımcısı olarak çalıştı. Carr'a göre tarihçi, olguları ya da kişisel yorumunu öne çıkarmamalı, tarihçi ile olgular arasındaki karşılıklı ve kesintisiz etkileşim sürecinde, bugün ile geçmiş arasındaki diyalogu sürekli kılmalıdır. Bu nedenle tarihçi, sunduğu olguların doğruluğunu kanıtlamanın ötesinde, araştırdığı konuyla ilgili bilinen ya da bilinebilecek tüm verileri ele almak zorundadır. Başlıca Eserleri: *Dostoyevsky*, 1931 [*Dostoyevski*, çev. Ayhan Gerçekler, İletişim Yay., 2000]; *The Romantic Exiles*, 1933 [*Romantik Sürgünler*, çev. Şamil Beştöy, Çiziyazıları Yay., 2001]; *Karl Marx*, 1934 [*Karl Marx*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., 2010]; *International Relations Since the Peace Treaties*, 1937 ("Barış Antlaşmalarından Sonra Uluslararası İlişkiler"); *Michael Bakunin*, 1927 [*Michael Bakunin*, çev. Pelin Siral, İletişim Yay., 2008]; *The Twenty Years' Crises, 1919-1939*, 1939 ("Yirmini Yıllık Bunalım, 1919-1939"); *Britain: A Study of Foreign Policy from Versailles to the Outbreak of War*, 1939 ("İngiltere'nin Versailles Antlaşmasından Savaşın Başlamasına Dek İzlediği Dış Politika Üzerine Bir Çalışma"); *Conditions of Peace*, 1942 ("Barış Koşulları"); *Nationalism and After*, 1945 [Milliyetçilik ve Sonrası, çev. Osman Akınhay, İletişim Yay., 1999]; *The Soviet Impact on the Western World*, 1946 ("Sovyetler'in Batı Dünyası Üzerine Etkisi"); *Studies in Revolution*, 1950 ("Devrim Üzerine Çalışmalar"); *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, 3 cilt, 1950-1953 [*Bolşevik Devrimi*, 3 cilt, çev. Orhan Suda (I-II), çev. Tuncay Birkan (III), Metis Yay., 1989-2004]; *The New Society*, 1951 ("Yeni Toplum"); *German-Soviet Relations Beetween the Two World Wars*, 1951 ("İki Dünya Savaşı Arasında Sovyet-Alman İlişkileri"); *The Interregnum 1923-1924*, 1954 ("İktidar Boşluğu Dönemi 1923-1924"); *Socialism in One Country 1924-1926*, 3 cilt, 1958-1964 ("Tek Ülkede Sosyalizm 1924-1926"); *What is History?*, 1961 [*Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yay., 2004]; *1917: Before and After*, 1969 (1917: Öncesi ve Sonrası, çev. Begüm Adalet, Birikim Yay., 2007); *Foundations of a Planned Economy* (1. cilt R.W. Davies ile), 3 cilt, 1969-1978 ("Planlı Ekonominin Temelleri"); *The Russian Revolution from Lenin to Stalin*, 1979 [*Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, çev. Levent Cinemre, Mer Yay., 1992]; *From Napoléon to Stalin*, 1980 ("Napoléon'dan Stalin'e"); *The Twilight of the Comintern*, 1982 [*Komintern'in Alacakaranlığı 1930-1935*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., 2010].

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	6
Sunuş • ÖMER LAÇİNER	9
E. H. Carr: Kişisel Hatıralar • TAMARA DEUTSCHER	21
Giriş • TAMARA DEUTSCHER	35
1 Prelüd	41
2 Saldırı	53
3 Müdahale Etmeme Komitesi	67
4 Savunmada Çatlaklar	91
5 Diplomatik Hesaplar	103
6 “Yeni Tip Bir Demokrasi”	113
7 Yenilgiyi Tatmak	131
NOT A Stalin ile Largo Caballero Arasında Yazışmalar	157
NOT B Palmiro Togliatti’nin, Moskova Komünist Enternasyonal Karargâhı’na Gönderdiği Gizli Raporlardan Seçmeler	161
DİZİN	181

KISALTMALAR

CEDA	Confederacion Espanola de Derechas Autonomas (İspanya Özerk Sağ Konfederasyonu)
CGT	Confederacion Generale du Travail (Genel İşçi Konfederasyonu)
CGTU	Confederacion General del Trabajo Unitaria (Birleşik Genel İşçi Konfederasyonu) Confederacion Generale du Travail Unitaire
CNT	Confederacion Nacional del Trabajo (Ulusal Emek Konfederasyonu)
Comintern	Communist International (Komünist Enternasyonal)
CPGB	Communist Party of Grest Britain (Britanya Komünist Partisi)
FAI	Federacion Anarquista Iberica (İberya Anarşist Federasyonu)
FNTT	Federacion Nacional de Trabajadores de la Tierra (UGT'nin tarım sektörü)
IKKI	Ispolnitel'nyi Komitet Kommunisticheskogo Internatsionala (Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi)
ILP	Independent Labour Party (Bağımsız İşçi Partisi)
KPP	Komunistyczna Partja Polski (Polonya Komünist Partisi)
LSI	Labour and Socialist International (İkinci Enternasyonal)
Narkomindel	Narodnyi Komissariat Inostrannykh Del (Dışişleri Halk Komiserliği)
NKVD	Narodnyi Komissariat Vnutrennykh Del (İçişleri Halk Komiserliği)
PCE	Partida Comunista de Espana (İspanya Komünist Partisi)
PCF	Parti Communiste Français (Fransa Komünist Partisi)
PCI	Partito Comunista Italiano (İtalya Komünist Partisi)

POUM	Partido Obrero de Unificacion Marxista (Marksist Birleşik İşçi Partisi)
PSOE	Partido Socialista Obrero Espanol (İspanya Sosyalist İşçi Partisi)
PSUC	Partido Socialista Unificado de Cataluna (Katalan Birleşik Sosyalist Partisi)
SFIO	Section Française Internationale Ouvrière (Fransa Sosyalist Partisi)
SIM	Servicio de Investigacion Militar (Askerî İstihbarat Servisi)
TUC	Trade Union Congress (İşçi Sendikaları Kongresi)
UGT	Union General de Trabajadores (Genel İşçi Sendikası)

Karanlıkta kar yağıyor*

(...)

Karanlıkta kar yağıyor,
Sen Madrid kapısındasın.
Karşında en güzel şeylerimizi
Ümidi, hasreti, hürriyeti
Ve çocukları öldüren bir ordu.

Kar yağıyor.
Ve belki bu akşam
Islak ayakların üşüyordur.
Kar yağıyor,
Ve ben şimdi düşünürken seni
Şurana bir kurşun saplanabilir
Ve artık bir daha
Ne kar, ne rüzgar, ne gece...

Kar yağıyor
Ve sen böyle “No pasaran” deyip
Madrid kapısına dikilmeden önce
Herhalde vardın.
Kimdin, nerden geldin, ne yapardın?
Ne bileyim,
Mesela;
Astorya kömür ocaklarından gelmiş olabilirsin.
Belki alnında kanlı bir sargı vardır ki
Kuzeyde aldığı yarayı saklamaktadır.
Ve belki varoşlarda son kurşunu atan sendin
“Yunkers” motorları yakarken Bilbao’yu.
Veyahut herhangi bir
Konte Fernando Valaskerosi de Kortoba’nın çiftliğinde
İrgatlık etmişindir.
Belki “Plasa da Sol” da küçük bir dükkanın vardı,
Renkli İspanyol yemişleri satardın.
Belki hiçbir hünerin yoktu, belki gayet güzeldi sesin.
Belki felsefe talebesi, belki hukuk fakültesindensin
Ve parçalandı üniversite mahallesinde
Bir İtalyan tankının tekerlekleri altında kitapların.
Belki dinsizsin,
Belki boynunda bir sicim, bir küçük hac.
Kimsin, adın ne, tevellüdün kaç?
Yüzünü hiç görmedim ve görmeyeceğim.
(...)

NÂZİM HİKMET
25 Aralık 1937

(*) Yatar Bursa Kalesinde, 2. özel baskı, YKY, 2004, s. 30-32.

Sunuş

ÖMER LAÇİNER

Tamara Deutscher'in giriş yazısında belirtildiği üzere, E.H. Carr, bu kitabında, "Moskova'nın –Komintern aracılığı ile– İspanya karşısındaki tutumunda, devrimci hedeflerin yerini giderek nasıl Sovyet devletinin güvenlik hedeflerinin aldığı... gözler önüne sermektedir". Ancak, ayrıca eklemeye gerek görmemiştir ki; bu, sadece İspanya'ya özel bir durum, tutum değildir. E.H. Carr, Komintern'in kuruluşundan itibaren, özellikle de son derece kritik 1930-34 döneminde izlediği politikaları etraflıca ele aldığı *The Twilight of Komintern, 1930-1935** adlı kitabında, bu aygıtın tüm dünya ölçeğinde ve bilhassa –İspanya'dan farklı ama onun kadar özgün bir "devrimci durum"un yaşandığı– Çin'de ve Nazizmin yükseldiği Almanya'da dikte ettiği yaklaşım ve tutumda "Sovyet devletinin güvenlik hedefleri"nin ne denli belirleyici olduğunu, gayet berrak bir anlatımla, titiz bir belgeleme ile sergilemişti zaten.

Carr'ın "Devrimci hedeflerin yerini, Sovyet devletinin gü-

(*) *Komintern'in Alacakaranlığı, 1930-1935*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, 2010.

venlik hedeflerinin alması” diye özetlediği değiş(tir)menin nasıl bir başkalaşma, hatta tersine dönüş süreci olduğunu anlamak için, Komintern’in yüklendiği “misyon”un başlangıç yıllarındaki içeri miyle, fiilen sona erdiği İkinci Dünya Savaşı arefesindeki sicilini karşılaştırmak yeter.

Mart 1919’da Moskova’da Komintern’in kuruluş kongresi toplandığında, her ne kadar Ekim Devrimi zorlu bir iç savaş sürecinden geçmekte, İtalya’daki genel grev ve ayaklanma püskürtülmüş, Macaristan’daki Sovyet yönetimi yenilginin eşiğine gelmiş, Almanya’daki devrimci atılımlar yenilmiş ise de; özellikle Avrupa’da ve tüm kıtalarda bir proleter-sosyalist devrimin yakında mümkün olduğuna ilişkin büyük umut ve coşku dalgası asla sönmüş değildi. Aksine, Birinci Dünya Savaşı’nın dehşet verici bilançosunun yegâne sorumlusu olan kapitalist-emperyalist devlet ve düzenlerin, savaşın hasara uğrattığı ekonomileri ile, şimdiden emareleri görülen muhtemel bir büyük iktisadi kriz ortamında doğacak –Ekim Devrimi’nin sağladığı moral ve o ilk hazırlıksız denemelerden çıkardığı derslerle donanmış– kitlesel hareketlere fazla dayanamayacağına dair öngörü ve inanç gücünden hiçbir şey kaybetmemişti. Nitekim, Komintern’in 1925’e kadar her yıl yapılan kongreleri, üye partilerin sözcüleri arasında gayet canlı tartışmalara sahne olmakta, farklı koşullara sahip ülkelerin özgül dinamiklerinin devrimci hedefler doğrultusunda nasıl değerlendirilebileceğine dair kararlar ve öneriler sadece militan ve sempatanlar halkasında değil, “devrim tehlikesi”ne karşı alarm halindeki siyasal güçlerin mevzilerinde de geniş yankılar yapabilmektedir. İç Savaş’tan galip çıkmış Sovyetler Birliği dışında bir “başarı”sı olmamasına, diğer tüm girişimlerinde yenilmiş ve geriletilmiş olmasına rağmen, Komintern üyesi partiler, militan ve taraftarları, en azılı düşmanlarının dolaylı, üstü kapalı biçimde bile olsa teslim ettiği bir saygınlık, fikrî, ahlakî ve davranışsal dürüstlük halesiyle çevrili görünmekteydiler.

Oysa 1939 Eylöl'ünde İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Komintern ve bağılı KP'ler, tarihlerinin en utanç verici noktasındadırlar. Nazi Almanyası'nın Dünya Savaşı'nı başlatan Polonya'ya saldırısının bir hafta öncesinde imzalanan Nazi-Sovyet saldırmazlık anlaşması, geline noktanın dibini işaretlemiştir. Birçok KP üyesinin duyduğunda kulaklarına inanmadığı, gerçek olduğunu kabullendiğinde ya intiharı ya da partisinden nefretle istifayı seçtiği bu olgu, sadece İkinci Dünya Savaşı arefesinin o dondurucu katılık-taki diplomatik manevralarının ölümcül satrancında zaruri bir hamle olarak sineye çekilmiş olsaydı –ki bu konu üzerinde az sonra yine döneceğiz– Komünist partilerin kimliğinde bu denli ağır bir tahribat yapmayabilirdi. Oysa KP'ler, SBKP politbürosu hariç belki de tümü için tam bir acı sürpriz olan bu anlaşma ilan edilir edilmez; onyıllardır insanlığa yönelik en ağır tehlike, tehdit olarak niteleyegeldikleri Nazi-faşist rejimleri mazur gören, saldırı oklarını İngiltere, Fransa gibi kapitalist-emperyalist güçlere yönelten bir söyleme de geçivermişlerdi. KP'leri Moskova –SBKP politbürosu– tarafından belirlenen veya onaylanan tez-görüşlere sıkı sıkıya bağılı hale getiren Komintern mekanizmasının iyice yerleştiği 1920'ler ortasından beri, bu tür söylemsel dönüşlerle az karşılaşılmamıştı, ama bu derecesi, Komünist hareketin fikrî ahlak ve tutarlılığının, içtenliğinin diğerklerinden farklı hale geldiğinin nihai kanıtı oldu. Elbette ki Nazi Almanyası 1941 Haziran'ında Sovyetler Birliği'ne saldırınca söylem değişti ve Sovyetler Birliği'nin Nazi-faşist ordulara karşı destansı direnişi, başdöndürücü kayıplar pahasına kazanılan zaferde büyük pay sahibi oluşu ve KP'lerin Nazi-faşist işgale uğramış ülkelerdeki direnişin en etkin bileşeni olarak edindiği onur, KP'lerin 1940 eşğinde Komintern şemsiyesi altındaki son görüntülerinin zillet halini büyük ölçüde örttü, ama unutturmadi.

Kaldı ki; Nazi-Sovyet paktı, Komintern'in ve bağılı partilerin tutumunda “devrimci hedeflerin yerini giderek Sovyet devletinin güvenlik hedefleri/çıkarları”nın alması ile paralel olarak aşınan, aleladeleşen komünist kavramı/imajına vurulan –neredeyse– ölümcül bir darbe olmakla birlikte; bir zincirin devamı, son halkası idi. Komintern'in fiilen sona erdiği 1940 eşğine gelindiğinde geride İspanyol devriminin ezilmesi, faşizm ve nazizmin yükselişi karşısında uğranılan bozgun, Çin'de –Komintern direktiflerine direnen Mao Ze Dung önderliğindeki hareket sayesinde kısmen telafi edilen– feci yenilgi gibi ağır lekelerle bezeli bir enkaz tablosu vardır. Bunların her birinde elbette ki, karşı karşıya olunan ulusal ve uluslararası durum/koşulların çetinliği önemli bir faktördür. Ama Komintern'in, onu “demir disiplini” ile yöneten –Stalin diktası altındaki– SBKP'nin bu olaylara hangi perspektiften baktığı, direktiflerini ne gibi kıstaslar ve kabullere göre verdiği incelendiğinde, bizatihi bu tutumun gerçek devrimci potansiyelleri, imkânları nasıl –adeta kasten–görmezden geldiği, harcadığı görüldüğünde ürpermemek mümkün değildir. Faşizmin ve özellikle de Nazizmin mahiyetini kavrayamamakta gösterilen yıllarca sürmüş ısrarın, Hitler iktidarını sağlamlaştırmaya kadar, Sosyal Demokratlar da dahil Almanya'daki bütün siyasal güç ve akımları aynı faşist kategorisi içinde derecelendiren sekte çizgiyi izlemenin, telafisi imkânsız günahı da buna dahildir.

Komintern'in İspanya'daki sicilinin bu bilançoğu daha da karartan özel yanları vardır. Bunlar dikkate alındığında E.H. Carr'ın “devrimci hedeflerin yerini Sovyet devletinin güvenlik hedeflerinin alması” formülasyonu bile fazlasıyla nötr bir ifade sayılmalıdır. Çünkü burada, o “Sovyet devleti” ibaresindeki Sovyet kelimesinin çağrıştırdığı devrim, komünizm kavramlarının en azından insani-vicdani tınısından neredeyse tamamen sıyrılarak, kendi aygıtsal varlığına

odaklanmış stratejik planlarının, güç mücadelesi ve manevralarının makinemsi mantığından başka bir şeyi kaale almayan bir “devlet tavrı” söz konusudur. Komintern’in İspanya’daki devrim-karşı devrim sürecine yaklaşımını, oraya gönderdiği Komintern görevlileri ve fiilen onların yönettiği İKP’nin izlediği çizgiyi, kullandığı yöntemleri belirleyen de budur.

E.H. Carr, kitabında, “Sovyet devleti”nin, İspanya “konu”-sunu, 1935 sonrasında birincil önemde gördüğü Mihver-İtalya, Almanya- paktının muhtemel bir Rusya’ya savaş açma girişimini caydıracağını varsaydığı İngiltere ve Fransa ile yapılacak bir antlaşma malzemesi olarak ele aldığını, İspanya’daki devrime ilişkin tutumunu da öncelikle ve esas olarak buna göre belirlediğini yeterince açık biçimde gösteriyor. Bu noktada Sovyet devletinin bilhassa dikkat ettiği husus, Fransa ve özellikle İngiltere’nin İspanya’da bir sosyalist devrimin zafere ulaşabileceği yolundaki endişelerini yatıştırmaktır. O nedenle de İspanya’daki devrimci durumu bir burjuva demokratik cumhuriyet çerçevesinde konsolide etmeye çalışan Cumhuriyetçi Radikaller ve İspanyol Sosyalist Partisi’nin merkez ve sağ kanadını ve sol liberalleri desteklemekte; denetimindeki İspanya Komünist Partisi’ne de, bu çerçeveyi aşmak, genel hareketi bir sosyalist devrim mecrasına yöneltmeye çalışan CNT, POUM’la aynı safta yer almayı, mesafeli durmasını dikte etmektedir. Bu mesafeli tavrın giderek sertleştiğini ve özellikle de İngiltere-Fransa ile ittifak manevralarının en kritik döneminde, 1938 Münih’i arefesinde açık saldırıya dönüştüğünü belirtelim.

Bu politika, İngiltere ve Fransa’nın Münih’te Hitler’le uzlaşıp, Çekoslovakya’nın Südetler bölgesini eline tutuşturup, ona Sovyetler Birliği’ne saldırma yolunu işaret etmelerine engel olamamıştır. Ama bu uğurda SBKP aracılığıyla Komintern ve İKP’nin, İspanya’daki devrimci durumun en ileri, en inançlı unsurlarının üç-dört yıl boyunca dizginlen-

mesi, kösteklenmesi ve hatta ezilmesi için gösterdiği gayret, Franko'nun zaferini hiç şüphesiz kolaylaştırmıştır.

“Sovyet devletinin güvenliği” için aranan kapitalist-emperyalist müttefikleri ikna etmek, onların İspanya’da devrim endişelerini yatıştırmak adına izlenen politikanın bir diğer göstergesi. İKP’nin içinde yer aldığı devrimci durumda nasıl bir örgütlenme faaliyeti yürüttüğüdür. Son derece dikkat çekici, anlamlı nokta şudur ki; her ne kadar İKP’nin o dönem yayınlarında, bildirilerinde “işçi sınıfı başta olmak üzere kitlesel hareketin örgütlenmesinde öncü” lüğün önemi sürekli vurgulanıyor ise de, partinin destek tabanında, kitle örgütlerinde, sendikalarındaki temsil gücünde o üç-dört yıl boyunca sözü edilir bir büyüme olmadı. Bu açıdan İKP, Sosyalist Parti’nin ve Anarşistlerin çok gerisindeydi ve öyle de kaldı. Ama buna mukabil, İKP, İspanyol Cumhuriyeti’nin devlet aygıtında ve özellikle orduda kadro, etki ve nüfuzunu sürekli artırdı. Bunun şüphesiz başta gelen faktörü, Komintern kanallarından “gönüllü” olarak İspanya’ya sokulan “sivil” kimlikli Kızılordu subaylarının Cumhuriyetçi Ordu’da “danışman”lık yapıyor olmalarıydı. Esas olarak, Sovyetler Birliği’nin sağladığı askerî yardımla ayakta duran Cumhuriyetçi Ordu’da bu sayede edinilen kadro ve nüfuz imkânı, mevcut devrimci durum ve savaş koşullarında kitlesel desteğini artıramayan, küçük İKP’nin (arkasındaki Sovyetler Birliği ve Komintern gölgesiyle) Cumhuriyetçi hükümetlerin politikasında sayısal gücünün çok üzerinde etkin olmasını mümkün kılmaktaydı.

Bu etkinliğin mevcut durumun devrimci potansiyelinin mümkün en üst düzeyde gerçekleşmesi yönünde asla kullanılmadığına, bu “devrimci hedefler”e aldırış edilmediğine az önce değinmiştik. Devrimin ilk yıllarında özellikle anarşistlerin öncülüğü ve teşvikiyle yapılan fabrikaların işçi denetim ve yönetimine alınması, kırsal alanda toprakların köylü kolektiflerinin mülkiyetine verilmesi gibi uygulamaları sona

erdirmek için uğraşan, gerekirse şiddet kullanmayı düşünen sol liberal, radikal ağırlıklı hükümeti destekleyen İKP, 1936 yazında bu düşüncesini kuvvet kullanarak yürürlüğe koyan hükümete omuz vermekte herhangi bir beis görmedi.

“Sovyet devletinin güvenlik hedefleri”nin sadece Sovyetler Birliği’ne yönelik dış tehditlerle sınırlı olmadığı da belirtilmelidir. E.H. Carr, bu kitabında ayrıntılı olarak bahsetmiyorsa bile, İspanya’da danışman subaylar, Komintern görevlileri ile birlikte Sovyet gizli servis ajanlarını da içeren geniş bir kadro ile faaliyet gösteren Sovyet devleti, başlıca iç siyasal rakibi olarak gördüğü Troçkistleri Cumhuriyetçi blokta “temizlemek” için özel gayret göstermeyi de ihmal etmemiştir. Stalinci kadronun SBKP’de –dolayısıyla Sovyet devleti ve Komintern’de– mutlak denetimi sağlamak için 1930’lu yıllardan beri daha da hız verdiği, 1935 sonrasında doruk noktasına varan parti ve devlet içi muhalefetin en küçük emarelerini bile amansızca tasfiye/imha operasyonu dalgaları Komintern’e üye partilerin tümüne olduğu gibi İKP’ye de yansıtılmıştı. 1930’ların başında İKP’den tasfiye edilen Troçkistlerin ve diğer anti-Stalinist komünistlerin kurduğu POUM, İspanyol Cumhuriyeti’nin en zor günlerinde bile Sovyet gizli servisinin ve hükümette etkin İKP’nin saldırı ve suikastlerinin hedefi olmaktan kurtulamamıştı. Cumhuriyetçilerin son dönemde sığındıkları ve Frankist kuşatma altında oldukları Katalonya ve Batı Akdeniz sahil kesiminde başta işçiler olmak üzere geniş bir kitlesel desteğe sahip olan Anarşistlere bu güçlü konumları nedeniyle, dış bileyerek tahammül etmek zorunda kalan İKP ve Komintern’in onlara ilk fırsatta hesabı görülecek mecburi yol arkadaşları gözıyla baktığını ve öyle davrandığını belirtmeye bile gerek yok.

SBKP’nin Komintern ve İKP’nin bu tutumunun, İspanya’da devrimin ancak ve sadece kendileri tarafından yönlendirildiğinde zafere ulaşacağına dair kesin bir inançtan kaynaklan-

dığı, o nedenle de bu denli sert ve acımasız olduğu ileri sürülebilir mi?

Kesinlikle değil. Daha önce de işaret edildiği gibi, İspanya'da "devrimci durum" Cumhuriyetçi Halk Cephesi'nin 1936 Şubat'ındaki seçim zaferi ile olgunlaştığında, Komintern ve dolayısıyla İKP, İtalya ve Almanya'da faşizmin yükselişine karşı verilen mücadelede işledikleri ağır hataların, vahim yanlışların ve sekte tutumun ve aynı tutumu Çin'de sürdürmelerinin gayet kanlı faturası orta yerde duruyorken ne böyle bir iddia ileri sürebilir ne de böyle bir inanç taşıyabilir. Gurur değil tam tersine utanç duyulacak böylesi bir bilanço omuzlarında iken Komintern ve İKP'nin İspanya'daki devrimci durumun imkânlarını en ileri noktada gerçekleştirmek konusunda kendisinden farklı düşünenleri ikna edecek bir fikrî ve moral otoritesi sözkonusu bile olamazdı. Komintern ve İKP de zaten bu soru ekseninde bir tartışmaya asla girişmedi. "Devrimci durum"u kendi yaklaşımı yönünde şekillendirebilmek için Cumhuriyetçi hükümete çok ihtiyaç duyduğu askerî yardımı en büyük ölçekte sağlayan yegâne devlet olan Sovyetler'in nüfuzunu arkasına alarak, zaten devrimci durumu yatıştırmak isteyen hükümet partileri ile işbirliğine girerek anarşist-komünist muhalefeti geriletmeye uğraştı. Devrimci durumun bir halk hareketi, işçi ve köylülerin kendi inisiyatifleri ile oluşturdukları kurumların etkinleşmesi olarak tarif edilebileceği esas alındığında Komintern ve İKP'nin tutumunda bu asli boyutun, değil önemsenmek, aksine bastırılmak istendiği ortadadır. Komintern ve İKP'nin yönlendirici amacı ve işlevi İspanyol devrimini genişletmek ve derinleştirmek değil; Sovyet devletinin kendi güvenliği için müttefik edinme stratejisine hizmet edecek –İspanya'da devrimci dalgayı yatıştırıcı bir rol oynayarak İngiliz ve Fransız kapitalizminin endişelerini giderip Nazi Almanyası tehdidine karşı bir pakt oluşturmaya razı etmeye matuf– bir rol oynamaktır.

Bir diğ er soru veya SBKP-Komintern'in yaklaşımını haklı/mazur gösterecek gerekçe, özellikle o dönem koşullarında “Sovyetler Birliği”ni korumak-savunmak” amacının İspanya –veya herhangi bir yerdeki– devrim hedeflerine ulaşmaktan daha üstün, daha tercih edilir bir hedef olduğu iddiasıdır.

1920'lerin başından itibaren su yüzüne çıkan, Sovyet devriminin Polonya sınırlarında durdurulması, Macaristan ve Almanya'nın Sovyet devrimi teşebbüslerinin yenilgisi ve İtalya'daki devrimci durumun faşizmin yükselişine dönüşüp hüsranla sonuçlanmasının yarattığı “hayal kırıklıkları” sonucunda karar aşamasına gelen, “sürekli devrim” ve “tek ülkede sosyalizm” tezleri etrafında cereyan eden tartışma ile örtüşür bu iddia. Stalin'in merkezinde olduğu SBKP i i bir blok tarafından savunulan “tek ülkede sosyalizm” tezinin galip çıktığı Troçki'nin savunduğu sürekli devrim tezi taraftarlarının giderek sertleşen tasfiyelerle SBKP'den ve tüm Komintern partilerinden “temizlenip”, en azılı düşman kategorisine sokulduğu bu tartışmaların sonunda SBKP'ye, Komintern'e ve Sovyet devletine mutlak biçimde egemen kılınan yaklaşım, bu konuma gelirken artık sosyalist-Marksist ideolojinin asli ve özgün kıstasları ve değerleri ile temelden çelişen bir yaklaşım haline “dönüşmüştür”.

Bu tespitin etraflıca açıklanabileceği yer bu sunuş yazısı değildir. Burada sadece böylesine köklü bir dönüşümün, gerek o dönemin tüm dünya kom n st parti, militan ve sempa-tizan halkalarında ve gerekse daha sonra, İkinci Dünya Savaşı ertesinde yine büyük çoğunluğuyla SBKP'nin –artık do-laylı– y nlendiriciliğine tâbi veya karşı çıkmayan kom n st-devrimci hareketler tarafından da i selleştirilebilmiş olmasına değineceğiz.

Bunun kolaylıkla mümkün olabilmesi, az önce işaret etmekle yetindiğimiz 1920-30'lu yıllardaki “hayal kırıklığı”nın çok daha önceden başlamış bir “süreç” olması ile derinden

ilgilidir. En ileri endüstriyel –kapitalist/emperyalist– toplumlarda işçi-emekçi sınıfların sisteme entegre olma eğilimlerinin giderek güçlenmesinin, mücadele azmi bir yana, basit dayanışma duygusundan bile uzaklaşmalarının önlenemiyor oluşu bu hayal kırıklığının ana değilse bile birincil nedenidir. 1914’te Avrupa ülkelerinin tümünde işçilerin ve ekonomik-siyasal örgütlerinin büyük bir çoğunlukla devlet-hükümetlerinin milliyetçi ajitasyonlarını coşkuyla benimseyerek savaşa destek vermeleri ile o hayal kırıklığının nasıl bir şoka dönüştüğü, Komintern’in temellerinin atıldığı Zimmerwald solunun Lenin, Troçki ve Rosa Luxemburg gibi başlıca temsilcilerinin yazdıklarında açıkça görülür.

Komintern, bir anlamda bu şoktan arta kalan umut ve inancı yeniden canlandırmak için kurulmuştu. 1920’lerdeki o bahsedilen ikinci hayal kırıklığı o umut ve inanç sahiplerinden bir kısmını –çoğunluğunu– da sürükledi. Ama bu defa dişe diş bir mücadele ile kazanılmış bir “Sovyet iktidarı” vardı elde. Rusya gibi endüstriyel gücü sınırlı ve savaşlarla harap olmuş, “tarım toplumu” aşamasından henüz sıyrılmakta olan bir ülke-toplumda sosyalizm adına savunulabilecek, yaslanılabilecek en değerli ve işlevsel imkân bu iktidardı.

Kritik nokta, “tek ülkede sosyalizm” tezinin, bu iktidarı onun ayırdedici/devrimci vasfını işaret eden “sovyetik” karakteriyle korumak, bu vasfını derinleştirerek pekiştirmek, böylece güçlendirmek yerine; o iktidarın devlet olma yönünü pekiştirmek ve güçlendirmek kararlılığını temsil ediyor oluşudur. Nitekim Sovyetler iktidarı bu tezin savunucuları tarafından “sovyetik” öğeleri peyderpey yontulup “temizlenerek”, şekillendirilerek, tarihin o zamana kadar gördüğü en kapsayıcı –total– bir devlet aygıtına dönüştürüldü. Sosyalist yaklaşım ve idealin onca vurguladığı “devletin sönümlenmesi”, yöneten-yönetilen ayrımının giderek silikleşmesi he-definin tam tersine bir oluşumdu bu.

Eğer toplumun devlet aygıtı tarafından her yönüyle kapsanmasını, sönümlenme teziyle amaçlanan devlet-toplum ayrımının ortadan kalkışının bir biçimi olarak görebileceğimizi farzedip, –elbette o teze devrimci içeriğini veren yöneten-yönetilen ayrımının silikleşmesi bahsini es geçerek– o halde ortada bir çelişki, bir tersine dönüş değil, yalnızca bir ikame ediş var diyebiliyor isek; Marksist lafzı elden bırakmayan “tek ülkede sosyalizm” şiarıyla, Stalin’le simgelenen yorum ve pratiğin tüm köşetaşlarının böylesi ikamelerle örülmüş olmasını “normal” saymamız da mümkün olur.

Yukarıda gayet özetle işletilme tarzına işaret ettiğimiz ikameci mantık ve yaklaşımın İspanya’da devrimci hedeflerin yerine Sovyet devletinin güvenlik hedeflerine endeksli bir politika izlemesi de bu durumda “normal”dir.

Ancak bu mantık ve yaklaşım içselleştirilip komünist-sosyalist sıfatlı hareketlerin düşünüş ve eylem dünyasının normu haline geldikçe; sosyalist-komünist dünya görüşünün “ruhu” olan asla ikame edilemez değer ve kıstaslara da yer kalmaz.

En başta da enternasyonalizme. Çünkü modern, sanayi toplumlarının doğuşu ve kapitalizmle gelinen noktada, sosyalizmin artık insanlığın nihai kurtuluş amacını içeren, odağına olan bir perspektiften başka bir şey olamayacağını, açıklama bile gerektirmeyen bir hakikat gibi kabul eden bir düşünüş ufkunun ürünü olan modern sosyalizmi adeta özetleyen kavram/değerdir bu. O nedenle bu düşünüş, inanç ve umut ufkunun şekillendiği 19. yüzyılın sosyalizm esintili tüm hareketleri, insanlığın tamamına seslendiği gibi kendini ona bütünüyle açan bir dil ve davranış ortamı kurmaya yönelir. Enternasyonel’ler böyle teşekkül etmiştir. Ve dolayısıyla da o dönemde, örneğin 1848 ayaklanmalarının, Paris Komünü’nün militanları arasında yüzlerce “yabancı”nın çok çeşitli ülkelerden koşup gelerek ön saflarda yer alması

asla yadırganmaz. Normali budur. Bu durum, ülke sınırlarını ateş çemberine dönüştüren Birinci Dünya Savaşı koşullarına rağmen Sovyet Devrimi esnasından da, dünyanın öbür ucundaki Çin devriminin o ilk safhalarında da geçerliydi.

“Devrimci hedeflerin yerini devletin güvenlik hedeflerinin –genelleştirirsek iktidar ve güce yönelik politik hesap ve hedeflerin– alması” şeklinde özetlenen şeyin, sosyalizmin düşünülüş/kavranılışında gayet ciddi bir zihniyet değişimine tekabül ettiği 1930’larda artık açıkça farkedilebiliyordu. Kökleri 19. yüzyılda olan modern sosyalizmin o sözünü ettiğimiz hayal kırıklıkları ile gerilere itilmesinin bıraktığı boşluğu o hayal kırıklığının enkazından mamul bir “sosyalizm”, bir devlet/iktidar sosyalizmi doldurmaktaydı.

İspanya’da devrimci durum, tam da bu “geçiş”in ara kesitinde doğdu. “Devrimci hedefler”e tutunmayı hâlâ sürdüren sol komünistlerin, Anarşist ve Troçkistlerin “tarih sahnesi”nde son boy gösterişleri olacaktı bu: Onların dönemi –yeniden ve yenilenerek dönebilirler mi bilinmez– sona eriyordu.

Enternasyonalizmin, İspanya’da en özlü değer ve ilke olarak, “devletin güvenlik hedefleri”ne endeksli bir “sosyalizm”in normalleşmesi halinde kaybedileceğini zihinlere kazımak istercesine İspanya arenasında Uluslararası Tugaylar o destansı varoluşu, kahramanlığı ile göründükten sonra; –Sovyetler Birliği ve Komintern’in onayıyla– Cumhuriyetçi hükümetin, İspanya’da devrim ihtimalinin hiçbir izi kalmadığını göstererek İngiltere ve Fransa’nın desteğini sağlama girişiminin ilk adımı olarak, törenle ülkelerine uğurlandılar.

Onlarla birlikte zaten can çekişmekte olan –İspanya– devriminin “ruhu” da gitti.

Bugün hâlâ İspanya derken, ta derinlerimizde bir yerin sızlaması da bu yüzden zaten.

E. H. Carr: Kişisel Hatıralar*

TAMARA DEUTSCHER

Veda konuşmalarında veya ölümünden sonra çıkan birkaç yazıda ondan anlaşılması güç biri olarak bahsedildi. Bu benim için oldukça şaşırtıcıydı ve tipik bir İngiliz tarihçisinin, yakın meslektaşlarınca neden böylesine gizemli görüldüğünü anlayamıyordum. Ömrünün sonlarına doğru Britanya'da biraz da kıskançlıkla bir abide olarak görülüyor, tanınıyor, imreniliyordu ama aynı zamanda yok sayılıyordu. Sadece Britanya akademisinde değil hemen tüm entelektüel çevrelerde, uzun yıllar süren düşmanlık hatta dışlanmışlığı yaşamıştı.

Otuz altı yıl önce onu ilk tanıdığımda siyasi ve akademik bir karmaşanın içindeydi ve görkemli *Sovyet Rusya Tarihi* üzerinde yeni çalışmaya başlamıştı. Isaac Deutscher ile aralarında entelektüel dostluk bu dönemde başladı. İlk bakışta bu dostluk kafa karıştırıcı görülebilir. Bir tarafta, Hitler ve Stalin'den kaçan, İngiltere'ye sığınmış –inanç olarak Marksist, köken olarak Yahudi– otodidakt, Polonya Komünist Partisinin eski bir üyesi; diğer tarafta, Britanya geleneksel-

(*) *New Left Review*, No. 137, Ocak-Şubat 1983'te yer almıştır.

ciliğinin kalesi olarak nam salmış diplomasi çevresine mensup eski Dışişleri Bakanlığı çalışanı, Cambridge’den yetiştiği açıkça belli bir İngiliz tarihçisi. Ancak ikisi de o günlerde (*biçimsel* bir saygı ile maskelense de) saldırı altındaydı ve ikisi de akademik makamlarından uzaklaştırılmıştı. Üstelik, oldukça farklı açılardan her ikisi de Sovyetler Birliği üzerinde çalışıyorlardı: Biri, giderek Marksizmden daha fazla etkilenen kurum ve siyaset tarihçisi; diğeri ise, ideolojik çatışmalarla bölünmüş karmaşık bir toplumu inceleyen, siyasal akım ve düşünceleri çözümleyen kararlı bir Marksist olarak. Carr’ın kişiliğindeki ve sözkonusu dostluktaki “gizem”i daha az şaşırtıcı kılacak olan, Carr’ın Britanya geleneğinin ne kadar içinde veya dışında olduğunun anlaşılması, kendi geleneğine içeriden eleştirilerle başkaldıran bir entelektüel olarak kendisini ne ölçüde diplomasi dünyasının dışında konumlandığıdır.

İki adamın tanışmaları Soğuk Savaş’ın başlangıcına rastlar. Carr, savaş öncesinde “sağduyunun” sesi olmuş, savaş sırasında ve sonrasında da bu tutumunu sürdürmüştür. O dönem için bu tavır, siyasi olarak oldukça ciddi bir damgadır. Versailles Antlaşması’nın adaletsizlikleri ve ahmaklıkları karşısında duyduğu öfke yüzünden, uzun süre –çok çok uzun bir süre– Almanya’yı antlaşmanın bir kurbanı, Hitler’i de buna karşı isyan eden, şirazesinden çıkmış bir devlet adamı olarak görmüştür. Aldığı diplomatik eğitim onu toplumu gözlemlemek yerine, devlet üzerinde odaklanmaya sevk ettiği için, Alman toplumunun faşizmin etkisiyle nasıl sığlaştığını ve çürüdüğünü algılayamamıştır. Hitler ideolojisi ve militarizminin, hem Avrupa hem de bütün dünya için oluşturduğu tehdidin 1938’e kadar farkına varamamıştır. Aşırı gerçekçi bakışı nedeniyle, Britanya’nın Almanya ve Rusya ile arasında var olan savunulamaz karşıtlığın farkına varamayarak, gözlerini 1920’den beri ilgisini çeken Rusya’ya

çevirmiştir. Stalin'in 1936-1938 yılları arasındaki tasfiyelerinin yarattığı dehşet ona korkunç gelse de; SSCB'nin ekonomik kazanımları, beş yıllık planların Batı'da kriz yıllarında kapitalizmin yaşadığı anarşiyle başa çıkmada gösterdiği etkinlik, bu dehşeti perdelemiştir. Rusya'nın savaşa girmesiyle, Kızıl Ordu'nun ortaya koyduğu güç, onda ilgi ve hayranlık uyandırmayacaktı çünkü bu eski diplomat, Rusya'yı hâlâ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki kederli görünümüyle hatırlıyordu. Artık o günden sonra Sovyetler Birliği, kusurları görmezden gelinebilir veya affedilebilir bir müttefiktir. Doğu'da savaşın yükü, Rus orduları tarafından omuzlanıyordu dolayısıyla görmezden gelmek doğrudur. Ancak ateşkes ilan edildikten sonra, cesur müttefikimiz barışa ihanet ettiğinde, ittifakların yön değiştirmesine karşı çıkanlar, işbirlikçi olarak küçümsendi. Dahası, Soğuk Savaş yoğunluğunu artırdıkça bu etiket daha fazla zarar verir hale geldi. Carr, SSCB üzerine dev çalışmasına bu yalıtılmışlık koşullarında başladı.

"Koruyucu çember"in dışında

Genç bir diplomatı Sovyetler Birliği tarihçisi yapan neydi? Ekim Devrimi'nin sonuçlarına duyduğu ilgi, Dışişleri'ndeki ilk günlerine dayanıyordu. Kendi ifadesiyle, ona tarih sezgisini kesinlikle Devrim vermişti. Gerek sezgisi gerek *çelişkilere duyarlı yaklaşımıyla*, daha en başından Petersburg ayaklanmasının bir saman alevi olmadığına ve Bolşeviklerin kalmak üzere geldiğine inanan, sıra dışı Britanya diplomatlarından biriydi. Bu gözleme karşı oluşan Batılı tepkiyi –yayınlanmamış kişisel hatıratından alıntıyla– “dar, kör ve aptalca” buluyordu. “Lenin ve Troçki'nin görüşleriyle ilgili kaba bir izlenime sahiptim ancak Marksizm hakkında hiçbir şey bilmiyordum, belki de Marx'ı hiç duymamıştım” diyordu.

Onu, dönemin ideolojik meydan okumasıyla tanıştıran, 19. yüzyıl Rus edebiyatı oldu. “İçinde yetiştigim ve her zaman benimsediğim liberal ahlakçı ideoloji, modern dünya tarafından verili bir mutlak olarak görülüyordu. Ancak dünyaya farklı gözlerle bakan koruyucu çemberin dışındaki bazı akıllı insanlar, keskin ve ikna edici biçimde onu eleştiriyordu... Bu bende büyük bir kafa karışıklığı yaratırken, Batılı ideolojiye giderek daha keskin tepki göstermeye başladım (belki de bu ikilemden hiç kaçamadım)” sözleriyle kendi dünyasına bakması, Dostoyevski, Herzen ve diğerlerini okuduktan sonraydı.

“Koruyucu çembere” mensup olduğunun farkında olması ama aynı zamanda, dünyayı farklı bir gözle de görebilmesi, ait olduğu dünyaya başkaldırı, Carr’ın gençliğinden beri yakasını bırakmayan yalıtılmışlık duygusunu daha da artırdı. Kendi deyiimiyle “akıllı bir çocuktı” ve sınıf birincisi olma yeteneğinden hiç şüphe duymadı. Ancak, “her zaman sınıf birincisi olan çocuklar, sınıf arkadaşları arasında ilgi odağı olmazlar. ‘Yalıtılmışlık’ duygusunun nedeni kısmen bu olabilir”. “Çevreme kolaylıkla uyum sağlayamama hissini, sanırım hiç kaybetmedim” itirafında bulunuyordu. Bu mesafe hissini, daha sonraki yaşamında, güçlü bir tarafsızlıkla maskelerken, bu tavrı başkaları tarafından entelektüel bir kibir olarak algılandı.

Benim Carr ile tanışmam, 1946 veya 1947 yılında oldu. 1967’de Isaac’ın ölümünden sonra, mesafeli ama dostça bir ilişkimiz oldu. Yakın çalışmamız, ömrünün son on yılındadır. 1972 senesinde birkaç ön görüşme ve yazışmadan sonra bana yazdığı mektup, aslında bir yardım talebiydi. “Tarih” kitabına yoğunlaşmıştı ve 1926-1929 dönemi uluslararası ilişkiler üzerinde çalışıyordu. Kitap elinde “adeta büyüyordu”. Çalışması ile ilgili bir fikir sahibi olabilmem için tüm çalışma planını gönderdi. Plan fena halde göz korkutu-

cuydu. Doğu ve Batı'nın "diplomatik ilişkilerinin" yanı sıra, Batılı komünist partilerdeki iç gelişmelerle de ilgileniyordu. Diğer bir bölüm, "Dünya Devrimi", Komintern, Profintern ve (istatistik denilen bir şeyleri de içererek) bu kurumların "işleyişine" ayrılmıştı. Bunları, hakkında hiçbir şey bilmediğim, tuhaf başlıklardan oluşan uzun bir liste takip ediyordu; Türkiye, Mısır, Afganistan, Dış Moğolistan, Çin, Endonezya, siyahlar sorunu, vb.

"Üzerinde çalışmak zorunda olduğum materyal çok fazla" diyor ve ekliyordu; "hiçbir zaman bitiremememe düşüncesi beni bunaltıyor ve sıkıyor... Bana yardım eder misin?" Cehaletim nedeniyle affımı istemek dışında ne yapabilirdim? Nasıl yardım edebilirdim? Benden talebi de belirsizdi: "Ne istediğimi kesin olarak tanımlayamayacağım çünkü bana ne verebilirsen kabulüm – British Museum'da, LSE'de... Birkaç şey bulabileceğimiz üniversite kütüphanesinde, materyalleri taramak". Mektup, ikna edici olabilmek üzere aşırı doz övgülerle devam ediyordu. "Buluşarak, taslak çalışmalarım üzerine konuşmalı ve onları değerlendirip düzeltmeliyiz. Birlikte istişare edebilecek birinin varlığı bir lütuf ve çalışmalarımda tamamıyla yalnız olmadığımı hissetmemi sağlayacak. Bunu ancak sen yapabilirsin". Diğer öne sürdükleri, daha da ikna ediciydi. Birkaç ay önce bıraktığım işimin aptalca ve sıkıcı olduğu doğrudur. Onun taslaklarını tartışmak ve materyalleri araştırmak, kıyaslanmayacak derecede cazipti. "Daha önceki işini ne kadar yorucu bulduğunu biliyorum. Benimle birlikte, istediğin kadar az veya çok ve zamanını da sen belirleyerek çalışabilirsin. Bir çalışma takvimi olmayacak." Tüm bunlar, muhakkak çok çekiciydi ancak yanlış tanımlanmıştı.

Mektup, aynı zamanda son derece dokunaklıydı. "Şimdi artık cesaretimi topladım ve bir cevap için sabırsızlanıyorum – ama sadece doğru cevap için!" Uluslararası entelektüel çevrede, böylesine büyük öneme sahip birinin çaresiz-

lik imasında bir nevi çekicilik vardı. “Çalışmamın geleceği konusunda endişeliyim”. “Birlikte nasıl çalışabileceğimizi bilmiyorum ama eminim yapabiliriz”. Mektubun sonundaki işe dair not beni de kurtarıyordu: “Troçki’nin, Preobrazhensky ve Rakovsky ile Çin üzerine yazışmalarının tarihlerini bulabildin mi?” Bu soruya yanıt bulabilmek, “birlikte nasıl çalışabileceğimizi” bilmekten daha kolaydı.

Onun planlarına göre, anıtsal “tarih” çalışmasının on ikinci ve son cildi bitene kadar, yani bir yıla yakın bir süre benim yardımına ihtiyacı vardı. “Son” cilt üç cilde çıktı. Sonunda bu başyapıtın tamamı basıldığında, konuyu 1929’un sonuna taşıyan, son derece kapsamlı on dört cilt ortaya çıktı. “Sovyetoloji” konusuyla ilgili uluslararası topluluk üzerinde yaptığı etki herkes tarafından biliniyor. Sovyet dergileri eleştirel olarak kitaptan bahsederken, yaygın formülleri, “burjuva tarihçisi Carr bile” SSCB hakkında bir şeyler biliyor şeklindeydi. Çin, hemen kırk takım satın aldı.

Dev çalışmanın tamamlanmasını kutlamak üzere yayınının verdiği yemekten çok daha önce, Carr’ın masasındaki dosyalarda, gelecek çalışmalara ilişkin alınmış notlar vardı. “Evet” diyordu, “gördüğün gibi kendime bir meşguliyet bulmalıyım”. Ancak bu arada kendine biraz zaman tanıdı. Bu zaman tanıma, *Lenin’den Stalin’e Rus Devrimi 1917-1929* kitabını, nefes alma hızında yazma şeklindeydi. Otuz yıl boyunca üzerinde çalıştığı on dört cilt ile ilgili bilgiler kafasında o kadar tazeydi ki, bunları iki yüz sayfalık yeni bir kitaba dönüştürürken, “bu yeni kompozisyonda özgün metinden olduğu gibi alınmış cümle yok gibiydi”. Kitabı yazmak, birkaç haftadan fazla zamanını almadı. 1950’den beri, çoğu *The Times Literary Supplement*’te çıkmış yazılarını derlemek, diğer bir “kendini meşgul etme” faaliyetiydi. Bu çalışmalarını çok sevdiği bir ifadeyle “uçarılık” olarak tanımlıyor, kaygısızca ve eğlenceli buluyordu. *Romantik Sürgünler*’in böyle-

si “uçarı bir ruh haliyle” yazıldığını söylüyordu.* Eş-zamanlı olarak, *The Twilight of Comintern* kitabına kaynak teşkil eden materyale, giderek daha fazla eğiliyordu.

Carr ile çalışmak

Bugün, beş veya altı kitap sonra, “birlikte çalışma” ile ilgili muğlâk beklenti karşısında yaşadığım şaşkınlık ve belirsizliği hâlâ hatırlıyorum. Hep benim ona gitmemin, “adaletsiz olacağı” düşüncesiyle, iki haftada bir dönüşümlü olarak, onun ve benim evimde ikişer günlük toplantılar önerdi. Onun standartlarına göre bohem, eşyaları yetersiz ve düzensiz evimde, o yaşında ne denli rahatsız olacağını düşünüyordum. Alışkın olmadığı birtakım küçük sorunlar karşısında gösterdiği uyum inanılmazdı. Bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmurda, gece boyunca yatak odası çatısının akması gibi büyük sorunlar bile ertesi sabahki çalışma kapasitesini etkilemiyordu. Merkezî ısıtmanın bozulması, dışarıdan gelen radyo sesi, telefon zilleri veya en uygunsuz zamanda, bir tartışmanın tam ortasında kapıya gelen satıcılar – bunların hiçbirisi, ilgisini dağıtmıyor, huzurunu kaçırmıyordu. Gündelik işlerin dışında da kalmıyordu. Evdeki yardımcım la birkaç kelime konuşuyor, kızının ismini hatırlıyor, bahçıvanın beceri veya beceriksizliklerinden bahsediyor, bir yıl önce çatıyı tamir eden adamın adının (bir kez duyduğu halde) Mr. Miller değil, Mr. Murphy olduğunu hatırlatıyordu. Tüm arkadaşlarımin, özellikle genç olanların ve çocuklarının kamusal veya özel tüm yaptıklarıyla yakından ilgileniyordu. (Susie’nin veya Pauline’in basında yer alan, konserlerini bana Cambridge’den hemen bildiriyordu).

(*) Birkaç yıl sonra, 1972 Noeli’nde bana hediye ettiği *The Romantic Exiles*’a şöyle bir not eklemişti: “Bazı bölümlerin hoşgörüyü okunması gerekiyor. Henüz çok genç, kırındaydım”.

En sevdiği koltuğuna oturuyor, yerlere dağılmış sayısız küçük not, etrafında kahve sehpaları, tüm dış unsurlardan etkilenmeden hızlı ve akıcı bir şekilde yazabiliyordu. Onun çalışma yöntemi bana zorluklar çıkarıyordu. Herhangi bir bölüm için ilk yazdığı taslak on sayfayı geçmiyor, konuyla ilgili tüm bildiğim bu, diyordu. Daha sonra, “boşlukları doldurma” sürecini başlatıyordu. Önce bir dizi soru ortaya çıkıyordu ve bunların, en azından bazılarının cevaplarını nerede bulabileceğimi tartışıyorduk. Orijinal kaynaklar neredeydi? Bu ülkede bazılarını bulabilir miydik? Harvard’dan bir şeyler çıkar mıydı? Ya Feltrinelli’den?* Aynı konuda çalışmış diğer yazarlar kimlerdi? Ve benzeri sorular.

Onun ve benim araştırmalarımızı temel alan eklemeler yazarak “boşlukları dolduruyordu”. Yeni sayfalar ilk taslağa ekleniyordu. Bunlar doğal olarak çok farklı uzunluklarda olabiliyordu. Daha sonra, ilk “eklemeler” kümesine yeni materyaller “ekleniyordu”. Bunlar, her boy ve şekilde eski notlar ve mektupların arkasına, tükenmez veya kurşun kalemle, küçük el yazısı cümlelerle doldurulmuş ve rastgele birbirine iğnelenmiş müsvedde kâğıtlarından oluşuyordu. Bu durum, sayfaları numaralandırma çabalarını içinden çıkılmaz hale getiriyordu. Ancak, bazı eklemeler yanlış yere konduğunda, hatta geçici olarak “kaybolduğunda” bile, çok sıkı dokuduğu metnin berraklığı her şeyi yerli yerine koymayı mümkün kılıyordu. Böylelikle, on sayfadan oluşan başlangıç taslağı bazen on misli uzunlukta bir metin haline geliyordu. Onun el yazısını deşifre edebilen tek kişi ömrünün son yirmi beş yılında onunla çalışmış, uzakta, İskoçya’da yaşayan bir sekreterdi. Daktilo edilmiş metin, üzerinde çalışabilmemiz için geri geliyordu. Tabii ki doldurulması gereken yeni boşluklar, yeni soru ve cevaplar, iğnelenen yeni eklemeler vardı.

(*) İtalyan yayıncı ve sol eylemci Giangiacomo Feltrinelli kastediliyor – e.n.

Benim işimi daha karmaşık hale getiren bir başka konu, inanılması güç biçimde, aynı anda kitabın farklı bölümleri üzerine çalışabilme yeteneğiydi. Ben tam Ch'en Tu-hsiu'nun 1926 yazında Çin partisinin merkez komitesine yazdığı raporlarla boğuşurken, Cambridge'den yeni bir not geliyordu; Carr, Tasca'nın 1929'da PCI'dan ihracı konusuna, bazı İtalyanların tepkileri hakkında yeterince detaylı bir materyale sahip değildi. Böyle durumlarda, mektubunda belirttiği gibi, “uzun süreler ve hızlı çalışmıyor” olması nedeniyle aslında şanslıydım.

Aslında hemen hepsi teknik sorunlardı ve her iki tarafın biraz esneklik göstermesiyle aşılabılırdi. “Teknik” olmayan sorunlar ise, historiografiye farklı yaklaşımdan kaynaklanıyordu. Ben bu konularda oldukça farklı bir eğitimden geçmiştim. Bu nedenle onun kurumlar, kararlar, resmî programlar, resmî duyurular, vb. konularla ilgili aşırı meşguliyetine tahammülsüzdüm. Tüm bunlara, pratikte sahip olduklarından daha fazla değer atfedildiğini düşünüyordum. Bence, bu kadar önemsenmeleri şart değildi. Yazıya fazlasıyla önem verirken, dokümantasyonunun ruhuna verdiği önem yetersiz kalıyordu.

İtirazlarımı sabır ve hoşgörölü bir gülümseme ile dinliyorduk. “Kesinlik ve doğruluğun en küçük ayrıntılarına bağımlı” –kendi ifadesi– biri olarak, itirazlarımı kanıtlamamı istiyordu. Her ikimiz de, “ruh”un doğası gereği, kolayca “belgelenemeyeceğini” biliyorduk. Benden, şu veya bu komünist partinin tüm hücrelerine sirayet eden bir sıkıntının veya “düşünsel kaynama” (*ferment of ideas*) gibi aykırı bir konunun, anlamlı bir açıklamasını istiyordu. *Humanité* veya *Pravda* sayılarından dikkatli bir okumayla kullanışlı notlar çıkarmak kolay bir işken, bir nedenle dergi sayfalarından kayboluveren –yazar veya parti aktivisti– eski katkı sahiplerinin ruh halini araştırabilmek hiç kolay değildi. Parti kong-

relerinde yapılan konuşmaların muhteviyatını özetlemekle, tasfiye edilmiş veya engellenen kişilerin konumlarını anlatmaya çalışmak birbirinden farklı konulardı. Çeşitli muhafillerce üretilmiş belli bir siyasal literatürün olduğu doğrudu ama bunun geniş ölçekli ve kolay ulaşılır olduğu söylenemezdi. Azınlıkta olanların, özellikle de yenilmiş azınlıkların “yıkıcı” düşünceleri, zafer kazanan muktedirlerinki kadar kolay belgelenemezdi. Bu düşünceleri de göz önüne alan adil bir bakış, hayal gücü ve duygudaşlık gerektiriyordu.

Carr ile çalışmanın önemsiz birkaç zorluğu bunlardı. Özünde uyumlu işbirliğimizin bende yarattığı tatmin, entelektüel heyecan ve zenginlik ise, kıyaslanamayacak ölçüde büyük. Benim evimde çalışırken, işi saat 6’da bırakıyorduk. Ben mutfakta, Stalin’in “*Letter to Proletarskaya Revolyutsiya*”sını veya Kuusinen’in yaptığı bir konuşmanın sıkıcılığını düşünürken, Carr dinleniyordu. Yemek sonrası müzik dinliyorduk ve onun için en iyi dinlenme şekli buydu. Hemen her zaman Beethoven, Mozart veya Schubert plağı seçiyordu. Kendisi hiçbir enstrüman çalmadığı halde iyi bir müzik bilgisi ve bu konuda inanılmaz bir hafızası vardı. BBC’nin *Man of Action* programına konuk olarak davet edilmekten çok keyif aldı. Bu oyalanma, onun için zevkli bir “uçarılık”tı.

Akşamları, çalıştığımız konuyla ilgili sorunları konuşmamız nadirdi. Gündelik siyasal konular yasak olmasa da, hoş karşılanmıyordu. Yasak olan, her türden “temel” felsefe tartışmalarıydı. Hayranı olduğu 19. yüzyıl Slav kahramanlarının, belirgin olarak bağımlı oldukları uzun tartışmalardan nefret ederdi. Mutlaklar, Temel İlkeler, Ahlakçılık ve Bilinç, İnsan Doğası, “Hayatın Anlamı” gibi konuları, uzun yıllar önce ve kesin olarak zihninde hallettiğini söylüyordu. Onu felsefi terminoloji ile karşı karşıya bırakan bir jargonla yazılmış herhangi bir kitabı, derhal odanın en ücra köşesine bira-

kırdı. Alçakgönüllülükle (alaycılık?), soyut şeylere karşı yeteneği olmadığını vurgulamaktan usanmazdı. Cambridge öğrencilik yıllarında Russell veya Moore felsefesinin kısa ömürlü etkisi, “Hegel adını ilk duyduğu anda” sessizce terk edilmişti. “Bir yığın saçmalığı kolayca terk edip, dolaysız olarak hedefe yönelme sezgisi” ile gurur duyuyordu. Bunu bir klasiist olarak A.E. Housman’dan almıştı ve onun, “işleyişine şahit olduğu en güçlü entelektüel donanım” sahip olduğunu düşünüyordu.

“Amatör” Marksist

Dolaysız olarak hedefe yönelme yetisi sayesinde, çağdaş historiografik ve siyasal literatürü takip etmenin yanı sıra, yığınla tarihî belgeyi de çok çabuk değerlendirebiliyordu. Yüzeysel bir tarama sonucunda bile, bir kitabın içeriği hakkında kesine yakın bir fikre sahip oluyordu. Bazen, değerlendirmekte olduğu yıllık *Deutscher Prize*’lar üzerine çalışmalarını izlerdim. Öğlene kadar, birkaç tanesine göz atar, inanılmaz bir hızla oradan bir bölüm, buradan bir paragraf okur, birkaç kısa not alır, içerikleri ile ilgili kısa ve öz bir rapor yazarak bunun üzerine kendi düşüncelerini detaylandırırdı. Belirgin bir şekilde, teorik veya “soyut” materyallere karşılık somut olanları tercih ederdi. Benzer bir tercihi de genç yazarlardı. “Ben oldukça amatör bir Marksistim ve kısa sürede bu zorluğu aşacağım. Ayrıca, Alman-Amerikan üslubu karşısında içinde yetiştiğim İngiliz üslubuna yönelik gizli bir tercihim olduğu söylenebilir” diyordu.

“Amatör” bile olsa, Carr Marksist miydi? Sosyalist miydi? Şüphesiz zamanı gelince, onun sosyalist veya Marksist olup olmadığı akademik tezlerin konusu olacak. Benimle yaptığı özel konuşmalarından, modern kapitalizmin içinde bulunduğu anarşiden fazlasıyla rahatsız olan bir 19. yüzyıl libe-

rali olduğu çıkarsanabilir. Kişisel siyasi gelişiminin dönüm noktası, pratikte serbest ticaretin terk edilmesinin sonucunda, liberal düşünceye inancının kalmamış olmasıdır. Sonuçta, “kapitalizmin iflasına” oldukça erken bir dönemde ikna olmuştur. “Kapitalizmin çöküşü üzerine Marksist çözümlemelerden daha çok, eylem ve düşüncenin gizli kaynaklarını ve genellikle bunun çevresinde yükselen mantıksal ve ahlaki dış görünüşün arka planını gösteren bir yöntem olarak Marksizme ilgi duyduğumu söylemek doğru olacaktır. Kapitalizm açıkça yok olmanın eşiğindeydi, bu çöküş sürecinin işleyişini kesin olarak bilmek bana çok ilginç gelmiyordu” diyecekti. “Batı burjuva kapitalizminin doğurduğu Batı proletaryasının, bir sonraki aşamada dünya devriminin motoru olacağına” inanmadığı için ve sadece bu anlamda Marksist olmadığını söylüyordu.

Ölümünden kısa bir süre önce çağdaş siyaset sahnesini değerlendirirken, “Sol akılsız, sağ ise kötü niyetli,” diyordu. O bir reformist değildi, sosyalizme burjuva demokrasisinin araçları ile ulaşılabilceğine inanmıyordu. Ancak, işçi sınıfının kestirilebilir bir gelecekte, sosyalizm için savaşmaya muktedir veya buna istekli olabileceği yanılışmasına da inanmıyordu. İşçi hareketinin tamamen meydanı terk ettiğini düşünürken, yeni sola ve onun “gerçekte var olup olmadığını araştırmadan öne sürdüğü devrimci durum teorisine” karşı tahammülsüzdü. “Teori ve pratiğin birliği” ona göre hem iyi hem de kötü yönler taşıyordu. 1970’lerin sonunda Avrupa solunda, çoğunluğun siyasi saflığının onu –kendi ifadesiyle– “şaşkına çevirdiğini” söylüyordu.

Ona göre, Avrupa komünizminin “üzerinde duracağı ayakları yoktu” ancak yine de, yeni soğuk savaşın patlamasına kendi katkısını yapıyordu. Sovyet karşıtlarına karşı tutumu sert ve eleştirel değildi. Bu konuda yazdığı bir mektupta, kendisini alışılmışın dışında bir netlikte ifade edi-

yordu: “Kendilerine ait bir program üretememiş olan ancak herhangi bir işaret aldığında, tescilli karşı-devrimcilerle (anti-Lenin, anti-Marx) ve soğuk savaşçılarla omuz omuza vermeye hazır Avrupa komünizmi hakkında ne düşünülmeli? Bu, Kremlin’deki sertlik yanlılarının arayıp da bulamadığı bir durumdu. Troçki’den Chamberlain’e birleşik cepheye geri mi dönüyoruz? En azından Troçki bunu hiçbir zaman yapmadı. Nereye gidiyoruz? Şu anda dünyanın her yerinde sayısız savaş taciri var. Yeni sol, nükleer silahsızlanmaya geri dönemez mi? Belki biraz safça ama daha sağlıklı olurdu”.

Bu çeşit patlamalar nadiren oluyordu ve bence gündelik hayatında yaşadığı zorlukların ve giderek güçten düşüyor olmanın yarattığı öfkeye bağlıydı. “Geçmişte daha hızlı ve daha az güç harcayarak çalıştığımı düşünmek çok can sıkıcı” – bu tür şikâyetler, artık doksanlı yaşlara yaklaşırken sıkça tekrarlanıyordu. Artık önünde birkaç yıldan fazla süre kalmadığı acı gerçeğinin farkındaydı ve çalışmasının geleceği ile ilgili kaygı duyuyordu.

Geçmişte olanların hatırlanması, akşam sohbetlerimizde giderek daha fazla önem kazanmaya başladı. Fakat birçok yaşlı adamdan farklı olarak o, *diifficilis, querulus, laudator temporis acti** değildi. Gençlere karşı eleştirel ve denetimci de değildi. Aksine gençlere ilgi duyuyordu ve kendisinden elli-atmış yaş küçüklerle çok rahat hissediyordu. Okuluna kadınların da kabul edilmesi konusunda çok istekliydi – ona göre bu çok gecikmiş bir uygulamaydı. Birçok meslektaşının ve okul çalışanının aksine, uzun saçlı, jean giymiş ceketsiz adamların *high table*’da** boy göstermeleri onu faz-

(*) Horatius’un *Ars Poetica*’sından. Yaşlıların “bezdirici, aksi, geçmişi özleyen” olduğuna gönderme yapan bir bölüm – ç.n.

(**) Cambridge gibi geleneksel okullarda, yemek salonunun sonunda, yükseltilmiş bir platformun üzerinde yer alan, daha yaşlı akademik personelin ve misafirlerinin yemek yediği masa – ç.n.

laca şaşırtmadı. Onun zamanıyla kıyaslandığında, bugünün gençleri ne daha çok ne de daha az “ahlakçı” veya “ağırbaşlıydı”. Ayrıca “müsamahakâr toplumumuz” sızlanmalarının da riyakârca olduğunu düşünüyordu.

Anılarında, 1914 öncesi geçmişine gidiyordu. Bir yıldan da az bir süre önce yazdığı kısa ve yoğun otobiyografik taslak şöyle başlıyordu: “Gençliğime dönüp baktığımda ilk aklıma gelen kavram ‘güvenlik’... aslında güvenlik 1914’e kadar hayal bile edilemezdi”. O yıl, bir dönemin sonudur. Avrupa ve Dünya bu tarihten itibaren bir karmaşanın içine girerken, bu Carr için giderek daha fazla korkutucu olmuştur. Yine de, karamsarlık ve kasvet duygusuna karşı savaşılmış, geleceğin cehennem olacağı görüşlerini paylaşmamıştır. 19. yüzyıl liberal iyimserliği hâlâ onunla beraberdir ve onun hayali özlemlerini beslemektedir.

Evet, genellikle katıksız bir gerçekçi olarak tanımlanan bu adamın da ütopyası vardır. Muğlâk, tanımlanmamış bir ütopyadır bu ancak, “Sanırım bunu sosyalist (bir ütopya – ç.n.) olarak adlandırmalıyım,” demiştir. Bu durum geçmişe duyulan özlemi hiçbir şekilde dışlamaz. Bunu en iyi şekilde, bana 9 Ağustos 1982 tarihinde gönderdiği eğlence- li notta ifade etmiştir: “Kral VII. Edward’ın taç giyişinin 80. yıldönümü. Taç giyme töreni ameliyatı nedeniyle haziran ayından ileri bir tarihe ertelendiğinde, ben ailemle birlikte Exmouth’da tatilideydim. Süslemeleri ve donanma fişeklerini hâlâ hatırlarım. Neden o zamanın masum dünyasında sonsuza kadar yaşayamıyoruz?”

Londra, Kasım 1982

Giriş

TAMARA DEUTSCHER

Bu kitap yazarının ölümünden sonra yayımlanmıştır. E.H. Carr, 3 Kasım 1982’de doksan yaşında öldüğünde geride bıraktığı pratik olarak bitmiş elyazmaları, aslında tam olarak baskıya hazır değildi.

Komintern’in ortadan kalktığı 1943 yılına kadar olan dönemde tüm “uzantılarıyla” ilişkilerini inceleme isteği, E.H. Carr’ın anıt eseri *Tarih [Sovyet Rusya Tarihi]* ve diğer çalışmalarını bilenlere şaşırtıcı gelmez. Bu konuda çok fazla materyal hazırlamıştır. Bir dönem, tüm emeğini savaş yılları ve hemen sonrası tarihine hasretmeyi düşünmüştür. Eğer gerçekleştirebilseydi bu, yazarın ön baskılarını görme mutluluğuna eriştiği, Aralık 1982’de basılan *The Twilight of Comintern, 1930-1935* kitabının devamı niteliğinde olacaktı.

The Twilight of Comintern, 1935 yılında, 1928’de yapılan dan yedi yıl sonra oldukça gecikmeli 7. Kongre ile sona ermektedir. Bu kongrede ileri bir tarihte toplanacak kongreyi organize etmekle yükümlü bir Yürütme Komitesi oluşturulsa da, 7. Kongre son kongre olmuştur. 8. Kongre hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Kuruluşunda, gelecekteki dünya

devriminin merkezî idari birimi olarak tasarlanan Komintern, tüm Avrupa'da ölümcül karşı-devrim tehdidi proletaryanın karşısına dikildiğinde, gücünü kaybetmiştir.

E.H. Carr, uzun ve üretken yaşamında, seksenli yaşlarının sonuna doğru önüne koyduğu hedeflerin büyüklüğünden bunalmıştı. Çağdaş tarihin en fırtınalı dönemine ait belge yığını, her zamanki titizliğiyle elden geçirmesi giderek daha zor oluyordu. Araştırmalarının ve yazılarının kapsamını daraltması gerektiği acı gerçeğinin farkındaydı. Sonuçta, Komintern ve İspanya İç Savaşı'nın hikâyesi, çok kapsamlı çalışmasının bir bölümü olacak iken, 1981'de bir gün isteksizce, kalan gücünü bu tarih parçası üzerine yoğunlaştırdı. Onu bu plan değişikliğine ikna eden, yaklaşmakta olan Büyük Çatışma'nın hem provası hem de başlangıcı olması nedeniyle, İspanya İç Savaşı'nın daha yakından bakılmayı hak etmesiydi. Ayrıca, başta Togliatti'nin İspanya'dan Moskova'daki Komünist Enternasyonal Karargâhı'na gönderdiği gizli belgeler olmak üzere, yeni belgelerin ortaya çıkması da, bu kararında etkili oldu.

Ancak bu kitabın, İspanya İç Savaşı ve Komintern konusunda mevcut literatüre emsalsiz bir katkı olmasını sağlayan, yeni belgeler içermesi değildir. Stalin politikalarının arkasında yatan saiklerin kapsamı ve dönem Avrupa'sındaki güçlerin karmaşık ilişkileri hakkında bize sunduğu yeni bakış açısı kitabı çok değerli kılmaktadır. Sovyet rejiminin tarihçisi, Moskova'nın İspanya karşısındaki tutumunda, devrimci hedeflerin yerini, giderek nasıl Sovyet devletinin güvenlik hedeflerinin aldığını, her zamanki berrak anlatımıyla göz önüne sermektedir. E.H. Carr, Komintern'in gün batımını incelediği bir önceki kitabında, "alacakaranlık dünyada..." tamamıyla ve geri dönülmez biçimde "varlığın nasıl gölgeye dönüştüğünü" göstermektedir. Bu gölge kötücüdür; Stalin, İspanya'ya gerçek askerî eğitmen ve danış-

manlarının yanı sıra, siyasi polis ajanlarını da göndermiştir. Böylelikle Moskova'dan, savaşıyla parçalanmış Madrid'e, Barcelona'ya, Valencia'ya iç mücadeleleri ihraç etmiştir.

Carr, yalnızca Sovyet Devrimi tarihçisi değildir, aynı zamanda Batı demokrasileri politikalarının çözülmesinde de yetkindir. Diplomasi ile geçen yılları ve soğukkanlı yansız tavrı, bütün diplomatik manevraların arkasında, bildik eski ideolojik zıtlıkların yattığını tüm çıplaklığıyla görmesini sağlamıştır. Fransa ve Britanya için, halk cephesi sloganları ne kadar “ılımlı”, “demokratik”, “yurtsever” olursa olsun, Stalin sadece bir devrim kışkırtıcısıdır. Avrupalı sosyalistlere ise, daha çok devrimin mezar kazıcısı gibi görünmektedir. Stalin ise, Münih Antlaşması'nda doruğa çıkan taviz politikasını, Batılı hükümetlerin dar görüşlülüğü veya güçsüzlüğüne değil, kökleşmiş komünizm korkularına bağlamakta ve güç eksenini Doğu'ya çevirme niyetlerinden şüphe etmektedir.

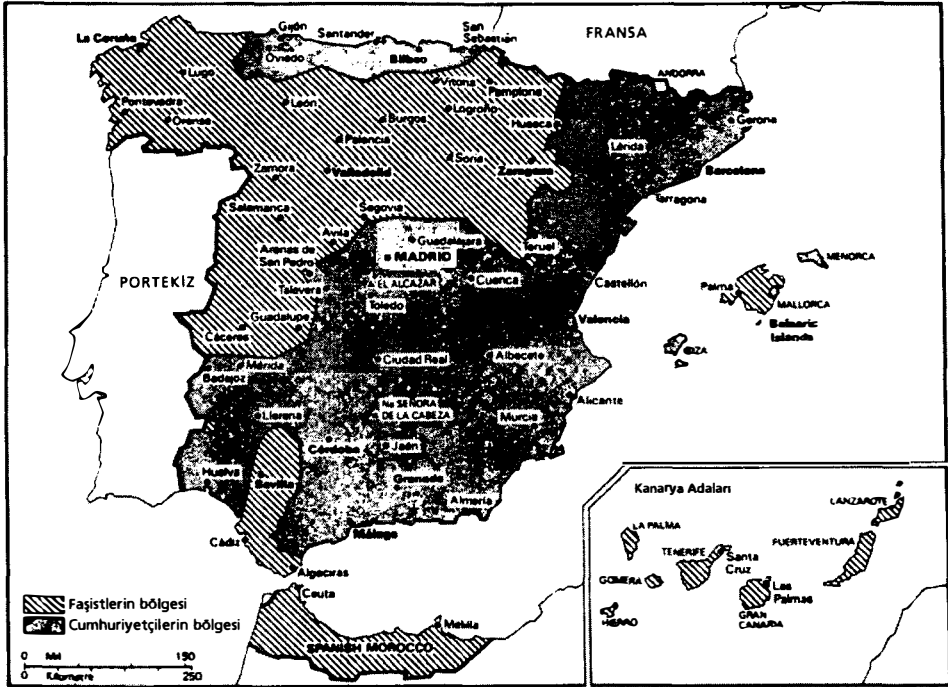
Paris, Londra, Cenevre'de gerçekleştirilen gizli toplantılarda siyasetçilerin, faşist saldırganlık karşıtı ahlaki nefret söylemlerinin nasıl da içi boş olduğunu, “bir yığın saçmalığı kolayca terk etme sezgisi”ni harekete geçiren keskin zekâsıyla, göstermiştir. Kulağa hoş gelen “müdahale etmeme ilkesi” ile perdelenen eylemsizlikleri acımasız bir saçmalığa dönmüş, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk çarpışmasında savunmasız İspanya'yı yalnızlığa terk etmiştir.

Bu çalışmasında yazar, en külfetli materyalleri, geçmişteki kitaplarından daha sıkı dokunmuş bir metin haline getirmiştir. Daha uzun yaşasaydı, muhakkak ki kitabı daha fazla gözden geçirir ve geliştirirdi. Hızla geçen zaman duygusunu metne de yansıtmıştır ve bu arka plandaki hız, trajik sonuna doğru ilerleyen hikâyenin yoğunluğunu ön plana çıkarırken, aynı zamanda, İspanya ve Avrupa üzerine çöken felaketin büyüklüğünü daha etkileyici biçimde aktarmasını sağlamıştır.

E.H. Carr, eserlerine katkıda bulunanlara teşekkürlerini sunarken son derece cömertti. Çalışmalarında ona yardım eden meslektaşlarına, kurumlara, arkadaşlarına karşı şükran duygularına yer verirdi. Son elyazmalarının baskıya hazırlanmasını bana emanet etmesi, benim için gurur kaynağıdır. Bu kitabın hazırlanmasında ona yardım eden Jonathan Haslam'ın katkıları paha biçilmezdir. J. Haslam beni de, *Foundations of Planned Economy* (1969) çalışmasının ilk iki cildinin ortak yazarı Prof. R.W. Davies'in bilgi ve deneyiminden yararlanma konusunda cesaretlendirmiştir. Her iki meslektaşına da şükranlarımı sunarım. Onların yardım ve deneyimi olmadan işim çok daha zor olurdu. Güveni, desteği ve yakınlığından dolayı John H. Carr'a kişisel teşekkürlerimi sunarım.

Londra, Temmuz 1983

Komintern ve İspanya İç Savaşı

22 Temmuz 1936 itibarıyla Cumhuriyetçiler ve faşistlerin İspanya'da etkin oldukları bölgeleri gösteren harita.

İspanya Komünist Partisi (PCE), Komintern'in 7. Kongre'de aldığı kararları samimi bir coşku ile karşıladı.¹ Kongre'deki çizgi değişimi, komünistlerle sosyalistlerin birleşik cephe-deki işbirliklerini sağlamanın yanı sıra, geniş bir anti-faşist halk ittifakının öngörülmesi ile PCE'nin İspanya siyasetinin bulanık sularına ilk defa etkin olarak dalma fırsatını da yarattı. En geniş anlamıyla anti-faşist halk cephesine (birleşik cepheden farklı olarak halk bloğu) 20 Ekim 1935 tarihinde katılarak bu oluşuma sıcak baktıklarını gösterdiler. Cephe, düzenlenen bir mitingde Sol Liberal Parti lideri Azana tarafından ilan edildi.² Anarşist İşçi Konfederasyonu (CNT), güçlü nedeniyle, sosyalist UGT için her yerde korkutucu bir rakipti. Kimi bölgelerde, özellikle Katalonya ve Aragon'da sol güçler CNT ve onun siyasi kanadı FAI'nin kontrolü altındaydı. İspanya'ya özgü bu pek de alışılmadık durum, sosya-

1 J. Diaz, *Trez anos de Lucha*, (Paris, 1970), s. 31-57; *Rundschau*, No. 7, 13 Şubat, s. 276-277. PCE'nin daha erken dönemleri için bkz. *The Twilight of Comintern, 1930-1935* (1982), s. 289-318. [Komintern'in Alacakaranlığı, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., 2010.]

2 *Rundschau*, No. 59, 24 Ekim, 1935, s. 2420.

listleri komünistlerle işbirliğine boyun eğmek zorunda bırakılıyordu.

PCE'deki gelişmeler, İspanya Sosyalist İşçi Partisi'ndeki (PSOE) bölünme eğilimlerini körükledi. PSOE, 1931'den beri burjuva cumhuriyetini destekleme konusundaki kararsızlığı ile boğuşuyordu. Besteiro liderliğindeki sağ kanat itibarını kaybedince, Prieto önderliğindeki ılımlılar ile hapisten yeni çıkmış güçlü ve parlak sendika lideri Largo Caballero'nun başını çektiği devrimci kanat arasında bölündü. Her iki grubun da haftalık dergileri vardı: Largo Caballero'nun *Claridad*'ı ile ılımlıları temsil eden, partinin resmî yayın organı, *El Socialista*. Sosyal politikalar konusunda zaten anlaşılmayan bu iki grup, halk cephesi meselesi ile tamamen koptu. Geniş anlamıyla PCE'nin önerdiği bu cephe, iki tarafı da tatmin etmemişti. Prieto, PCE'yi dışarıda bırakarak cumhuriyetçi burjuva radikalleri ile bir koalisyonun peşinde koşarken, Largo Caballero burjuvazi ile uzlaşmayı reddeden, PSOE ile PCE arasında bir işçi birliği hayal ediyordu. PCE Merkez Komitesi, 23 Ekim 1935'te *Claridad*'a Largo Caballero'nun programını kabul ettiğini bildiren bir mektup yazdı. Mektup, komünist CGTU'nun da işbirliğiyle sosyalist UGT çatısı altında sendikaların birliğinin sağlanması, birleşik proleter cephe temelinde anti-faşist halk bloğunun oluşturulması ve "burjuvaziden tam bağımsızlık ve sosyal demokrat bloğun burjuvaziden mutlak kopuşunu" ima eden "proletaryanın organik siyasal birliği" çağrılarını yapıyordu. Mektubun sonunda da, demokratik merkezizetçilik ilkesi ve Rusya Bolşevikleri örneği veriliyordu.³

Largo Caballero'nun cumhuriyetçi burjuva radikalleri ile işbirliğini reddetmesi ve PCE'nin de açıkça aynı görüşü paylaşması, PSOE'deki bölünmeyi derinleştirmenin yanı sıra, geniş anti-faşist halk cephesi düşüncesine de tehdit oluşturu-

3 A.g.e. No. 63, 7 Kasım, 1935, s. 2524-2525.

Sosyalist Partinin ünlü lideri, Largo Caballero bir açık hava toplantısı sırasında

ruyordu. Bu durum Komintern'de şaşkınlık ve kaygıya yol açtı. 1935 Kasım ayı başında, daha önce Komintern İspanya Delegesi olan PCF lideri Duclos,⁴ halk cephesi önündeki bu engeli kaldırmak üzere Madrid'e gönderildi. Largo Caballero kibirli ve inatçıydı. Hapishane günlerini Marx ve Lenin okuyarak geçirmişti ve kendisini İspanya devriminin lideri olarak görüyordu.⁵ Moskova'dan gelen olumsuz sinyallere uygun tepki vermedi. Caballero ile Duclos arasında üç gün süren çetin tartışmalardan sonra bir ölçüde anlaşma sağlandı ve Duclos, Paris'e döndü. Daha sonra rapor vermek üzere Moskova'ya geçti.⁶ Sonraki dönemde Largo Caballero'nun geri adım atmasının nedeni Duclos'un ikna ediciliği değildi. Asıl neden, halk cephesi sloganı komünist-

4 Bkz. *The Twilight of Comintern, 1930-1935* (1982), s. 292-293, 303.

5 1917 Rusya örneğine, 1935 İspanyası'nda sıkça gönderme yapılır ve bu ragbet, sadece komünistler arasında yaygın değildir. Largo Caballero'nun Amerikalı bir gazeteciye şöyle söylediği biliniyor, "Lenin, İspanya'nın Avrupa'daki ikinci Sovyet cumhuriyeti olacağını söyledi. Lenin'in kehaneti doğru çıkacak. Bunun gerçekleşmesini sağlayacak olan ikinci Lenin ben olacağım". Daha sonra bunun iftira olduğunu söylese de, "ikinci Lenin" nitelemesi Caballero'nun peşini hiç bırakmamıştır. (D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 220, not 5).

6 J. Duclos, *Memoires*, ii (1969), s. 109-111.

lere aitse de ve bunun en ateşli savunucusu Largo Caballero olsa da, PSOE'nin birçok bölgedeki oy potansiyelinin esas olarak Prieto ve ılımlıların elinde olmasıydı.

Halk cephesini örgütleyebilmek için en acil görev bir seçim mücadelesine girmekti. Cortes* [Parlamento], hiçbir hükümetin güvenoyu alamaması nedeniyle Ocak 1936'da dağıldı ve seçimlerin 16 Şubat'ta yapılacağı ilan edildi. 15 Ocak'ta sol liberaller, PSOE, PCE ve tahminen bazı anarşistler cephenin seçim platformunu oluşturan bir program üzerinde anlaştılar. Siyasi tutukluların bırakılması, 1934 Ekim isyanından sonra "faşist rejim" tarafından görevinden alınanların iadesi, parasal ve mali reformların yapılması ve hukuki reformlar, programda öne çıkan konulardı. Programın en önemli özelliği ciddi sosyal ya da ekonomik talepler içermemesiydi. Toprak köylüye, fabrikalar işçiye ajitasyonunu, UGT ve onun tarım işçileri bölümü (FNNT) desteğiyle, sol yürütüyordu. Ancak bu durum halk cephesi programında yansıtılmıyor, desteklenmiyordu. Dönemin hararetli tartışmaları göz önüne alındığında, ılımlı ve iddiasız bir doküman olduğu söylenebilirdi. Aslında, sadece cumhuriyete ve demokratik hükümete bağlılığın birleştirdiği farklı çıkar grupları ve düşünce çevrelerinin geniş koalisyonunu sağlamak üzere tasarlanmış bir programdı.⁷ O gün için hedefine ulaştı. Diaz seçim öncesi konuşmalarında, maharetle "işçilere ve anti-faşist yoldaşlara" hitap etmişti. Halk cephesinin ve İspanya demokrasisinin savunulmasını hararetle talep ediyordu.⁸ 16 Şubat 1936 tarihli Cortes Seçimleri halk cephesi için tam bir zafer oldu. 88'i sosyalist, 16'sı komünist olmak üzere 278 milletvekilliği kazanıldı. PCE adayları top-

(*) İspanya'da yasama organı, meclis ve senatodan oluşur – e.n.

7 Rundschau, No. 4,23 Ocak 1936, s. 142-143.

8 J. Diaz, *Trez Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 61-98; Largo Caballero'nun şahsına yönelik övgü (s. 87) ve bunun yanı sıra, cepheye katılmaları için anarşistlere yönelik çağrı da (s. 89) yer alıyordu.

lamda 400.000 oy aldılar. Anarşistler ilkelerine bağlı kalarak aday göstermediler. Ancak kimi anarşistlerin halk cephesi adaylarına oy verdiği belliydi. En ağır kayıp sadece 67 vekil çıkarabilen merkez partileriydi. Sağ 140 milletvekilliği kazandı. Bunların 94'ü, Gil-Robles'ın lideri olduğu yarı-faşist Katolik parti CEDA'nındı.⁹

José María Gil-Robles.

Seçimleri genel af izledi.

Halk, Ekim 1934 ayaklan-

masına katılmakla suçlanan 30.000 siyasi tutuklunun serbest bırakılmasını coşku ile karşıladı. *Pravda*, “sınıf güçlerinin birlikteliğini” selamlarken, karşıt ve faşist güçlerin yok edilmediğini kabul ediyor, onları alt etmenin “proletaryanın birleşik devrimci partisini yaratmayı” hedefleyen halk cephesi ile mümkün olacağını belirtiyordu.¹⁰ Ne olursa olsun, bu, bir halk cephesi hükümetinin Avrupa'daki ilk zaferydi. Diaz, özenle seçtiği sözcüklerle, halk bloğunun daha da kuvvetlendirilmesi çağrısı yaptı. Komünistler, sosyalistler ve anarşistler arasında işçi ve köylü ittifakları üzerinden kurulan eylem birliği, “sol liberal ve demokrat kitlelerle bağlantı kurarak” genişletilmeliydi. Amaç, CNT'nin UGT içinde erimesiydi.¹¹ Birlik teması artık gündemdeydi. Fransa'da, birbirine rakip sosyalist ve komünist sendika fe-

9 Partilerin daha detaylı kazanç ve kayıpdökümleri için bkz. *Rundschau*, No. 14, 26 Mart 1936, s. 583.

10 *Pravda*, 19 Şubat 1936.

11 *Rundschau*, No. 10, 27 Şubat 1936, s. 371; J. Diaz, *Trez Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 88-89.

derasyonları CGT ve CGTU, Komintern'in rızası ile 1936 Toulouse Kongresi'nde* birleşmenin eşiğindeydiler.¹² Togliatti,** Rusya'daki parti dergisine yazdığı yazıda İspanya seçimlerini, "ulusal ve uluslararası düzeyde büyük önem verilmesi gereken bir olay" ve "proletaryanın faşizme karşı birlik mücadelesinde müthiş bir zafer" cümleleri ile selamladı. PCE'nin etkisi henüz belirgin değildi. Ancak birliğin gerekliliği anlaşılmıştı; "yedinci kongrenin kararları, başka hiçbir ülkede böylesine büyük ve derin bir etki yapmamıştı".¹³

Seçim zaferi solda safların daha da sıklaşmasına katkıda bulundu. 4 Mart 1936'da PCE Merkez Komitesi, PSOE'ye yönelik, yerelden ulusala tüm düzeylerde sosyalist-komünist işçi ve köylü grupları birliğinin kurulması önerisini yaptı. Nihai amaç "işçi-köylü hükümeti" olabilmektir – yani Sovyet hükümetinin İspanyol eşdeğeri.¹⁴ 26 Mart 1936'da PCE ve PSOE'nin gençlik birliklerinin yürütme kurulları Madrid'de bir araya gelerek, Komintern'in 7. Kongresi'ni takiben KIM'in*** Moskova'da bir önceki eylülde yaptığı 6. Kongre'de aldığı kararlar temelinde "yeni tip bir örgütlenme" oluşturma niyetlerini duyurdular. Bildiri, Largo Caballero ve Georgi Dimitrov'un**** isimlerine başvuruyor, ayrıca "devrimci gençliğin birliği mücadelesinde yerini al-

(*) 2-5 Mayıs tarihleri arasında Fransa'da yapılan kongrede CGT'nin "işverene, hükümetlere ve siyasal partilere" karşı korunması –bağımsızlığı– ilkesi kabul edilmiş, büro üyelerinin aktif siyasetle ilişkileri yasaklanmıştır – e.n.

12 Mart 1936 aynı zamanda Amerikalı gazeteci Roy Howard'ın Stalin ile yaptığı ünlü röportajın tarihidir. Burada Stalin SSCB'ye atfedilen dünya devrimi projesini "trajikomik bir yanlış anlama" olarak nitelemiştir.

(**) İtalyan siyasetçi ve İtalyan Komünist Partisi (PCI) lideri – e.n.

13 *Bolshevik*, No. 6, 5 Mart 1936, s. 9-19.

14 PCE çağrısı ile ilgili bu haber *Claridad*, 12 Mart 1936'da yayımlanmıştır. Ancak resmî bir cevap gelmediği anlaşılmaktadır.

(***) Komintern'in uluslararası gençlik organizasyonu. 1919-1943 yılları arasında faaliyet göstermiştir – e.n.

(****) Dimitrov, Komintern'in genel sekreteri – e.n.

ması” için anarşist gençliğe çağrı yapıyordu. Tüm komünist ve sosyalist gençlik örgütleri mensuplarına yönelik bir diğer bildiri, güçler birliği çağrısının yanı sıra, iki ayrı çatının birleşmesine yönelik bir kongre toplamak üzere ortak komisyon kurulduğunu duyuruyordu.¹⁵ Sendikaların birliği kampanyası daha yavaş ilerlemekteydi. Saragosa’da 1936 Mayıs’ında toplanan CNT kongresinde delegelerin büyük çoğunluğu birleşme yönünde oy kullandı. Ancak aynı zamanda, olabildiğince devrimci bir program ve burjuva cumhuriyeti destekçilerine hiçbir taviz verilmemesi konularında ısrarlıydılar.¹⁶ Bu hedeflerin tutarsızlığı düşünülürse bölünme kaçınılmazdı.

Madrid’de 28-30 Mart 1936’da yapılan PCE’nin “genişletilmiş” merkez komitesi toplantısına İspanya’nın tüm illerinden, ayrıca Katalonya ve Bask bölgeleri otonom komünist partilerinden delegeler katıldı. Temel amaç solun bu zafere anında partinin devrimci imajını korumaktı. Seçim zafere anlam kazandıran “sadece işçilerin ve köylülerin güçlü siyasal uyanışı değil, aynı zamanda toplumun orta tabakalarında görülen büyük radikalleşmeydi”. PCE artık, “devrimin örgütlenmesinin ivediliğine” ve “Marksist-Leninist tek bir partinin kurulması ile siyasal birliğin sağlanmasına” odaklanmalıydı. Parti, üye sayısının 50.000 olduğunu açıkladı.¹⁷ Diaz, 15 Nisan’da Cortes’te PCE adına yaptığı ilk konuşmasını sağa yönelik amansız bir saldırıya ve “demokrasi, öz-

15 *Rundschau*, No. 17, 16 Nisan 1936, s. 691-692; Diaz’a göre (a.g.e. No. 20, 30 Nisan 1936, s. 809) Mart 1936’da Moskova’da İspanya sosyalist ve komünist gençlik örgütü delegelerinin yayımlanmamış konuşmalarının sonucu varılan anlaşmada Manuilsky ve Dimitrov’un önemli etkisi vardı.

16 *Rundschau*, No. 23, 14 Mayıs 1936, s. 932. Kongre ile ilgili olarak bkz. S. Payne, *The Spanish Revolution* (1970), s. 199-201.

17 *Rundschau*, No. 16, 8 Nisan 1936, s. 651; No. 23, 14 Mayıs 1936, s. 921-923; başka bir kaynağa göre Şubat 1936’da 30.000 olan üye sayısı, haziran-da 100.000’e çıkmıştır (*Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1965), s. 435, not 69).

gürlük, refah ve barış”¹⁸ olarak özetlediği halk cephesi programının savunmasına ayırdı. Bu sırada, Ekim 1934 Asturias* ayaklanmasının başarısızlığa uğraması sonucu SSCB’ye kaçan 79 sığınmacının ülkeye dönmesi ile parti güçlenmişti. Grup, Dimitrov ile Stalin’e yazılmış, SSCB ve İspanya devriminin yaratıcılarına açık bağlıklarını dile getirdikleri 5 Nisan 1936 tarihli mektupla Moskova’dan ayrıldıklarını kamuoyuna duyurdu.¹⁹

İspanya’da hüküm süren bölgeler arası farklılıklar birlik arzusunun önünde engel teşkil ediyordu. Modern sanayinin yer aldığı İspanya’nın en büyük ikinci şehri Katalunya 1932’den beri yarı-özerk bir yönetime sahipti. Şehrin ortaçağdaki bağımsızlık günlerini hatırlatan bir adlandırmayla Generalitat denilen seçilmiş konsey işlerini yönetiyordu. Generalitat Başkanı ve Katalan Burjuva Partisi Esquerra’nın lideri Companys, Ekim 1934’teki Asturias ayaklanması sırasında Katalanya’nın bağımsızlığını ilan etmiş, ancak isyanın bastırılmasının ardından idamdan son anda kurtulmuştu. Katalan işçi örgütlenmeleri içinde en yaygın ve güçlü olanı anarşist CGT’ydi. Sosyalist UGT çok gerilerde kalıyordu. Nin ve Maurin liderliğindeki Katalan komünistleri 1930 ve 1931’de PCE’den ayrılmış, düşman sol komünist gruplara bölünmüşlerdi.²⁰ Bu gruplar, Şubat 1935’te birleşmiş, Partido Obrero de Unificación Marxista’yı (POUM) kurmuşlardı. POUM’un üye sayısı birkaç bini geçmediği halde, devrimci gayretleri PCE’den yüksekti. Artık halk cephesi adına dikkat ve itidal çağırısı yapıyor, dahası Katalanların yoğun

18 J. Diaz, *Trez Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 168-182; *Rundschau*, No. 19, 23 Nisan 1936, s. 778-779.

(*) İç Savaş öncesinde yaşanan, maden işçilerinin genel greviyle başlayan bir ayaklanma. Asturias Komünü Franko tarafından bastırılmıştır. Yaklaşık 5 bin kişinin öldüğü, on binlerce işçinin tutuklandığı kanlı bir süreçtir – e.n.

19 A.g.e. No. 21, 7 Mayıs 1936, s. 851-852, 868-869.

20 Bkz. *The Twilight of Comintern, 1930-1935* (1982), s. 291-292, 299.

bağımsızlık taleplerine uzak duruyordu. 1936 seçimlerinde POUM halk cephesini destekledi. Ancak, PCE ile aralarında çekişmelerin başlaması fazla gecikmedi. POUM'un yayın organı *La Batalla*, "işçi sınıfı partilerinin burjuva hükümetlerini desteklemelerinin temelde yanlış bir tavır" olduğunu vurgulayarak, Kızıl Devrim ve İspanyol Sovyetleri sloganlarını öne çıkardı. PCE buna sert bir karşılık vererek "dönek" Maurin'i "halk cephesinin düşmanı" ilan etti.²¹ POUM muhalefetine sürdüğü inatçı eleştiriler PCE'deki yandaşlarının partiden kopmasına yol açıyor, bu da PCE'nin proleter POUM'un yanılmaz çizgisi yerine burjuva hükümetlerine yakın durduğu savına gerçeklik vehmi katıyordu.

22 Mayıs 1936'da IKKI prezidyumunun bir oturumunda, Jesús Hernandez PCE ile ilgili uyarılarını açıkça dile getirdiği bir rapor sundu. Partinin hedefi "demokratik ve devrimci güçlerin, faşizm ve karşı-devrime karşı kesin zaferi" ile işçi ve köylü ittifaklarında halk cephesine "yoğun destek" olmalıydı. PCE, "sol cumhuriyetçi hükümeti sadakatle destekler" ancak eleştiri ve bağımsız politikasını sürdürme haklarını saklı tutardı. İşçi sendikalarının birliği anarşist CNT ile yeniden yakınlaşma ve nihai olarak da PSOE ile birleşerek "İspanya proletaryasının tek devrimci partisi"ni yaratma taraftarı olmalıydı. "Kiliselerin, manastırların yakılıp yıkılmasını, bu tür kışkırtıcı eylemler sadece karşı-devrim hizmet ettiği için", kesinlikle reddederdi. Dimitrov tartışmaya katılarak uyarıların dozunu daha da artırdı. "Sosyalist cumhuriyet mücadelesine hemen başlanmasını öneren Largo Caballero liderliğindeki sol sosyalistlerin solcu sloganlarına" karşı eleştirel duruşundan dolayı PCE'yi övdü. O günkü hedef, burjuva demokratik devrimin tamamlanmasıydı. Oturumun sonunda IKKI sekreteryası, "İspanya pro-

21 *La Batalla*, 10 Nisan 1936; *Mundo Obrero*, 24 Nisan 1936 (S. Payne, *The Spanish Revolution* (1970), s. 199'dan aktarılmıştır.

letaryası ve PCE'nin acil ve temel hedefi, demokratik devrimin tamamlanması için gerekli faaliyetleri yürütmek olmalıdır,” görüşüne yer veren bir önergeyi kayda geçirdi. Önergede, PCE'nin sosyal-demokrat ve anarko-sendikalist işçilerle anlaşma zemini araması, Katolik kitlelere ulaşmaya çalışması destekleniyordu. Komünistlerin halk cephesi hükümetine katılmaları meselesinde de, “faşizme ve karşı-devrime karşı savaşılan halk cephesinin çıkarları doğrultusunda”²² bir katılım olabileceği belirtiliyordu. PCF için alınan olumsuz karar, PCE için açık bırakılmıştı. Tüm bu tereddütler, doğal olarak, Komintern hiyerarşisinde var olan farklı yaklaşımları yansıtıyordu. 1936 Yazı için bir PCE kongresi planlandı ama patlayan İç Savaş buna imkân tanımayacaktı.²³

Halk cephesi seçim zaferinin etkisiyle İspanya solunda görülen aşırı güven (öfori) ve devrimin yükselme eğiliminde olduğu inancı tamamıyla yanıltıcıydı. Hükümette küçük çaplı görev değişiklikleri yapıldı. “Cumhuriyetçi solun” lideri Azana, seçimlerden sonra yeni hükümet kurdu. Mayıs ayında Alcalá Zamora'nın yerine kendisi başkan olurken, başbakanlığı takipçilerinden renksiz biri olan Casares Quiroga'ya bıraktı. Bu arada PSOE'nin sol kanadı, Prieto'nun atanmasını veto etmişti. Yani, aslında hiçbir şey değişmemişti. Cortes'in de, hükümetin de, herhangi bir sosyal reform paketini yürütecek, hatta formüle edecek uyumu veya otoritesi yoktu. Birlik, demokratik cumhuriyetin faziletlerine duyulan muğlâk bir inancın sınırlarını aşamadı. Rejimin küçük de olsa tek başarısı, SSCB ile kurulan düzenli

22 Hernandez'in raporu, *Kommunisticheskii Internatsional*, No. 11-12 (1936), s. 131-132'de özetlenmektedir. Dimitrov'un müdahalesi için bkz. *Georgii Dimitrov: Vydayushchiys Deyatel' Kommunisticheskogo Dvizheniya* (1972), s. 335-338. Aynı yerde, Dimitrov ile kabaca “PCE liderlerinden biri” diye tanımlanan Codovilla arasındaki konuşmalar da yer almaktadır, önerge için bkz. *Kommunisticheskii Internatsional Kratkii Istoricheskii Ocherk* (1969), s. 438-439.

23 *Georgii Dimitrov: Vydayushchiysya Deyatel' Kommunisticheskogo Dvizheniya* (1972), s. 336, not 2.

diplomatik ilişkiydi. İlk girişim, 1936 Nisanı'nda Milletler Cemiyeti İspanya Temsilcisi Madariaga tarafından yapıldı ve Litvinov* tarafından memnuniyetle karşılandı. Ancak, ilk Sovyet elçisi Rozenberg'in itimatnamesini sunması, İç Savaş'ın patlak vermesinden sonra, 31 Ağustos'ta olacaktı.²⁴

Hükümet, İspanya demokrasisinin özündeki zayıflıkları gösteren kof bir temele dayanıyordu. Bö-

İkinci Cumhuriyet'te Devlet Başkanlığı da yapan Sol Liberal Parti lideri Manuel Azana.

lünmüş sol, inançlı ve giderek daha tehlikeli hale gelen sağ ile karşı karşıyaydı. Seçimler sol için bir zafer olsa da, merkezin kaybettiği oylarla güçlenen sağ için bir yenilgi değildi. Birlik için liderler arasında yapılan jestlere rağmen işçiler, sosyalist ve anarşist sendikalara (UGT ve CNT) bölünmüşlerdi. Kavgalar ve kimi zaman görülen silahlı çatışmalar üyeler arasındaki düşmanlığı yansıtıyordu. Largo Caballero'nun ülkeyi dolaşıp devrimci konuşmalar yaparak gösterdiği çaba karşısında PCE'nin alkışları, onun devrimin karizmatik lideri olma hırsına karşı duyulan haset ve devrimci gayret gösterilerine Komintern adına Codovilla'nın** dayattığı yasaklar birbirine karışıyordu. Caballero'nun ateşli söylevleri karşı-

(*) Maksim Litvinov Sovyet diplomat ve o dönemin dışişleri halk komiseri – e.n.

24 *Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR*, xix (1974), s. 230, s. 416-417.

(**)İtalyan komünist. Asıl etkinliğini göç ettiği Arjantin'de göstermiş, 1921'den ölümüne kadar Politbüro üyeliği yapmıştır. Otuzlu yıllarda İspanya ve Latin Amerika'daki siyasi mücadelenin içinde bulunmuştur.

sında ılımlı PSOE yandaşlarının ve halk cephesini destekleyen burjuva radikallerin duyduğu korku, sağın ihtiyaç duyduğu kışkırtma ortamını yarattı. PCE'nin pek bir etkisi yoktu. Birkaç hafta boyunca ordu ve sağ siyasiler, CEDA ile Falange kararsız kaldılar. Kurumsal araçlarla otoriter bir rejim kurma beklentisi daha aşırı girişimleri dizginliyordu. Ancak boğucu İspanya yazı geldiğinde, mevcut durumun daha fazla sürmeyeceği aşikârdı, artık, fırtına kopmak üzereydi.

Fas'taki bir İspanyol garnizonunun cumhuriyetçi hükümete 17-18 Ağustos 1936'da isyan etmesi başlangıç oldu. Bu örnek, Güney ve Batı İspanya garnizon şehirlerinin büyük bölümüne çabucak yayıldı. Patlamasının beklenmedikliği, yayılmasındaki hız, karşılaştığı direnci kolayca kırması, çok sayıda insanın bir süredir bu hareketi bekliyor, istiyor ve planlıyor olduğunu düşündürüyordu. Daha önce hükümet tarafından gözden ırak olması için Kanarya Adaları'na gönderilmiş olan General Franko, 19 Temmuz'da Fas'a gelip isyanın başına geçerek, alternatif bir İspanyol hükümeti oluşturma niyetini ifade etti. Aynı gün Madrid hükümeti istifa etti. Başbakanlığa Casares Quiroga'nın yerine, daha sol da bir cumhuriyetçi, Giral getirildi. Ayaklanmanın duyulması ile birlikte PCE'nin gazetesi *Mundo Obrero* 18 Temmuz 1936'da, "işçi" ve "anti-faşistleri" "yasadışı saldırılar" karşısında cumhuriyeti savunmaya çağıran bir yazı yayımladı.¹ Bunu Dolores Ibarruri'nin "işçiler, anti-faşistler ve emekçilerin" yanı sıra "Katalan, Bask bölgesi ve Galiçya halkları ile

1 *Rundschau*, No. 33, 23 Temmuz 1936, s. 1326-1327

tüm İspanyollar”a yönelik “halkın özgürlük ve demokratik kazanımlarının”² savunmasını güçlendirmeye çağıran Madrid radyosu konuşması izledi. “La Passionaria [ihtiras çiçeği – ç.n.]” olarak bilinen bu olağanüstü kadının baskın karakteri ve ateşli hatipliği, cumhuriyetçilerin, özellikle de komünistlerin hizmetinde oldu.*

İsyancı veya “milliyetçi”lerin bölgeleriyle, hükümetin denetimindeki cumhuriyetçilerin bölgeleri arasındaki savaş sınırları hemen belli oldu. Düşen hükümetin son çaresiz hamlesi, ordu depolarıyla kırsallarda bulunan silahları işçi milislerine dağıtmak oldu. İşçi sendikaları ve sol siyasi partiler tarafından gönüllülük temelinde toplanan bu benzersiz askerî müfrezeler, devrimcilikle ilgili coşkuya askerî eğitim ya da disiplin konularında sahip değildi.³ Hükümet, Ağustos 1936’ya kadar, cumhuriyeti savunmak için “gönüllü ordu” oluşturmaya devam etti. 14 Eylül’de “Beşinci Alay” olarak bilinen PCE milisleri 10.000 gönüllü asker talebinde bulundu.⁴ Ordu’nun yandaş birlikleriyle sivil muhafızların desteğini alan milisler sayesinde Madrid ile kuzeydeki sanayi yoğun şehirlerde, ayaklanmalar daha başlamadan bastırılırken, Barcelona ağır sokak çatışmalarına sahne oldu.

Ayaklanmanın ilk haftalarında, Irun’dan Fransa sınırına kadar tüm Batı İspanya ile milliyetçi güçlerin kuşatıldığı cumhuriyetçi bölge dışında tüm Asturias madencilik ve sanayi bölgesi, milliyetçi güçlerin denetimine geç-

2 *Mundo Obrero*, 20 Temmuz 1936.

(*) Ibarruri (1895-1989), İç Savaş sonrası İspanya dışına çıkmak zorunda kalmış; Paris, Moskova ve Prag başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerinde yaşamını bir politik göçmen olarak sürdürmüştür. İspanya Komünist Partisi’nin genel sekreteri ve başkanlığını yapmıştır – e.n.

3 Onları anlatan bir kaynak için bkz. *Collected Asseys, Journalism and Letters of George Orwell*, i (1968), s. 316-328; subaylar ve astları eşit ücret alıyorlardı, aralarında “mutlak eşitlik” vardı (a.g.e. i, s. 272).

4 *Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1975), s. 378, not. 3; *Mundo Obrero*, 14 Eylül 1936. Komünist “Beşinci Alay” için bkz. ileride s. 22.

İç Savaş'a neden olan askeri ayaklanmanın lideri Franco...

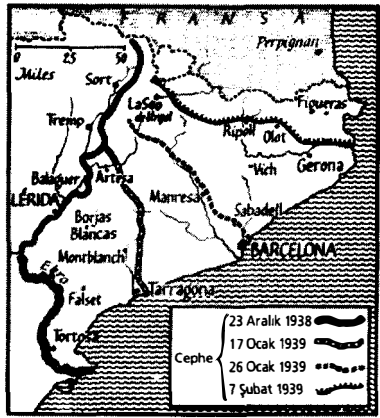
mişti. Barcelona'dan başlayarak, Katalonya'dan güneydeki Malaga'ya kadar Doğu İspanya cumhuriyete bağlı kaldı. Madrid ve civarı milliyetçilerin denetimindeki topraklara bir burun gibi giriyordu ve üç taraftan tehdit altındaydı. Etkin olarak kontrol edilemeyen, her iki ordunun karşı karşıya geldiği hareketli bir sınır oluştu. Karşılıklı kazanç ve kayıplar olsa da, sıcak çatışmalar görece azdı. En büyük iki şehri içine alan ana sanayi bölgeleri cumhuriyetçilerin elindeydi. Bu bölünme, toplumsal yarılmanın kökenini oluşturan çelişkinin de göstergesiydi. İspanya'nın geleneksel hükümler sınıfları, İspanya siyasetinin sola kaymasının yarattığı derin endişeyle, yükselen burjuvazinin üst katmanları ile yeni bir sağ yaratmak üzere ittifak yaptılar. Bu, Franco için bir can simidiydi. Cumhuriyetçi demokratlarla işçiler ise, elde ettikleri haklara ve demokratik olarak seçimle iş ba-

şına gelmiş hükümetlerden elde etmeyi umdukları kazanımlara yönelik saldırılara karşı direnmeye kararlıydılar. Burjuva cumhuriyetçilerle işçiler arasındaki uyumsuzluk, ayrıca işçilerin kendi içinde sosyalistler ve anarşistler arasında yaşadığı derin yarıлма, solun hedeflerine yönelmesinde zafiye-te yol açıyordu. Franko'nun meydan okuması, halk cephesine geçmişte sahip olmadığı devrimci enerjiyi sağlıyor, bu da milliyetçi sağı daha fazla telaşlandırıyor. Bu bölünmeler, savaşın başından itibaren süregelen aşırı şiddet ve vahşeti de açıklıyordu. Milliyetçi bölgede, direnen veya kararsızlık gösteren işçi ve köylüler askerî mahkemeler tarafından sindirildiler ve kitlesel infazlara maruz kaldılar. Hükümet bölgesinde, İspanya siyasetinde her zaman tepki odağı olan Katolik Kilisesi yaygın bir hedef haline geldi. Kiliselerin yakılması sıradan bir olay haline gelirken, papazların öldürülmeleri de seyrek yaşanmıyordu. Böylesi gaddarlıklar, sağın özellikle dış dünyada sıklıkla kullandığı propaganda malzemesi olmuştu.

İspanya İç Savaşı uluslararası bir sorun haline geldi. 18 Temmuz 1936'da, Franko'nun *Las Palmas Manifestosu* ilk yayımlandığında, Paris veya Londra'nın fazla ilgisini çekmese de, Berlin ve Roma'da memnuniyetle karşılanmış olmalıydı.⁵ Franko, "İspanya'yı yüce duygularla seven" herkese hitap eden bir çağrı yaptı. "Hükümet'in atadığı yetkililer" ve "dış mihrakların emirlerini... yerine getiren devrimci güruhların" kışkırttığı anarşiden İspanya kurtarılmalıydı. Parmağını doğrudan "kitlelerin sorumsuzluğunu" sömüren "Sovyet ajanlarına" sallıyordu. Birkaç gün sonra, önce Mussolini'den daha sonra Hitler'den acil askerî yardım, özellikle de uçak ve hava personeli talebinde bulundu. Bunun nedeni, ordunun tersine, zayıf İspanya Hava Kuvvetleri'nin

5 Las Palmas Manifestosu metni için, Brian Crozier, *Franco a Biographical History* (Londra, 1967), ek 4, s. 519-522.

topyekûn hükümetin tarafından yer almasıydı. Habeşistan başarısıyla kendinden geçmiş olan Mussolini, Akdeniz'i İtalyan denizi haline getirme projesini geliştirme fırsatı yaratan bu duruma şevkle sarıldı. Hitler'in ilgisi dolaylı da olsa, Fransa'yı zor durumda bırakarak zayıflatmanın, bunun yanında, Batı Avrupa'da faşist bir devlet yaratma ihtimalinin keyfini çıkarıyordu. Her ikisi de Franko'nun çağrısına uydular.

Barcelona kuşatması.

Azımsanmayacak çoklukta uçak, askerî teçhizat ve teknik personelin İspanya'ya gelmesi birkaç gün sürdü. Bunu, gönüllü kisvesi altında İtalyan askerlerinin boy göstermesi izledi. İtalyan yardımları nicel ve nitel olarak Alman yardımlarından daha fazlaydı. Alman kara kuvvetleri İspanya'da hiç yer almadı.

Franko, Roma ve Berlin'de yardım ararken, Giral yüzünü Paris'e çevirmişti. 20 Temmuz 1936'da Blum ile yaptığı telefon görüşmesinde, Fransa'dan uçak ve silah talebi olumlu karşılandı.⁶ Bu arada PCE çaresizlik içinde PCF'ye başvuruyordu.⁷ Batılı ülkelerde sol-kanat görüşü, acil ve güçlü bir destek yönündeydi. 21 Temmuz 1936'da Savaş ve Faşizm Karşıtı Komite, Paris'ten Azana ve Giral'e destek telgrafları gönderdi, ayrıca "tüm özgürlük ve barış dostlarına" yardım

6 G. Lefranc, *Le Front Populaire* (1974), s. 185.

7 J. Duclos, *Memoires*, ii (1969), s. 168, PCE'nin önde gelen bir üyesi ve geleceğin İspanya hükümeti komünist bakanı Uribe ile yapılmış birçok telefon görüşmesinden söz etmektedir.

çağırısı yaptı.⁸ İki gün sonra, İkinci Enternasyonal ile Amsterdam Enternasyonalı liderleri Brüksel'de toplanarak, tüm demokratik ülkeleri, İspanya işçi ve köylülerinin demokrasi ve cumhuriyet mücadelesine destek olmaya çağırıyordu.⁹

Batılı komünist partilerde, halk cephesi kapsamında, İspanya cumhuriyetinin savunmasına katılmaya yönelik yoğun istek oldu. Thorez,* halk cephesinin görevleri ve kazanımları üzerine 25 Temmuz 1936'da Amiens'te yaptığı konuşmada, “Düşüncelerimiz ve kalplerimiz, İspanyol cumhuriyetçiler ve hükümetleriyle, faşist saldırılar karşısında cesurca duranlarla beraber,” diyordu. Bir hafta sonra Paris'te, İspanyol hükümetinin parlamenter çoğunluk ve mülkiyete saygı temelinde kurulmuş yasal bir hükümet olduğunu vurguluyor, “mücadelenin komünizm ve proleterya diktatörlüğü için olduğunu söylemenin iftira olduğunu” ekliyordu. Amaç cumhuriyetçi yapının savunulmasıydı.¹⁰ Britanya'da Pollitt'in konuşmaları da aynı doğrultuydaydı. Mücadele, “İspanyolların göğüslemek zorunda kaldığı feodal, monarşist ve dinci yobazları (*clerical reactionaries*) iktidara getirme girişimine” karşıydı. İspanya halkı “Sovyetler veya proleterya diktatörlüğü kurmak için değil”, demokrasiyi sürdürmek için savaşıyordu. İspanya, faşist saldırıların uluslararası düzeyde “yeni bir faşist saldırı dalgası oluşturmak için ilk darbeyi vuracakları yer” olarak seçilmişti. Pollitt, Britanya Ulusal Hükümeti'ni, İspanya'nın “seçilmiş hükümetine” yardıma çağırarak; “Milletler Cemiyeti kontrolü altındaki güçlerin derhal harekete geçirilmesini” talep ediyor; Ulusal Hükümet, İşçi Partisi, TUC ve Eş-

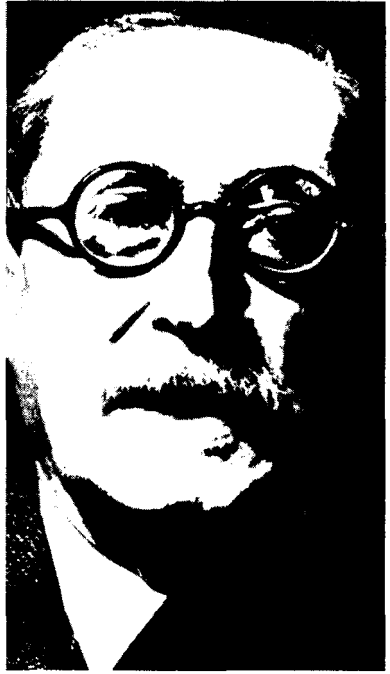
8 *Rundschau*, No. 33, 23 Temmuz 1936, s. 1328-1329.

9 *A.g.e.* No. 34, 30 Temmuz 1936, s. 1376.

(*) Otuzlu yıllardan 1964'teki ölümüne kadar Fransız Komünist Partisi lideri Maurice Thorez – e.n.

10 *Oeuvres de Maurice Thorez*. III, xii (1954), s. 133, s. 147-149.

güdüm Partisi'nin Milletler Cemiyeti'ni "İspanyol Hükümeti'ni desteklemeye zorlamak" için birlikte hareket etmelerini öneriyordu.¹¹ Fransa Halk Cephesi hükümetinin Giral'in talebine ilk tepkisi, cumhuriyete yönelik güçlü sempati duygusuyla şekillenmişti. İç Savaş'ın ilk günlerinde İspanya'ya uçak, silah ve teçhizat sevk edildi. Ancak Fransa bu konuda ciddi biçimde bölünmüştü. Etkili muhafazakâr ve Katolik çevreler aktif olarak Franko'yu destekliyorlardı. Yardımlar, komünizm şeytanına davetiye çıkarma sonucunu doğurabiliyordu.¹² Sol'da, pasifizm ve savaşa sürüklenme korkusu hâkimdi. Fransa gibi Britanya'da bu konuda bölünmüştü ancak, cumhuriyetçi hükümete duyulan sempati sol ile sınırlı değildi. Britanya'daki silah sanayi millileştirilmemişti. Bu durum, Britanya Hükümeti'ni yardım konusunda resmî karar alma yükümlülüğünden kurtarıyordu. İspanya'ya silah ve teçhizat gönderme işine hiç karışmadığı gibi, bu durumu değiştirme konusunda bir girişimde de bulunmadı. Güç-

Leon Blum.

11 *Daily Worker*, 6 Ağustos 1936.

12 Sağ kanat ile ilişkileri olan *Times* Paris muhabiri raporunda şöyle diyordu: "İspanya'da komünist bir terör dönemi ihtimali, faşist veya askerî bir diktatörlükten daha az değil" (*The Times*, 1 Ağustos 1936).

l  muhafazakâr yapısıyla İngiliz Hükümeti, Fransa Halk Cephesi'nin sağ kanadına yakındı. Blum 23 Temmuz'da Londra'yı ziyaret ettiğinde, Eden'in, cumhuriyetçilere silah yardımı yapmanın tehlikeleri konusunda uyarılarda bulunduğu ve Britanya Hükümeti'nin İspanya Savaşı'nda tarafsız kalacağını belirttiği söyleniyordu.¹³

Blum, Paris'e döndüğünde, İspanya soluna yapılan yardıma sağ-kanat tepkisi yoğunlaşmıştı. Kendi bakanları arasında bile, İspanya sorununda taraf olmaya ilişkin görüşler keskinleşmişti. Bakanlar Kurulu'nun 25 Temmuz'daki toplantısında, Delbos ile Daladier İspanya'ya yardıma karşı çıkarken, Cot* kararlı bir destek konuşması yaptı. Blum kuşatılmıştı. Silah ve uçak göndermeye devam etmek istiyordu, ancak bu, ya gizlice yapılmalıydı ya da cumhuriyetçi İspanya hükümetinin yanında olduğunu açıkça ortaya koymuş tek ülke olan Meksika aracılığıyla yapılmalıydı. Sonuçta tuhaf bir durum ortaya  ıktı. Havacılık Bakanı Cot'un İspanya'ya uçak ihracına, Dışışleri Bakanı Delbos engel olmaya çalışıyordu.

SSCB'deki tepkiler de, en az Fransa ve Britanya'dakiler kadar kararsızdı. Halkın isyancıları suçlayıp İspanya Hükümeti'ne sempati duymasıyla, resmî suskunluk bir aradaydı. Faşist güçlerin tehdidi karşısındaki siyasal müttefikler olan Fransa ile Britanya'nın çizgisini izleyen bir dış politikaya bağlılık, o günlerin Moskovası'nda hâkim olan yaklaşımdı. Tıpkı Batılı ülkelerin solcuları gibi, partinin etkili çevreleri de İspanya cumhuriyetine yardım için baskı yaptı. Ancak

13 [İlimli solcu L on Blum ile Muhafazak r Anthony Eden, o dönemin İngiliz ve Fransız Başbakanları kastediliyor – e.n.] Eden hatıralarında, bu görüşmede İspanya meselesinin gündeme geldiğini hatırlamadığını söylüyor. Aksi görüşler için bkz. H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 344); her iki hükümetin uygulamaları bir fikir alışverişi olduğu varsayımını destekliyor.

(*) Pierre Cot. 1936-1940 arasındaki Uluslararası Barış Konferansı Başkanı siyasetçi – e.n.

Franko yanlısı propaganda afişlerinden biri.

bu baskı, dönemin diplomasi politikasının duvarına çarp-
tı. Bu duvarın, Batı’da değil ama SSCB’de kolayca yıkılması-
nın nedeni, İspanya devrimini destekleme isteği veya sem-
patiden ziyade, korkuydu. Faşist saldırganlığın yinelenen
güç gösterileri karşısında edilgen bir teslimiyet tehlikesine
karşı duyulan bu korku, Batı demokrasileri tarafından pay-
laşılmıyordu. İtalya ve Almanya’nın, İspanya’da ihtiraslarını
gerçekleştirmelerine direnmemek hem korkakçaydı hem de
uzun dönemde tehlikeliydi.

Ne Sovyet hükümetinden ne de Komintern’den hiç ses
çıkmadı. Böylesi çetrefil bir sorun karşısında, her iki ku-
rumda da bölünmeler olmalıydı. Moskova’daki Fransız As-
kerî Ataşesi, şüphesiz istihbarat kaynaklarına dayanarak ha-
zırladığı, 13 Ağustos 1936’da Paris’e gönderdiği raporda,
Komintern’de iki hizip bulunduğunu belirtiyordu; Stalin’in
de içinde yer aldığı “ılımlılar”, “Almanya ve İtalya’yı kışkırt-
mamak için herhangi bir müdahaleden uzak durmak isti-
yordu”. “Aşırıları” ise “SSCB’nin sessiz kalamayacağını ve ya-
sal hükümeti desteklemesi gerektiğini” savunuyorlardı. Sta-
lin, büyük bir olasılıkla Komintern’in iç tartışmalarının dı-
şındaydı. Ama bu durumda, Fransız hükümetinin tepkisini
çekebilecek olan, Litvinov’un hiçbir şey yapmama görüşünü
paylaşıyordu. Rapor, “aşırıların” “Troçkizm” ile suçlanabi-
leceklerini ve sekter tutumlarının “hapse atılmalarına, hatta
Ruslar için sürgüne yol açabileceğini” belirtiyordu.¹⁴ Zino-
viev ile yandaşlarının yaklaşan iddianame ve davası henüz
açıklanmamıştı ancak, bir şeylerin yaklaşmakta olduğu de-
dikoduları Moskova’da dolaşıyordu. Zinoviev-Kamenev Da-
vası* tutanaklarında yer almasa da, İspanya krizinin bu geri-
limi etkilememiş olması düşünülemez.

14 *Documents Diplomatiques Français, 1932-1939*, 2. baskı, iii (1966), s. 208.

(*) Moskova Duruşmalarının ilkinde içlerinde Grigory Zinoviev ile Lev Kame-
nev’in de olduğu 16 Bolşevik ölümle cezalandırıldılar – e.n.

Basın'da çıkan yazılar, Franko'yu, İtalyan ve Alman faşistlerinin maşası olarak nitelendiriyordu. *Pravda*'da 1 Ağustos 1936'da yayımlanan, "Faşizm Savaş Demektir" başlıklı bir makale Almanya'yı, İspanya'da isyanı körüklemekle, silah ve para yardımı yapmakla ve İspanya limanlarını bombalamakla suçluyordu. Ancak alınan tek karar, sendikalar aracılığıyla cumhuriyetçilere parasal yardım sağlama kararıydı.¹⁵ Sendikalarda yardım toplama faaliyeti hemen başladı. Daha ilk günden, *Pravda*'nın sütunları cömert yardım hesaplarıyla doldu. Moskova Kızıl Meydan'da 3 Ağustos'ta düzenlenen kitle gösterisine 120.000 kişi katıldı. Shvernik'in* İspanya cumhuriyetine yardım için yaptığı dokunaklı çağrıyla dinleyen kalabalık "Kahrolsun Franko" sloganı attı.¹⁶ İki gün sonra, 12 milyon ruble toplandığı açıklandı ve Shvernik bunun Frank olarak karşılığını, İspanya hükümeti tarafından kullanılmak üzere Giral'e gönderdi.¹⁷ Bu dönemde, SSCB'den İspanya'ya, bunun dışında yapılmış silah veya başka tür hiçbir yardım bilgisi yoktu.

Bu sırada Fransız hükümeti, içine düştüğü utanç verici durumdan kurtulma kaygısıyla, ilgili hükümetlerin İspanya sorununa müdahale etmemesi ve her iki tarafa da askeri teçhizat ikmalî yapmaması konularında mutabakata varılarak, bu durumun güvence altına alınması projesini ortaya attı. 1

15 İspanya milliyetçi kaynaklarının bir raporuna göre, Moskova'da, Monmousseau'nun başkanlığında Komintern ile Profintern yürütme kurullarının 21 Temmuz 1936 tarihli ortak toplantısında bu karar alınmıştır (H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 338, not 4, s. 360; bu rapor pek güvenilir olmayan Vassart'tan çıkmıştır (bkz. *The Twilight of Comintern, 1930-1935* (1982), s. 194, not 128), ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

(*) Nikolay Shvernik. Dünya Savaşı sonrasında SSCB başkanlığı yapacak Stalin'e yakınlığı ile bilenen siyasetçi – e.n.

16 *Pravda*, 4 Ağustos 1936; M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (2. baskı, 1958), s. 11-12; hazır bulunanlar arasında, Sovyet Yazarlar Konseyi Başkanı Fadeev ile Bilimler Akademisi Prezidyumu üyesi Fersman vardır (*Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1965), s. 59).

17 M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (2. baskı, 1958), s. 113; *Pravda*, 6 Ağustos 1936.

Ağustos 1936'da proje önce Britanya ile İtalya arasında müzakere edildi. Britanya hükümeti bunu memnuniyetle onaylayarak, aynı teklifin Portekiz, Almanya ve SSCB'ye de yapılmasını önerdi. Bu gerçekleşti. 5 Ağustos'ta Sovyet hükümeti öneriyi ilke olarak kabul ettiğini açıkladı. Kısa bir tereddüt döneminin ardından, diğer hükümetler de aynı yolu izlediler. Müdahale etmeme deklarasyonu metninin Fransız hükümetince hazırlanmasının ardından, Britanya hükümetinin imzası geldi. Sonra da diğer onay veren ülkelere gönderildi. Sovyetlerin onayı, 23 Ağustos tarihinde Moskova'da, Fransız büyükelçisi ile diplomatik nota teatisi ile gerçekleşti. Sovyet hükümeti; Almanya, İtalya ve Portekiz'in deklarasyonu resmen onaylamasından sonra yürürlüğe gireceği şartında ısrar etti. Bir gün sonra bu da gerçekleşti. Avrupa'dan yirmi bir ülke, bazılarının hiç ilgisi olmasa da, deklarasyonu imzaladı. Fransız hükümeti iyi niyetinin göstergesi olarak, 8 Ağustos tarihinde İspanya'ya silah ve teçhizat ihracatına ambargo koydu. İngiliz hükümeti 15, Sovyet hükümeti 28 Ağustos'ta aynı yolu izledi. Müdahale etmeme deklarasyonu daha başından ikiyüzlü yaklaşımlarla delindi.¹⁸ Deklarasyona uyulacağına hiç kimse inanmadı ve en az ikisi uyma niyeti de göstermedi. Sovyetlerin onayı, Sovyetler Birliği'nde ve cumhuriyetçi hükümeti destekleyen diğer ülkelerin komünist partilerinde, beklenmedik bir tavır olarak görüldü. Ancak, SSCB'nin Almanya ve İtalya'nın askerî desteğine herhangi bir ölçekte karşılık verebileceği yardım gönderme kapasitesi de yoktu. İtalya ile Almanya'nın, diplomatik bir antlaşma nedeniyle, Franko'ya askerî sevkiyatı durduracaklarına Moskova'da pek inanan yoktu. Ama eğer antlaşmayı kendileri ihlal ederse, Batı dünyasının gözünde itibarlarını kay-

18 Bu gelişmelerin kısaca en iyi ele alındığı kaynak. A.J. Toynbee, *Survey of International Affairs, 1937*, ii (1938), s. 223, s. 232-244; Fransız-Sovyet diplomatik nota teatisi için bkz. *Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR*, xix (1974), s. 402-403.

betmeleri çok kolay olacaktı. Ayrıca, SSCB'den yapılacak her tür sevkiyata, bir misilleme kıstası olarak göz yumulacaktı. Ancak, onay konusunda arka plandaki gerçek saik, iki Batılı güçle aynı çizgide kalma isteğiydi. Fransa'nın sunduğu, İngiltere'nin desteklediği bir öneriyi reddetmek Sovyet hükümetini tek başına bırakabilirdi ve bundan korkuluyordu. Bir ay sonra, Cenevre'de Milletler Cemiyeti Meclisi'nde yaptığı konuşmada Litvinov, Sovyetlerin antlaşmayı imzalamasına açıklık getirdi. Sovyetler Birliği, aksi durumda "uluslararası çatışma" doğmasından korkan "dost ülkeyi" karşısına almak istemediği için onay vermişti ancak, yine de, "tarafsızlık ilkesinin, yasal bir hükümete karşı ve uluslararası yasalara aykırı bir isyanla mücadeleye uygulanamayacağını düşünüyordu".¹⁹ Britanya hükümetinin önerisiyle, antlaşmanın uygulanmasını denetlemek üzere bir komite kuruldu. İlk toplantısını eylülde Londra'da yapan komite, hayal kırıklıkları ile dolu, inanılması zor bir atmosferde aylarca varlığını sürdürecekti.

19 A.g.e. xix, s. 446.

Müdahale Etmeme Komitesi

Madrid'i vurma mesafesine gelen milliyetçi güçlerin başarıları, doğal olarak cumhuriyetçi hükümetin itibar veya güvenini artırıcı bir rol oynamadı. 4 Eylül 1936'da Giral istifa etti. Eksilmeyen gayreti, köpürüp taşan hitabet yeteneği sayesinde hâlâ gözde olan Largo Caballero, başbakan ve savaş bakanı oldu. Yeni hükümet sola meyletse de geniş tabanlı bir hükümetti. PSOE'nin, bakan olan altı üyesinden ikisi sağ kanat mensubuydu. Bunlardan biri, denizcilik ve havacılık bakanı, Caballero'nun eski rakibi ve düşmanı Prieto,¹ diğeri de Maliye Bakanı Negrin'di. Anarşistlerle komünistler de hükümete katılmaya çağırıldı ama anarşistler reddetti. PCE, 22 Mayıs'ta IKKI Sekretaryasının aldığı kararla açık bıraktığı seçenekten yararlanarak² çağrıyı kabul etti. Hükümete iki komünist bakan girdi. Komünist olmayan hükümette komünist bakan, ilk defa görülüyordu.

Milliyetçi isyan, PCE için ideolojik veya taktik sorun-

1 Prieto, Largo Caballero hakkındaki olumsuz görüşlerini saklamıyordu (M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (2. baskı, 1958), s. 73-74, 85.

2 Bkz. yukarıda, s. 49.

lar doğurmuyordu. Günün koşullarında, mümkün olan en geniş anti-faşist cepheydi. Parti gazetesi *Mundo Obrero*, 18 Temmuz 1936'da "işçileri", "anti-faşistleri", tüm emekçileri cepheye çağırıyor ve "Çok Yaşa Demokratik Cumhuriyet" sloganına yer veriyordu.³ Böylesi bir kriz ortamında uzak görüşlü olmak pek mümkün değildi. Yeni komünist bakanlardan Hernandez, parti dergisinde, "mevcut işçi hareketinin devrim tamamlandıktan sonraki hedefi proletarya diktatörlüğü kurmaktır" görüşünü reddediyordu.⁴ Marty ve Duclos'un da katıldığı 8 Eylül tarihli parti toplantısında, PCE Politbüro üyesi Antonio Mije, hükümete katılma kararını bir dizi iddiayla savunuyordu. Bunlardan ilki, isyan ve faşizm karşısında safların tutulmasının gerekliliği iken, son sav, "savaşla da bağlantılı olarak, burjuva demokratik devrimle ilgili görevlerin yerine getirildiği idi".⁵ 1 Ekim'de toplanan Cortes yeni bakanlara güvenoyu verdi. Diaz bu hükümetin, "seleflerinin devamı" olduğunu ve "İspanya cumhuriyetinin düşmanlarıyla savaşta ve zaferde, liderliği altında toplanacağımız hükümet" olduğunu özellikle vurguladı.⁶

Moskova'da, sahnenin çok uzağında Komintern koridorlarında durum bu kadar net değildi. Savaş başladıktan iki ay sonra, 18 Eylül 1936'da IKKI Sekretaryası yaz tatilinden dönüp yeniden toplandığında, İspanya Savaşı ile ilgili olarak Komintern'in tutumunu belirlemeye koyuldu. Hiç kimse ne yapacağını ve ne diyeceğini bilmiyordu. Zinoviev ile Kamanev'in yargı ve infazlarının şokuyla yetkililer, alışılmışın aksine, tekin olmayan alanlarda sorumluluk almaktan kaçınıyordu. Adı belirtilmeyen bir İspanyol delege raporunda, "Almanya, İtalya ve Portekiz'in isyancılara yoğun yardı-

3 Alındığı yer, *Rundschau*, No. 33, 23 Temmuz 1936, s. 1326-1327.

4 *Mundo Obrero*, 9 Ağustos 1936.

5 *Rundschau*, No. 42, 17 Eylül 1936, s. 1745-1746.

6 M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (2. baskı, 1958), s. 149.

Halk Cephesi'nin seçim afişlerinden biri asılırken.

mının", hükümetin isyanı kırmasını engellediğini ve savaşın uzamasına sebep olduğunu öne sürüyordu. PCE için önerdiği eylem programı ise oldukça pragmatikti. Parti'nin, birleşik komuta altında düzenli bir halk ordusu oluşturma konusunda diğer partilerle anlaştığını iddia ediyordu. Cephe'de, cephe gerisinin örgütlenmesinde ve askerî gereçlerin üre-

tildiği fabrikalarda çelik disiplin gerekliydi. Ancak “tarımsal ilişkilerin devrimci yeniden yapılandırılması” için, ürünlerin toplanmasıyla üretimin yaygınlaştırılması konularında uygun tedbirler alınmalıydı. Şiar edilmesi gereken şuydu “her şey halk cephesi için, her şey halk cephesiyle”.⁷ Dmitry Manuilsky’nin İspanya savaşı ile ilgili bildik ikilemi –burjuva demokratik devrim mi yoksa proleter devrim mi olduğu– ortaya koymasının ardından Dimitrov son noktayı koydu; “bunlar sosyal demokrasinin 20-30 yıllık eskimiş kalıplarıdır”. İspanyol halkının kurmak için savaştığı devlet, eski usul bir demokratik cumhuriyet değil, “gerçek halk demokrasisinin olduğu özel bir devlet” olacaktır. “Sovyet devleti değil ama burjuvazinin gerçek sol kesiminin katılımıyla, anti-faşist bir devlet” olacaktır. Lenin’in 1905 kavramlaştırmalarından yararlanarak, bunu “işçi sınıfı ve köylülüğün demokratik diktatörlüğünün özel bir biçimi” diye adlandırıyordu. Toprağın ve sanayi kuruluşlarının kamulaştırılması bekleyebilirdi. Tehlikede olan “faşizme karşı zaferdi”. Dimitrov, İspanyol delegesinin raporuyla aynı sonuca varıyor, artık iyi silahlanmış örgütlü birimler olan işçi milislerinin, düzenli ordunun yandaş unsurlarıyla birleşerek tek bir “cumhuriyetçi ordu” oluşturmasını savunuyordu ki bu, PCE’nin hükümete katılmasından beri bu çok tartışılan bir konuydu. Toplantıda konuşan Kuusinen, Codovilla, Pieck, Gottwald,* Pollitt ve diğerlerinin konuşmaları kayıtlarda yok.⁸

7 *Kommunisticheskii Internatsional*, No. 15 (1936), s. 114.

(*) Sırasıyla Komintern üyeleri Finli Otto Wilhelm Kuusinen, Sovyet işgali sırasında Fin-Karelia hükümetinin başkanlığını yapmıştır; Alman Wilhelm Pieck, sonradan Doğu Almanya’nın devlet başkanı; Klement Gottwald, sonradan Çek-Slovak Komünist Partisi Başkanı – e.n.

8 *Kommunisticheskii Internatsional: Kratkii Istoricheskii Oчерk* (1969), s. 439-440; *Georgii Dimitrov: Vydayushchiisya Deyatel’ Kommunisticheskogo Dvizheniya* (1972), s. 253-254, 339-340. Bu kaynaklarda oturum sadece Dimitrov’un konuşmasıyla sınırlı olarak ele alınmıştır. Dimitrov’un konuşmasının bir bölümünün yer aldığı diğer bir kaynak, *Vaprosy Istorii KPSS*, No. 3 (1969), s. 12-13.

Bu toplantıda Dimitrov'un söyleviyle kolay bir başarı kazandığı söylenebilirdi. Ancak öne sürülen parti doktrini karşısındaki yumuşak tutumu, katı ortodoksi yandaşlarını memnun edemezdi. Ele avuca sığmaz Knorin,* *Pravda*'da yayımlanan makalesinde –bu makalenin Manuilsky'nin hışmına uğradığı söylenir– İspanya'daki burjuva devriminin, sosyalist bir devrime dönüşmesi konusunda tereddütleri olduğunu belirtiyordu. Çünkü burjuvazi gelenek, kilise ve karşı devrim arasında sıkışmıştı. Halk cephesi, devrimci amaçlara ulaşabilmek için çok zayıftı.⁹ Togliatti,** akıcı ifadesiyle bu ihtilafı yatıştırmaya çalıştı. Oldukça yaygın olarak bilinen “İspanya Devrimi'nin Tuhaflıkları” başlıklı makalesinde İspanya devrimini, “özgürlük mücadelesi tarihinde, Ekim 1917'den beri görülen en önemli gelişme” olarak tanımladı. “Ulusal devrimci savaş” niteliği taşıyordu çünkü kaybedilmesi, İspanya'nın, Alman ve İtalyan faşizmlerinin esiri olmasına yol açacaktı. Aynı zamanda, Baskılar ve Katalanlar için de bir özgürlük mücadelesiydi. Acil görev, Avrupa'nın bu en yoksul ve geri kalmış ülkesinde burjuva demokratik devrimi gerçekleştirmek olmalıydı. İşçi sınıfı faşizme ilk darbeyi Ekim 1934'te Asturias'ta indirmişti. Ancak gerçek bir komünist parti İspanya'da sadece 1931'den beri mevcuttu. PCE zayıftı ve PSOE, Menşeviklerin bugüne kadar olabildiğinden daha güçlüydü. Ayrıca anarko-sendikalist kitle örgütleri gerçek, disiplinli proleter eylemler önünde bir engeldi. Diğer bir engel de, toprak ve fabrikaların “kamulaştırılması”, paranın

(*) Wilhelm Knorin, Letonyalı Bolşevik. 1937'de tutuklanıyor ve iki yıl sonra ölüyor. Carr bu gelişmeye atıfta bulunuyor – e.n.

9 *Pravda*, 3 Ekim 1936; Georgii Dimitrov: *Vydayushchiisya Revolyutsioner-Leninet* (1972), s. 153.

(**) Palmiro Togliatti, İtalyan hukukçu. 1937'de Komintern temsilcisi olarak İspanya Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'ne girmiştir. Komintern'in Orta Avrupa Sekreterliği'nde Knorin ile aralarında bir halef-selef ilişkisi olduğu için Carr iki ayrı ismi peşi sıra kullanmıştır – e.n.

kaldırılması gibi zamansız taleplerdi. Faşizme karşı direnişte, burjuvazinin bir kesiminin ve küçük burjuvazinin siyasi müttefikler olduğu unutulmamalıydı. Öne sürülen iddialar tamamıyla dikkat ve itidal ihtiyacına işaret ediyordu. Bütün makale, Knorin'in ideolojik saflığından ziyade, Dimitrov'un pragmatizmiyle ahenk içindeydi.¹⁰

İç Savaş, uzun yıllardır ilk defa, İspanya'yı Avrupa başkentlerinde, aynı zamanda Moskova'da ilgi ve merak odağı haline getirdi. 8 Ağustos 1936'da önemli Sovyet gazetecilerinden Koltsov* *Pravda* muhabiri olarak Madrid'e geldi. Onu, ünlü yazar İlya Ehrenburg'un *Izvestiya* muhabiri olarak gelişi izledi.¹¹ 27 Ağustos'ta, ilk Sovyet büyükelçisi, eski Milletler Cemiyeti genel sekreter yardımcısı Rozenberg Madrid'e geldi. Maiyetinde kara, deniz ve hava ataşeleri ile birçok uzmandan oluşan etkileyici bir heyet vardı. Antonov-Ovseenko'nun Barcelona'ya başkonsolos olarak atanması da anlamlıydı zira 1917 devrimi ve izleyen İç Savaş sırasında ön plana çıkmış bir askerî komutandı. SSCB'nin askerî teçhizat yardımı daha sonraki dönemde başlayacaktı. Ancak, cumhuriyet orduları artık Sovyet askerî danışmanlığı ve desteğinden mahrum değildi. İlk sorun, yandaş düzenli ordu unsurlarının, cumhuriyetçi güçlerin büyük bölümünü teşkil eden, sendikaların ve sol partilerin oluşturduğu milislerle birleştirilmesiydi. Resmî ifadeyle Beşinci Alay¹² olarak adlandırılan komünist milislerin başına Kızıl Ordu birimleri modelinde olduğu gibi bir siyasi komiser atandı. Diğer milisler de aynı yolu izleme konusunda ikna edildi. Dışişleri Bakanı Alvarez del Vayo'nun genel komiserliği altında bir siyasi komiserlik teşkilatlandırıl-

10 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 139-154.

(*) Mikhail Yefimoviç Koltsov – e.n.

11 M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (2. baskı, 1958), s. 13. [Ehrenburg, *Anılar*'ında bu dönemi anlatır, çev. Hasan Ali Ediz, Kuzey Yayınları, 1985 – e.n.]

12 Beşinci Alay'ın coşkulu bir anlatımı için bkz. M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (2. baskı, 1958), s. 115-118.

İspanya'ya gelen yardım gemilerinden biri. Sovyet desteği, süreç içinde Amerikan yardımının azalmasına neden olacaktı.

dı. Böylelikle silahlı kuvvetler hem etkin biçimde birleştirildi hem de komünist kontrol altına alındı.

Daha önemlisi Uluslararası Tugaylar'ın toplanmasıydı. İç Savaş'ın başlangıcından itibaren önemli sayıda yabancı gönüllü cumhuriyete duydukları sempati ile harekete geçmiş ve Franko'ya karşı direnişi desteklemek üzere İspanya'ya gelmişti. Başlangıçta, Fransız grubu en kalabalıklandı. Bir süre sonra, aralarında sürgündeki İtalyan ve Almanların da bulunduğu birçok ulustan gönüllüyle birleştiler. Sayıları artınca, tamamı olmasa da çoğunlukla sınırlarda tugaylar oluşturdular. Komintern'in talimatıyla, Avrupa komünist partilerince, tugaylara katılım için kampanyalar düzenleniyordu ancak katılanların hepsi asla komünist olmadı. Birçok gönüllü de bağımsız olarak gidiyordu.¹³ Uluslararası Tugaylar'a hiçbir Rus katılmadı ama ilk tugayın komuta-

13 CPGB'nin oluşturduğu İngiliz taburunun hikâyesinin anlatıldığı bir kaynak, W. Rust, *Britons in Spain* (1939); George Orwell'in kendi deneyimlerini aktardığı *Homage to Catalonia* (1938) kitabına ILP maddi destekleyici olmuştur. [Katolonya'ya Selam (1985), çev. Jülide Ergüder, Alan Yayıncılık, İstanbul – e.n.]

nı, daha önce Çin’de görev yapmış önemli bir Komintern askerî uzmanıydı. Avusturya-Macaristan’da doğmuş ve Birinci Dünya Savaşı’nda Ruslara esir düşmüştü. Gerçek adı Stern’di ancak İspanya’ya, General Kleber olarak geldi.¹⁴

En can alıcı konu, askerî teçhizatın, özellikle tank ve uçakların, İspanya hükümetine ulaştırılmasıydı. Müdahale Etmeme Antlaşması’nın boşluğu hemen ortaya çıktı. Müdahale Etmeme Komitesi toplantıları, usul tartışmalarının, karşılıklı iftiraların ve apaçık gerçeklerin inkârının boy gösterdiği bir komediye dönüştü. 1936 Eylül ayında İtalya ve Almanya’dan milliyetçilere silah ve teçhizat akışı düzenli olarak artarken Fransa, Britanya ve SSCB’den cumhuriyetçi İspanya’ya yapılan sevkiyat da sürüyordu. Milliyetçi güçler hızla ilerliyordu. Eylül sonunda Toledo kanlı çatışmalardan sonra düştü. Hükümetin ve PCE’nin İspanyol halkına, faşistlerin yoğun saldırılarına direnmek için yaptığı birlik çağrıları, “ordunun dışarıdan beklediği yardımlara” dayandırılıyordu ama dostların cumhuriyetin yardımına gelememeleeri durumunda eleştiriden kesinlikle kaçınılıyordu.¹⁵ İspanya Demokratik Cumhuriyeti’ni desteklemek için Moskova’da yapılan bir gösteriye 100.000 kişi katıldı. Nikolaeva burada yaptığı konuşmada, “İspanyol savaşçıları, kadınları ve çocuklarına en büyük yardımın yapılması” arzusunu ifade ediyordu.¹⁶ Bu dönemde SSCB’den İspanya’ya yapılan her tür sevkiyatla ilgili kamuoyu duyuruları, yardımların sivil halka yönelik gıda ve benzeri malzemelerden oluştuğunu vurguluyordu. İspanya’da ve başka ülkelerde birçok insan, SSCB’nin ve Batılı ülkelerdeki halk cephelerinin, cumhuriyetçi hedeflere ihanet ettiklerini düşünüyor olmalıydılar.

14 Çin’deki hizmetleri için bkz. *The Twilight of Comintern, 1930-1935* (1982), s. 360.

15 *Rundschau*, No. 44, 1 Ekim 1936, s. 1843.

16 A.g.e. No. 44, 1 Ekim 1936, s. 1848; Nikolaeva için bkz. *Foundations of Planned Economy*, cilt 1, s. 685.

Ne zaman ve hangi koşullarda Moskova'nın İspanya'ya silah sevkiyatı yapma kararı aldığı belirsizliğini koruyor. Sovyet kaynakları, gerek Odessa'da yüklenip 26 Eylül 1936'da Alicante'ye varan *Neva*'nın gerekse birkaç gün sonra onu izleyen *Kuban*'ın İspanya halkı için askerî olmayan yük taşıdığını ısrarla ifade ettiler.¹⁷ Alman ve İtalyan yetkililer ise bunun askerî araç ve teçhizat sevkiyatı olduğunu bildiklerini ima ediyorlardı.¹⁸ O tarihlerde Avrupa'daki Sovyet istihbaratında çalışan Krivitsky'nin sonradan anlattığına göre, Moskova'dan İspanya ile ilgili ilk haber 2 Eylül'de geliyordu. İspanya hükümetine gönderilmek üzere Avrupa ülkelerinden silah alımı ve bunların sevkiyatını organize etmekle görevlendirilmişti. Bu ifade, SSCB'den yapılan silah sevkiyatı konusuna ışık tutmuyor.¹⁹ Aynı şüpheli kaynağa göre, Yagoda ve diğer iki yüksek düzey NKVD görevlisi, askerî istihbarat başkanı ile 14 Eylül'de Moskova'da toplanıp, büyük bir gizlilik içinde İspanya'ya silah sevkiyatını organize

17 *Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1965), s. 60.

18 27 Eylül'de Odessa'dan İspanya'ya gelen *Kuban* konusunda, Müdahale Etme Komitesi'nde karşılıklı suçlamalar yapıldı (*Rundschau*, No. 44, 1 Ekim 1936, s. 1848-1849; D. Cattell, *Soviet Diplomacy and the Spanish Civil War* (1957), s. 54'te yayımlanmamış Müdahale Etme Komitesi raporlarından aktarıyor; *Kuban*'ın Alicante'de boşaltılmasında bulunmuş bağımsız bir tanık, Sovyet anlatımını doğruluyor, J. Martin Blazquez, *I Helped to Build an Army* (1939), s. 248, s. 250-251. M. Meshcheryakov'a göre, Sovyet silahlarının ilk teslimatı, İspanyol gemisi ile 4 Ekim'de Cartegana'ya geldi. Sovyet gemisi ile elli tankın Cartegana'ya geliş tarihi ise 14 Ekim, M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 52.

19 W. Krivitsky, *I was Stalin's agent* (1939), s. 100. Krivitsky tasfiyelerin ardından tarafını ilan ederek (Troçki'nin, *Byulleten' Oppozitsii* (Paris), No. 60-61, Aralık 1937, s. 8-10) 1938'de New York'a yerleşti. Önce *Saturday Evening Post*'ta çıkan makaleleri, Amerikalı bir gazeteci tarafından kitaplaştırıldı. İçerdiği değerli bilgileri, içine yerleştirdiği sansasyonel çöp yığınından söküp çıkarmak çok zordu. H. Thomas, *The Spanish Civil War* (1961), s. 263, not 1'de şöyle denmektedir: "Krivitsky'nin ifadelerinin, teyit edilmedikleri sürece, suyu bulan-dırdığı kabul edilmelidir". Bu, sağduyunun sesidir. Aynı çalışmanın birçok değerli katkıyla yeniden yazıldığı 3. baskısında, yazar, sansasyonel bilgileri çeşitli sorgulanabilir kaynaklardan doğrulamaya çalışmaktadır.

etmiştir. O sırada İspanya’da bulunan NKVD görevlisi Orlov operasyonun sorumluluğunu yerinde üzerine almıştır. Şüphesiz Stalin’in açık ya da zımni onayını gerektiren bu karar, Narkomindel veya diğer Sovyet kurumları veya Komintern’e duyurulmamıştır.²⁰

Muğlak ifadelerle de olsa resmî açıklama bir ay sonra geldi. 7 Ekim’de, Müdahale Etmeme Komitesi’nin ateşli tartışmalara sahne olan bir başka oturumunda Sovyet delegesinin okuduğu bildiri, Sovyet hükümeti “imza sahibi bazı ülkelere, isyancılara yaptığı askerî yardımı perdelemek için müdahale etmeme tartışmalarını kullanmalarını kabul edemez” ve “eğer müdahale etmeme antlaşmasının ihlali derhal durdurulmazsa, antlaşmanın getirdiği yükümlülüklerden kendini muaf tutacaktır,” diyordu.²¹

İspanya hükümetine yapılan yardımlar üzerindeki tüm kısıtlamalar kalkmadı. Largo Caballero ve Kalinin arasında karşılıklı iyi niyet mesajları gönderildi.²² 15 Ekim 1936’da Stalin, PCE Merkez Komitesi Sekreteri olarak Diaz’a alıştırılmışın dışında kişisel ifadelerin yer aldığı kısa bir telgraf gönderdi: “Sovyetler Birliği’nin cefakâr işçileri, İspanya’nın devrimci kitlelerine yardım edebildikleri sürece görevlerini yerine getirmiş hissederler. İspanya’nın faşist isyancıların zulmünden kurtarılması sadece İspanyolların değil, aynı zamanda, ilerici ve gelişmeden yana tüm insanlığın ortak hedefidir. Dostça selamlar”.²³

20 Krivitsky, *I was Stalin’s Agent* (1939), s. 100-103; kararın, Stalin’in başkanlığında ağustos sonunda toplanan bir Politbüro oturumunda alındığı iddiası (a.g.e. s. 98) hiç inandırıcı değildir.

21 *Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR*, xix (1974), s. 464; bir sonraki, 23 Ekim tarihli toplantıda Sovyet delegesi (bu durumda, Maisky) Sovyet hükümetinin, kendini, “diğer katılımcılardan daha fazla” bağımlı saymadığını tekrarlamıştır.

22 A.g.e. xix, s. 477.

23 Stalin, *Sochineniya*, xiv (Stanford, 1967), s. 135; bunun, Sovyet partisi merkez komitesinin “kardeşçe yardım” çağrısı yaptığı gün Diaz’dan gelen telgrafa yanıt olduğu açıktır (*Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR*, xix (1974), s. 486). Diaz’ın

IKKI sekreteryası bu gelişmeyi takip etti ve 19 Ekim tarihli önergesiyle, faşist isyancıları yenilgiye uğratmayı, PCE'nin "önemli ve temel görevi" olarak tarif ederek, gerçekçi olmayan projeler peşinde koşmayı, "yeni toplum yaratma" eğilimlerini halk cephesinde bölünme tehlikesi yaratmak olarak niteleyerek suçladı.²⁴ Rus devriminin yıldönümünde IKKI'nın hazırladığı yıllık manifestonun büyük bir bölümü İspanya yangınına ayrılmıştı.²⁵ Avrupa'daki konumuyla İspanya İç Savaşı, artık Komintern için çok önemli bir meseleydi.

Bu dönemin dikkat çeken olayı, İspanya Bankası'nın hatırı sayılır miktardaki altın rezervinin Moskova'ya nakledilmesidir. Franko'nun eline geçme riskini bertaraf etmek üzere altınlar, 1936 Eylül ayında bir süre mağarada saklandığı Cartagena'ya gönderildi. Bu durumun yeterince güvenli bulunmaması nedeni ile İspanya'dan çıkarılmasına karar verildi. Paris ve Londra'nın, Franko'nun baskısından uzak olmaması Moskova'yı tek seçenek yapıyordu. 25 Ekim'de Cartagena'dan yola çıkan altın, 6 Kasım'da Odessa'ya vardı ve daha sonra da Moskova'da güvenli kasalara yerleştirildi.²⁶ Nakil işini planlayan ve yönetenler Largo Caballero ile Maliye Bakanı Negrin'di. Sahip olduğumuz bilgiler ışığında, Moskova'nın bir rolü yoktu. Hiç kimse, hiçbir şekilde, bunun İspanya'ya yapılan yardımın karşılığı olduğunu ileri sürmedi.

Savaş'ta ilk büyük kriz, Franko'nun Ekim 1936'da Madrid'e yönelttiği yoğun saldırıyla patlak verdi. Madrid'in önemi büyüktü. Alman ve İtalyan hükümetleri, eğer ger-

bu telgrafta verdiği heyecanlı cevap için bkz. J. Diaz, *Tres Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 241; M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (1958), s. 179, burada, Stalin'in telgrafı üzerine Madrid'de yaşanan toplumsal coşku tasvir edilmektedir.

24 Georgii Dimitrov: *Vydayushchiisya Revolyutsioner-Leninets* (1972), s. 222-223.

25 *Rundschau*, No. 49, 5 Kasım 1936, s. 1985-1987.

26 H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 448-450.

Juan Negrin.

çekleşirse Madrid'in düşmesini, Franko hükümetini resmen tanıma fırsatı olarak görüyorlardı. Milliyetçi güçler adım adım yaklaştıkça, cumhuriyetçi çevrelerde bir panik havası hâkim olmaya başladı. Anarşistler hükümete katılmama kararlarını tekrar gözden geçirdiler ve dört CNT üyesi hükümete girdi ancak bu parti yandaşları arasında öfkeli bir dirence de yol açtı. Sürekli olarak Rusya İç Savaşı dönemi ör-

nek gösteriliyordu. O günlerde Madrid'de gösterimde olan, bir İç Savaş kahramanının yiğitliklerinin anlatıldığı "Chapaev" filmine halk sürüler halinde götürülüyordu.²⁷

Hükümetin Madrid'de son derece savunmasız olduğu açıkça görülüyordu. Başkan Azana, Barcelona'ya geçti. Largo Caballero ve diğer bakanlar, karmaşık Katalan siyasetinin göbeğine düşmekten çekinerek, hükümeti 6 Kasım'da Valencia'ya taşıdılar. Bu taşınma, askeri bir operasyonla da eş zamanlı oldu. Savaş alanında ilk defa Sovyet tank ve uçakları görülüyordu ve hepsi, Alman ve İtalyan makineleri karşısında bariz üstünlük sağladı. Bu kez sendeleyeni saldırganlardı. 6 Kasım'da Alman, Fransız, Polonya taburları ile diğer birçok ulustan insanın katıldığı Uluslararası Tugaylar, "General Kleber" komutasında, halkın coşku gösterileri eş-

27 M. Koltsov, *Ispanskii Dnevnik* (1958), s. 249-250. [Vasilyev kardeşlerin yönettiği 1935 tarihli Sovyet filmi. "Chapaev", Rus İç Savaşı sırasında büyük yararlılıklar gösteren Kızıl Ordu komutanlarından Vasily Chapayev'in hayatını konu almaktadır – e.n.]

liğinde Madrid'i kat ederek, ilk kez cephede yer almaya gidiyordu. Ay sonu gelmeden Madrid'e yönelik büyük saldırı durduruldu. Tugay'ın sayısı iki bine düşmüştü. Tarihsel anlatı, saldırının püskürtülmesinde, onlara Sovyet tanklarından daha önemli bir rol veriyordu. Dünya işçileri cumhuriyeti kurtarmıştı.²⁸ Resmî Sovyet kaynakları, askerî yardımlar konusunda hâlâ ketumdu. Koltsov günlüklerinde (*Ispanskii Dnevnik*, 1958) o günlerin olaylarını detaylarıyla anlatırken Sovyet tank ve uçaklarından hiç söz etmiyor. Marty, Madrid'i "demokrasinin Verdun"u* olarak anıyordu.²⁹ Bir sonraki yıl, elli dokuz ülkeden 35.000 gönüllünün, İspanya cumhuriyeti saflarında savaşmak için Uluslararası Tugaylar'a katıldığı iddia ediliyordu.³⁰

İspanya İç Savaşı, tüm Avrupa'da uluslararası tansiyonu yükseltti. Batı ülkelerinde Hitler ve Mussolini'nin saldırgan hedeflerine dair endişeleri artırırken, özellikle sol çevrelerde sadece İspanya hükümetine karşı değil, kaygılarını bütünüyle paylaşan SSCB'ye karşı da bir sempati dalgası yarattı. Bu kaygı ortaklığı, Sovyetler'deki tasfiye davalarının yarattığı korku ve şaşkınlığı da örttü. Moskova'da da benzer güdüler, Fransa ve Britanya'ya karşı daha uyumlu bir tutuma yol açtı. Sovyet temsilcisi Müdahale Etmeme Komitesi tartışmalarında işbirliğine istekle katılarak, antlaşmanın uygulamasını denetlemek üzere gözlemciler atanması planına onay verdi. Ayrıca, yabancı "gönüllülerin" İspanya'ya gönderilmesinin yasaklanmasıyla antlaşma sınırlarının genişle-

28 Tugay ve komutanı ile ilgili tipik bir methiye, *Rundschau*, No. 57, 17 Aralık 1936, s. 2260-2261'de bulunabilir.

(*) Fransızların, büyük Alman saldırısını püskürttükleri çarpışmaya (1916) gönderme yapılıyor – e.n.

29 *Rundschau*, No. 57, 17 Aralık 1936, s. 2259.

30 B. Leibzon ve K. Shirinya, *Povorot v Politike Kominterna* (1975), s. 379; tugayların listesi için bkz. H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 968-969.

tilmesini önerdi. 1936 Aralık ayında İspanya hükümeti, Britanya ve Fransa hükümetlerini zor durumda bırakarak, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne, konseyin 11. maddesine dayanarak yaptığı "İspanya İç Savaşı'na Alman ve İtalyanların silahlı müdahalesine" ilişkin resmî başvurusunda ısrar ederken Litvinov oturuma katılmamıştı. SSCB, tıpkı Britanya ve Fransa gibi, diplomatlarla ikinci dereceden katılarak oturma önemli bir siyasi anlam yüklemeyi gösterdi. Sonuçta Müdahale Etmeme Komitesi'nin çabalarını göz önüne alan yatıştırıcı bir çözüm uygulandı. Sovyet diplomasisi, faşist saldırganlığı defetme konusunda desteğine ihtiyaç duyduğu ülkelerle karışıklık yaratabilecek hiçbir şey yapmamak şeklinde ifade edilebilecek IKKI çizgisini izliyordu.

Büyük Sovyet yardımının İspanya'ya gelişi ve Madrid'in savunmasına yaptığı önemli katkı, önceden planlanmamış hatta öngörülmemiş bir sonuca da yol açtı: Cumhuriyetin politika ve uygulamaları, Moskova'dan gelen etki ve emirlerle giderek daha fazla tâbi oluyordu. Strateji ve taktikler, silah ve teçhizat akışını sağlayanlarca belirleniyordu. Sovyet danışmanlar, İspanya hükümetinin birçok kurumuna girmişti. PCE, Komintern'in sıkı yol göstericiliği ile sayıca çoğalmış, itibar ve otorite kazanmıştı. 1936 sonunda Diaz'ın verdiği rakamlarla; 87.000'i sanayi işçisi, 62.000'i tarım işçisi, 7.000'i meslek sahibi veya entelektüel, 250.000 üyesi vardı.³¹

Sovyet faaliyetlerinin ilk ve en önemli alanı ordunun yeniden yapılandırılmasıydı. Savaş'ın başlangıcından beri, birleşik "halk ordusu" kurmak üzere, düzenli ordunun varlığını sürdüren birimleriyle işçi milislerinin bütünleşmesinin gerektiği PCE tarafından savunuluyordu.³² Ancak, Sovyet danışman-

31 J. Diaz, *Tres Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 289-290; daha önceki üye sayıları için bkz. yukarıda s. 46.

32 Bkz. yukarıda s. 68.

ların gelmesinden ve Uluslararası Tugaylar'ın kurulmasından önce çok az mesafe kaydedilmişti. Birleşme formülü, Uluslararası Tugaylar'a benzer şekilde, hem eski ordu hem de milis taburlarından "karışık tugaylar" yaratılmasında bulundu. Uluslararası Tugaylar'da var olan siyasi komiserlik uygulaması önce karışık tugaylara, daha sonra da yeni halk ordusuna yayıldı. Kurumsallaşma Sovyet modelinde olduğu için komünistlerin hâkimiyeti doğaldı. Komiserler topluluğu kudretli bir grup haline gelirken, askerî işlerdeki etkileri, ordunun idaresine ve Sovyet denetiminin topyekûn tesisine yöneldi.³³ Askerî verimlilik üzerinde tesis edilen hedef bütünlüğünün peşine düşülmüştü ve bu da zamanın Sovyet ve Komintern politikalarıyla uyumluydu. Başvurulan bir ideolojiden söz edilecekse, bu devrimin değil vatanseverliğin ideolojisiydi.

Bu tedbirlerin, cumhuriyetin savaşma kabiliyeti üzerinde olumlu bir etki yaptığı şüphesizdir. Tüm süreç, komünistler lehine peşin hüküm taşımayan yabancı bir gözlemci tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

Madrid'in kuşatılmasının ardından, 1936 Kasımı'nı takip eden dönemde askerî önderlik, devrimci değil totaliter düzen uygulayan komünistlerin eline geçti. Komünist askerî politikanın temel ilkeleri şunlardı; savaş sırasında devrim yok, rütbeler arasında şiddeti de içerecek şekilde katı disiplin, "komiserlik" sistemi ile ordunun sıkı siyasal denetimi, bu politikalarla uyumlu, temelde milliyetçiliğe dayanan bir ideoloji yaratmak.³⁴

Her şey yolunda gitmedi. Anarşistler, kalabalık ve güçlü milislerinin katılımı konusunda katı bir direnç gösterdiler. Yeni birleşik orduda sürtüşmeler baş gösterdi. Madrid'in kurtarıcısı olarak görülen Uluslararası Tugaylar'ın komu-

33 Bkz. yukarıda s. 72.

34 F. Borkenau, içinde J. Martin Blasques, *I Helped to Build an Army* (1939), s. X-xi.

tanı Kleber, ordunun İspanyol komutanı Miaja tarafından kışkanılıyordu. Belki, kendi Sovyet meslektaşlarının da kıskançlıklarını çekiyordu. Miaja ile arasında fikir ayrılıkları baş gösterdi. Kleber saldırıya geçmeyi öneriyordu, Miaja bunu aceleci ve zamansız buluyordu. Açık olan, Kleber'in meslektaşlarının ve belki de Moskova'daki askerî karargâhın desteğini kazanamamış olmasıydı. Ocak 1937'de komutanlık görevinden azledildi.³⁵ Aynı tarihlerde, komünist Beşinci Alay ve Uluslararası Tugaylar halk ordusuna katıldılar.

Cumhuriyetin güvenlik kurumları da benzer bir sürecin sonucu olarak Sovyet kontrolüne geçti. Milliyetçi General Mola, Ekim 1936'da Madrid'e dört koldan saldırıya geçmeden hemen önce, şehrin içindeki destekçilerden oluşan "beşinci kol"a güvendiğini söylüyor, böylelikle uluslararası kelime dağarcığına yeni bir ifade kazandırıyor. Bu "beşinci kolu" denetim altında tutabilmek için hükümet, ismen içişlerine bağlı olsa da, anarşistler dahil tüm halk cephesi partilerinin üyelerinden oluşan farklı bölümler halinde kurulmuş, gizli polise güveniyordu. Komünist bölümün başında NKVD'nin İspanya temsilcisi Orlov vardı ve bu bölüm, daha geniş ve deneyimli kadroları sayesinde gizli polis faaliyetlerinin denetimini elinde bulunduruyordu. İspanyol siyasetler, polisiye yöntemler nedeniyle demokratik ülkelerde görülen vicdani tepkilerle hiç yüz yüze gelmemişlerdi. Komünist önderlik altında uygulanan yöntemler pek de merhametli sayılmazdı. Bunu hiç kimse protesto etmiyordu çünkü bu yöntemlerin mağduru olanlar Franko'nun "beşinci kolunun" mensuplarından oluşuyordu. Daha sonra, komünistler silah-

35 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 130-131. Burada, olayın Sovyet denetimine karşı İspanyol direnişinin karakteristik bir örneği olarak değerlendirilmesi ile İspanyol-Sovyet askerî ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak gösterilmesi, bütünüyle spekülâtif. Şayet Kleber Moskova'nın güvenini kazanmış olsaydı, görevinden uzaklaştırılmazdı.

larını diğer gruplara çevirdiğinde,³⁶ komünist şiddet dönemi hakkında sağlam temelli ithamlar duyulmaya başladı.

1936 Eylül'ünde PCE hükümete girmeye karar verdiğinde, çok önemli olmayan eğitim ve tarım bakanlıklarını almıştı. Komünistlerin büyük ölçüde güçlendikleri sonraki hükümet değişikliklerinde bu sayı hiç artırılmadı. Parti, düşük profilini muhafaza etmek ve halk cephesinin görünen yüzünü hiç dokunmadan korumak istiyordu. Ancak PCE bu görünen yüzün ardında, Sovyet otoritesinin gönüllü uygulayıcısı olarak, İspanyol hükümetinin üst kurumlarını topyekûn denetimi altına almayı engellenemez biçimde sürdürdü. Artık İspanyol hükümeti düşmanlarının deyimiyle, Moskova'nın kuklasıydı. Süreç kademe kademe ilerliyordu ve Katalonya'daki durum biraz karıştı. Burada PCE yeni kurulmuş POUM ile mücadele etmek zorundaydı. Nin ve Maurin'in önderliğinde POUM, üye sayısının azlığına rağmen, solun daha radikal kesimlerine hitap etmeyi başarmıştı.³⁷

Muhalik gruplarla karşı karşıya kalan PCE, Katalonya'da hiçbir zaman zemin kazanamamıştı. Ancak İç Savaş'ın başlamasıyla, halk cephesi ve PSOE'yle birleşme kampanyaları onlara kayda değer bir başarı kazandırdı. Komünistler ve sosyalistler Katalonya'da birleşik bir parti, Partido Socialista Unificado de Catalonia'yı (PSUC) kurma konusunda anlaştılar. Üye sayıları 5-6 bini geçmiyordu ancak gücünü 40.000 üye sayısına sahip olduğu söylenen Katalan sosyalist sendikası UGT'yi kontrol edebilmesinden alıyordu. Yeni parti derhal Komintern'e kabul edildi. Moskova'nın itibar ve otoritesinin kaynaklık ettiği enerji ve kendine güvenle komünistler, bir süre sonra sosyalist ortakları üzerinde hâkimiyet kurdular. PCE, Katalonya'da ilk somut zemini PSUC sayesinde kazanmış oldu.

36 Bkz. aşağıda s. 88-89.

37 Bkz. yukarıda s. 48.

Kayda değer bir başarıya daha ulaşıldı. Anarşistler, 1936 Eylül başında Largo Caballero'nun Madrid'deki hükümetine katılmayı reddetmişlerdi. İç Savaş'ın baskısı arttıkça, İspanya halk ordusu ile işbirliğini reddeden anarşist askerî oluşumlar cephe savaşlarında yer almaya başladılar. Eylül ayı sonunda CNT; PSUC, POUM ve Katalan bağımsızlığı için mücadele eden burjuva partisi Esquerra ile birlikte Barcelona'daki Generalitat'ta yer almayı kabul etti. Katalonya'da birleşik cephenin gerçekleştirilmesinde daha ileri bir adım, 22 Ekim'de UGT ve CNT'nin yaptığı anlaşmayla atıldı. Devrimin toplumsal hedefleri son derece açıkta ve tarafların amaçları; "tüm güçlerin nihai zafere odaklanması", "büyük halk ordusu kuruluşuna başlangıç olarak, zorunlu askerî hizmetin başlatılması" idi.³⁸ Bir sonraki aşama, Barcelona'da başarılının Madrid'e de taşınmasıydı. Anarşist bakanlar Largo Caballero'nun hükümetine katıldığında tarih 4 Kasım'dı. Yeni kurulan hükümet daha başlangıçta zor bir kararla karşı karşıya kaldı. Franko'nun Madrid saldırısı, şehri cepheye yaklaştırıp güvensiz hale getirerek sık bombalamalara maruz bıraktı. Başkan Azana Barcelona'ya geçti. Largo Caballero, anarşistlerin güçlü denetiminin olduğu bir bölgeye yerleşmeyi istemiyordu ve hükümetin Valencia'ya taşınmasına karar verildi. Anarşist bakanların ikna edilmesiyle, 6 Kasım'da kurumlarıyla birlikte bakanlar, ardından *kordiplomatik* Valencia'ya taşındı. Anarşist milislerin bu taşınmaya engel olmaya çalışmasının yarattığı tuhaf durum, aslında koalisyonun kırılganlığının da göstergesiydi.³⁹ Askerî Sovyet danışmanlarının başkanı Berzin, hükümete eşlik ederek Valencia'ya gitti. Danışmanların ana grubu, şehrin savunmasından sorumlu Miaja'nın

38 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 126.

39 Nakille ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. J. Alvarez del Vayo, *Freedom's Battle* (1940), s. 204-208; yazar kendi de olayın içinde yer almıştır.

Sovyet desteğini açıkça gösteren afişler.

yanında Madrid'de kaldı. Orlov ve NKVD temsilcileri de klanlar arasındaydı.

Bu kritik anda, komünistlerin anarşistlere karşı tutumu, 6 Kasım 1936'da Barcelona radyosundan kıdemli CNT lideri Durruti'nin yaptığı konuşmayla sıcak bir karşılık buluyor-

du. “Katalan halkına” seslenerek, Madrid’i tehdit eden tehlikeden bahsediyor ve “entrikalara, iç çekişmelere, bu zor durumdan çıkar sağlamaya son verilmesini” istiyordu. Zaman, maaş artışının veya çalışma saatlerinin azaltılmasının düşünlüleceği zaman değildi. Durruti “özellikle CNT ve FAI’den samimiyet” bekliyordu. Sendikalar ve siyasal partiler “çekişmeleri hemen ve sonsuza kadar bir kenara bırakmalıydı”. Cephe gerisindeki disiplin de cepheadekine uygun olmalıydı. Durruti sözlerini, PCE’nin bir sloganını tekrar ederek bitiriyordu: “¡No pasarán!” [Geçemeyecekler].⁴⁰ Birkaç hafta boyunca anarşistler, PCE ve Komintern basınında nadiren rastlanacak övgülere mazhar oldular. İki hafta sonra Durruti cephe de öldürüldüğünde, PCE *Pravda*’da ondan halk cephesinin kurucusu olarak sitayişle bahsediyordu.⁴¹ Yabancı basının kendisi ile yaptığı röportajda Antonov-Ovseenko, “Katalan işçilere, özellikle anarko-sendikalistlere duyduğu hayranlığı” ifade ediyordu.⁴²

Ancak bu karşılıklı beyanların, anarşistler ve diğer sol kesimler arasındaki antipatiyi perdelemesi uzun sürmedi. PCE’nin anarşistlere yakınlaşmasının sebepleri, CNT’yi halk cephesine sıkıca bağlamak ve güçlü anarşist milislerin askerî operasyonlara gönülden katılmalarını sağlamaktı. Ancak bu, anarşistlerin devrimci eğilimiyle uzlaşmaya yönelik bir politika değişikliğini göstermiyordu. 15 Aralık 1936’da PCE Merkez Komitesi uzun bir manifesto yayımladı. Daha önceki parti dokümanlarından çok daha etkili bir ifadeyle; askerî savunma ihtiyaçlarının aciliyetini vurguluyor ve askerî verimliliğe zarar verebilecek veya milliyetçilere karşı savaşta potansiyel müttefiklerle karşıtlık yaratacak her şeyi reddedi-

40 *Kommunistcheskii Internatsional*, No. 17 (1936), s. 87; Durruti’nin bir portresi için bkz. I. Ehrenburg, *Eve of War* (İng. Çeviri, 1963), s. 132-135.

41 *Rundschau*, No. 53, 27 Kasım 1936, s. 2149; Diaz’dan, CNT lideri Oliver’e başsağlığı telgrafı için bkz. *Kommunistcheskii Internatsional*, No. 17 (1936), s. 86.

42 *Manchester Guardian*, 22 Aralık 1936.

yordu. Silahlı kuvvetlerin ve askerî üst kademenin yeniden yapılandırılması, zorunlu askerlik hizmetinin uygulanması ve cephe gerisinde “çelik disiplin” çağrısı yapıyordu. Sanayi, savaş üretim ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmeli ve tek tek fabrikalarda sendikaların veya grupların “yersiz otonomi isteklerinden” kurtarılmalıydı. Tarımda, ister bireysel ister kolektif olsun, azami üretimi mümkün kılan imtiyaz sistemi uygulanmalıydı.⁴³ 21 Aralık’ta, muhtemelen bu belge Moskova’ya varmadan önce, Stalin, Molotov ve Voroshilov imzalı özel bir mektup Largo Caballero’ya geldi. Komintern’in geçmişte gönderdiklerine kıyasla, daha kaba ve doğrudan bir dille yazılmıştı. Dostça ama hassas bir vurguyla köylüler, küçük burjuvalar ve cumhuriyetçilerle karşı karşıya gelmek gerektiğini çünkü aksi takdirde söz konusu kesimlerin “faşistlerin peşine takılabileceklerini” ifade ediyor, her tür el koymadan kaçınılması ve ticaret özgürlüğünün garanti altına alınması gerektiğine değiniyordu. “İspanya düşmanlarının”, “komünist cumhuriyet yakıştırmalarını” teşvik edecek hiçbir şey yapılmamalıydı. Mektup, Largo Caballero’nun, Rozenberg’i yeterli bir elçi olarak görüp görmediği sorgusuna da yer veriyordu – Rozenberg’in Moskova’da gözden düştüğünün işareti.⁴⁴ Son olarak, 28 Aralık’ta IKKI *prezidyumundan* geçen önerge, İspanyol halkının kahramanlığını övüyor ve PCE’nin 15 Aralık tarihli manifestosunun şartlarını içtenlikle onayladığını ifade ediyordu.⁴⁵ Codovilla veya başka IKKI temsilcileri, manifestonun hazırlanmasında muhtemelen beraber çalışmışlardı. Ancak bunun tamamen Moskova’nın dikte ettiği bir metin olduğunu düşünmek

43 *Rundschau*, No. 1, 7 Ocak 1937, s. 27-31.

44 İlk yayınlanışı, 1936- 1937’de Paris’te İspanya cumhuriyetini temsil eden –daha sonra karşı tarafa geçmiştir– Araquistain tarafından sağlanmıştır, *New York Times*, 4 Haziran 1939. Daha sonra yeniden basılmıştır, *Guerra y Revolucion en Espana*, 1936-1939, ii (1971), s. 96-97. Bkz. aşağıda not A, s. 157-160.

45 *Rundschau*, No. 1, 7 Ocak 1937, s. 31-32.

yanlış sonuçlara yol açabilir. Etki karşılıklıydı. Komintern'in 7. Kongre kararlarını mantıki sonucuna ulaştırmak isteyen ve uzun erimli proletarya devriminin, faşist tehlike karşısında geniş tabanlı bir direniş inşa etme aciliyetine göre ikincil olduğunu düşünen Dimitrov ve diğer Moskova liderleri için İspanyol deneyimi çok önemli bir dayanak oldu.

Sovyet yardımının gelmesi, Franko'nun Madrid saldırısında yenilgiye uğratılması, önce PCE'nin ve daha sonra anarşistlerin Madrid hükümetine girmesiyle sağlanan halk cephesi bütünlüğü, PCE'nin yanı sıra Sovyet danışmanlar ve SSCB'nin artan etki ve itibarı gibi 1936'nın son üç ayının yarattığı aşırı neşe (öfori), yeni yılın gelmesiyle birlikte aşınmaya başladı. Bu değişim için özel bir zaman veya neden göstermek zor. Son haftaların sorgulanmayan coşku ve iyimserliğine karşı tepkiler başladı. Ezelden düşman olup aniden bir araya getirilen partiler arasında ve İspanyollarla Sovyet danışmanlar arasında gerilim artmaya başladı. Başbakan olarak Largo Caballero önemli katkılar yapsa da, komünistler onu hiçbir zaman yakın dost olarak görmediler.⁴⁶ Bağımsızlıkla ilgili çıkışları da çekilir cinsten değildi. Belki de en önemlisi, Sovyet danışmanlar ve onların Moskova'daki yönlendiricilerinin, başarı sarhoşluğuyla aşırı özgüvenleriydi. İspanyol hassasiyetlerinin gözetilmesinde özensizdiler. Hükümetin değil ama her iki partinin veya Sovyet çıkarlarının politikalarını giderek daha fazla uygulama eğilimi gösteriyorlardı.

İlk uğursuz belirti, Barcelona Generalitat'tan, anarşistlerin desteğiyle komünistlerin oluşturduğu POUM'un Aralık 1936'da ihracı oldu.⁴⁷ POUM'un kurucuları ve önderleri Maurin ve Nin, PCE ve Komintern için uzun süredir birer

46 Bkz. yukarıda s. 42.

47 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 127.

çıbanbaşı haline gelmiş⁴⁸ ve Moskova otoritesini topyekûn reddettiklerini hiç gizlememişlerdi. Bunun karşılığında, hiçbir temeli olmadığı halde, komünistler tarafından Troçkist olarak yaftalanmışlardı.⁴⁹ Oysa Troçki bunu kendisi reddediyordu.⁵⁰ Bu dönemde İspanya'da POUM'a karşı başlatılan vahşi zulmü, Ağustos 1936'da ve Ocak 1937'de Zinoviev-Kamanev, Pyatakov ve Radek'in Troçkist ajanlıkla itham edildikleri tasfiye davalarından ayırmak zordur.

Komünistlerle anarşistlerin ilişkisinde 1936'nın son haftalarında yaşanan balayı dönemi de, yeni yılla beraber tersine dönmeye başladı. 1937 Ocak ayı başlarında Diaz ve bir CNT temsilcisi yayımladıkları ortak çağrıda, her iki örgütün mensuplarını aralarında yaşadıkları "çatışmalar" nedeniyle kınıyorlardı.⁵¹ Ancak bu jestlerin bir faydası olmadı. POUM milislerine silah dağıtımında ayrımcılık yapıldığı konusunda tartışmalar çıktı; bunun sonucunda anarşist FAI, 1937 Şubatı'ndaki bir toplantı sırasında, anarşist milisleri hükümet desteğinden çekme tehdidi savurdu. Anarşistler ve POUM milislerinin daha sakin olan Aragon cephesinde olduğu, Madrid'i savunanların silah dağıtımında öncelik hakkı olduğu savunulabilirdi. Ancak şikâyetler, karşılıklı öfke birikiminin belirtisiydi. Aynı toplantıda, UGT'nin yaptığı ve komünistlerin de desteklediği UGT ile CNT'nin birleşmesi önerisi oy birliğiyle reddedildi.⁵² Aşağı yukarı aynı zaman-

48 Bkz. *The Twilight of Comintern 1930-1935* (1982), s. 299, 301, 305.

49 Örneğin Koltsov'un "Trotskyist Crimes in Spain" başlıklı düşmanca yazısına bkz. POUM'u Troçkist örgüt olarak niteliyor, "Troçki'nin suçlu eli nereye uzansa; orada yalan, hıyanet ve cinayet tohumları atılmaktadır," sonucuna varıyor (*Rundschau*, No. 4, 29 Ocak 1937, s. 146).

50 Troçki'nin, POUM'un Troçkist olduğunu reddettiği ve POUM'u eleştirdiği makalelere gönderme yapan Troçki röportajı için bkz. L. Trotsky, *The Spanish Revolution* (1973), s. 242-244. [*İspanyol Devrimi*, çev. E. Dinç-U. Konuş, Yazın Yayıncılık, 2000, İstanbul.]

51 *Rundschau*, No. 1, 7 Ocak 1937, s. 19.

52 Konferans için bkz. D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 110, 128. Aralık 1936'da İspanya'ya gelip Aragon cephesinde POUM milis-

larda, artık komünist ve Sovyet denetimi altında olan güvenlik güçleri, tek tek anarşistleri tutuklamaya başladı. Ayrıca ön plandaki anarşistlere karşı düzenlenen suikastlar da duyulmaya başlanmıştı.

lerine katılan George Orwell, silah sorunundan bahsetmemektedir (*Homage to Catalonia*, 1938).

Savunmada atlaklar

1937 Baharı geldiğinde, Largo Caballero ile PCE arasındaki, zaten hiçbir zaman kolay yürümeyen ilişki hızla bozulmaya başladı. Başbakanlığın yanı sıra savunma bakanlığını da yürütmesi nedeniyle tüm askerî tersliklerin sorumluluğu omuzlarındaydı. Ona yönelik ilk saldırı, arkasında durduğu generallerin onu eleştirmesiydi. Birleşik “halk ordusu” kurulmasına, orduyu dolaysız olarak parti denetimine sokacağı bahanesiyle karşı çıkan “parti dışı” eski profesyonel subayları desteklediği söyleniyordu. Güçlü devrimcilik ve parti bağlantıları nedeniyle profesyonel denetime boyun eğmeyen Uluslararası Tugaylar’a güvensizlik göstermeye başlamıştı. 1937 Ocak ayında yeni katılımları engelleme girişiminde bulundu, nisanda da Albacete’deki merkez karargâhlarını tasfiye etti.¹ Askerî komiserlerin genişleyen eylem alanlarını kısıkanıyordu ve 14 Nisan 1937’de yayımladığı bir kararname, onları Savunma Bakanlığı denetimi altına sokuyordu.² Başka alanlarda da sürtüşmeler çıktı. Lar-

1 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 107.

2 A.g.e. s. 67-69.

go Caballero'nun muhalefeti, PCE ve PSOE'nin birleşme görüşmelerini tıkadı. Codovilla'ya, eğer komünistler birlik istiyorlarsa PSOE ve UGT'ye katılmalılar, dediği söyleniyordu.³ PCE Merkez Komitesi'nin oturumunda Diaz'ın hükümete yüklenmesine kızarak, *Hernandez*'in görevden alınmasını isteyen bir mektubu Diaz'a gönderdi. Komünist Halk Eğitimi Bakanı'nın oturumunda yaptığı "incelikten yoksun" konuşmanın "işgal ettiği makama uygun olmadığını" iddia ediyordu.⁴ Komünist sendikaların UGT ile birleşmesi sonrası, UGT konseyinde komünistlerin de olması gerektiği konusunda PCE'nin yaptığı baskıya, otoritesini yok etme girişimi olabileceği haklı korkusuyla, inatla direndi.⁵ Artık PSOE'deki eski rakibi Prieto'ya yanaşiyor ve "komünist entrikalar" ve "Moskova'dan alınan emirler" ile ilgili şikâyetlerini dile getiriyordu.⁶ Sendikaları temsil eden hükümetten, siyasal partileri temsil eden hükümete geçme projesini ileri sürdü ancak bu PSOE'deki arkadaşları tarafından reddedildi.⁷ Largo Caballero tarafından tezgâhlandığı söylenen; Sovyet etkisinin dışlanması karşılığı, İspanya'da İtalyanlara üs, Almanlara madencilik hakları tanıyarak savaşa bir son verme senaryosunun herhangi bir temeli varsa bu, ona karşı giderek büyüyen komünist husumet nedeni ile olmalıdır.⁸

3 A.g.e. s. 79. Largo Caballero yıllar sonra yazdığı anılarında, uzlaşmaz tutumunun biraz abartılmış olabileceğini söylüyor.

4 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 81.

5 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 123

6 J. Martin Blazquez, *I Helped to Build an Army* (1939), s. 319; yazar Prieto'nun arkadaşıdır.

7 *Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 60-61.

8 H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 650; ancak bu mesele, tıpkı Alvarez del Vayo'nun Sovyet hizmetkârı olduğu ithamı nedeniyle Largo Caballero ile tartıştığı iddiası gibi (a.g.e. s. 533-534) çok şüphelidir. Askerî bir açıklamanın ardından, her zaman olduğu gibi, taraflarda barış görüşmeleri ile ilgili söylentiler sıklıkla duyuluyordu. Largo Caballero'nun adı da bu söylentilerde yer alıyordu. S. Payne (*The Spanish Revolution* (1970), s. 271-272) İspanya Paris Büyükelçisi Araquistain'ın yayımlanmamış yazılarında konuyla alakalı

1937 Baharı boyunca askerî gerginlik sürdü. Şubat'ta Malaga kaybedildi ancak bu, Madrid eteklerinde Guadalajara'da Franko'nun İtalyan müttefiklerine karşı kazanılan zaferle dengelendi. Bu, halk ordusunun ilk başarısıydı. Mart sonlarında Franko, Kuzey'de Bask bölgesine bir saldırı başlatır-

ilginç detaylar olduğunu söylüyor. Largo Caballero ile birlikte, Fransa ve Britanya temsilcilerinin de katıldığı iddia edilen, Fas'la ilgili görüşme söylentilerinin karmaşık bir anlatımı için bkz. J. Hernandez, *La Grande Trahison* (1953), s. 63-64.

ken nihai hedefi Bilbao limanını almaktı. İspanyol Bask'ı ko-
yu Katolik'ti ama özerklik taleplerini geri çeviren monarşiye
karşı geleneksel bir düşmanlığı vardı. Ayrıca şiddetli Fran-
ko karşıtıydı. 1 Ekim 1936'da, yeniden yapılandırılmış cum-
huriyet hükümeti bir kararname çıkararak Bask'a otonomi
tanıdı ve Bask hükümeti kuruldu.⁹ Bu adım, Bask silahlı bi-
rimlerinin halk ordusu ile bütünleşmesine katkı yapmadı,
aksine engel oldu. Bunun sonucunda da tank, uçak ve diğer
askerî teçhizat desteğini yeterli ölçüde alamadılar. İsyancılar
karadan ilerlerken donanmaları da Bilbao'yu denizden ku-
şattı. Geçmişte Bask'ın başkenti olan ancak artık savunmasız
küçük bir şehir olan Guernica'nın Alman uçakları tarafın-
dan bombalanması, savaşın en kötü nam yapacak hadisesiy-
di.* Bu, birçok ülkede isyanlara karşı bir öfke patlamasına
yol açtı. Bask bölgesinin ve Biscay kıyısının kaybı, cumhuri-
yetçiler için çok ciddi bir darbe oldu ve siyasal krize yol açtı.

4-5 Mart 1937 Merkez Komite oturumunda Largo Cabal-
lero'ya hiç eleştiri yöneltilmedi. Ancak yirmi yıl sonra Her-
nandez'in yayımladığı kitaptaki oldukça renkli anlatıma gö-
re, oturumdan sonra, Largo Caballero'nun görevden alınıp
yerine alternatif yeni bir başbakan aranması konusunda giz-
li toplantı yapılmıştı. Katılanlar arasında Codoville, S. Mi-
neff Stepanov, bir Komintern sekreteryaya üyesi ve Marty var-
dı. Ateşli tartışmalar sürmüştü, öneriye sadece Diaz ve Her-
nandez karşı oy kullanmış, daha sonra Diaz çoğunluğun ka-
rarına uyacağını beyan etmişti.¹⁰ Böyle bir toplantı gerçek-
ten yapılmış olabilir ama anlatımdaki detaylar hayali olmalı.

9 *Kommunistischesii Internatsional*, No. 17 (1936), s. 105-106.

(*) Uluslararası kamuoyunda etkiyi artıran gelişme Picasso'nun aynı isimli tab-
losuyla gerçekleşti. İspanyol hükümeti, Paris'teki 1937 Dünya Fuarı için
Picasso'ya bir resim sipariş etmişti. Picasso, bu hava saldırısından etkilenerek
sonraları savaş karşıtlığının sembollerinden biri olacak bu duvar resmini ta-
mamladı – e.n.

10 J. Hernandez, *La Grande Trahison* (1953), s. 54-58.

Hernandez'in anlatımında, katılanlar arasında Togliatti'nin varlığından da söz edilmektedir. Togliatti'nin kendi ifadesine göre, Temmuz 1937'ye kadar İspanya'ya hiç gelmemiştir, ayrıca diğer bulgular da tamamıyla Togliatti'yi desteklemektedir.¹¹ Bu sırada kesin bir karar çıktıgı da şüphelidir.

Şubat 1937'de Malaga'nın düşmesinden itibaren, Largo Caballero'nun askerî işleri yürütmesiyle ilgili sürekli şikâyetler, komünistlerin ve Sovyet akıl hocalarının güvenini yitirdiğini göstermektedir. Temel bir anlaşmazlık, eski profesyonel ordunun ilkelerini sürdürmeye çalışan Savunma Bakanlığı'yla, ordu ve askerî polis konusunda, hükümetle PCE ve Sovyet danışmanların irtibat kanalı rolünü üstlenen askerî komiserlik kurumu arasındaydı. 2 Nisan 1937'de Albacete'de tüm cephelerden askerî komiserlerin katıldığı bir toplantı düzenlendi. Aralarında 20 sosyalist, 16 komünist ve 3 anarşistin de bulunduğu katılımcılara Alvarez del Vayo ve merkezî komiserlik adına Miaja hitap ediyordu. Toplantının kabul ettiği öneriler arasında yeni hiçbir şey yoktu. Toplantı amacının, komiserlik kurumu ve askerî komiserlerin otorite ve etkisini artırmak olduğu açıkça belliydi.¹² Largo Caballero, 14 Nisan'da komiserlik kurumunun yeniden yapılandırılmasına dair bir emir yayımlayarak, bu meydan okumaya yanıt verdi. Bir yorumcuya göre emir,

11 P. Spriano, *Storia del Partito Comunista Italiano*, iii (1970), s. 215. Marty mart ayı içinde yazdığı makalede, Largo Caballero'dan "İspanya hükümetinin cesur önderi" diye söz etmekte, hiçbir eleştiride bulunmamaktadır (*Rundschau*, No. 14, 1 Nisan 1937, s. 534). I. Ehrenburg, *Eve of War* (İng. Çeviri, 1963), s. 167, 1937 Baharı'nda Valencia'yı ziyaretinden sonra Marty hakkında, "karşısındakine söz hakkı tanımayan, çok çabuk parlayan, herkesin hain olabileceği şüphesi taşıyan bir akıl hastası gibi" değerlendirmesini yapmıştır. PCF merkez komitesi üyesi Cogniot, kendisinin de bulunduğu ortamda, İKKI'nın Marty'yi Moskova'da tutmak istediğini ancak Marty'nin buna çok şiddetli tepki gösterdiğini, tüm bir gece boyunca Dimitrov ile tartıştıktan sonra, "maalesef" istediğini koparıp İspanya'ya gelebildiğini söylemektedir (C. Willard ve diğerleri, *Le Front Populaire* (1972), s. 137). Olayla ilgili kesin bir tarih verilmemektedir.

12 *Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1965), s. 242-248.

“toplantıda alınan tüm kararları pratikte geçersiz kılıyor ve son altı ayda komiserlerin, komiserlik kurumunun çabalarıyla oluşturulmuş tüm idari ve ideolojik sistemi ortadan kaldırıyordu”. Açıkça, komiserlik kurumunu bakanlık denetimi altına almak üzere tasarlanmıştı ve Resmî Gazete’de 15 Mayıs’a kadar görevi onaylanmamış komiserlerin azledilmiş sayılacağı şeklinde bir madde içeriyordu.¹³ Emir, muhakkak ki uygulanabilir değildi ama bir savaş deklarasyonuydu ve çelişkiyi patlama noktasına getirdi.

Largo Caballero için ölümcül olan kriz Barcelona’da patlak verdi. Katalonya’da anarşistler, İspanya’nın tüm diğer bölgelerine kıyasla daha güçlüydü ve POUM tamamıyla Katalan’dı. Bir yanda CNT ve POUM, karşılarında ise Moskova destekli hükümet güçleri ve komünist PSUC vardı. Her iki taraf da otoritesini hâkim kılma çabasındaydı. Bir patlama güçlüğüle önlemleri. Barcelona telefon hatlarını kontrol eden operatörler, CNT sendikalarının sadık üyeleri ve Barcelona ile Valencia veya Madrid arasındaki resmî konuşmaları dinliyorlardı – ya da dinlediklerinden şüphe ediliyordu. 3 Mayıs 1937’de hükümet birlikleri binayı ele geçirmeye çalıştılar ancak direniş beklenenin üstündeydi. Anarşistler ve POUM destekçileri tüm şehirde ayaklandılar. Sokak çatışmaları iki-üç gün sürdü, çok sayıda kayıp vardı. Bu arada CNT’de meydana gelen bir bölünme asilerin amacına ulaşmasını imkânsız hale getirdi. Böylesi çaresiz bir askerî durumda, liderlerin büyük çoğunluğu, eğer Franko güçlerini yeneceksek cumhuriyetçi orduda disiplin ve birlik şart, görüşüne boyun eğerek isyana karşı çıktı. İsyancıların yenilgiye uğramasını, alışıldık tutuklamalar ve infazlar izledi. Sonunda düzen sağlandı. PSUC, dikkatle seçilmiş kelimelerle, “anti-faşist bir zaferin örgütlenmesine” direnmenin sorumluluğunu Troçkistlere yani “POUM önderlerine” yık-

13 A.g.e. s. 430, 435-437.

tı ve yöntemlerinin, “bilinçli yalan, bilinçli kışkırtma ve bilinçli faşizm destekçiliği” olduğunu ilan etti. Onların yanında şimdi, CNT liderlerini ihanetle suçlayan, “anarşist işçi örgütlerine kapağı atmış”, toplumsal olarak köksüz “denetlenemeyenler” vardı. Hükümet onlarla ilgili de etkin tedbirler almaya hazırlanıyordu. “Troçkistler”, “denetlenemeyenler” ve diğer “kışkırtıcıların” aleni başkaldırından son paçayı kurtarılarıydı.¹⁴

Barcelona ayaklanması, Largo Caballero’yu çok zor bir duruma düşürdü. UGT Genel Sekreteri olarak iyi bir devrimci pozisyondaydı ve PSOE’nin sol kanadı ile özdeşleşmişti. Komünist politikaların giderek sağa kayması kabullenebileceği bir durum değildi. Parti politikasına uysallıkla boyun eğmesi, karakterinin hem güçlü hem de zayıf yanıydı. Barcelona olayında; yönetmediği, denetlemediği, hatta bireysel olarak sempati duyduğu şüpheli eylemlerden başbakan olarak sorumluydu. 9 Mayıs 1937’de, Valencia’daki kitle gösterisinde Diaz resmî teşhisi yineliyordu. PCE’nin ve halk cephesinin başarısını kutluyor, Miaja’ya yönelik övgüleri coşkun alkışlarla selamlanıyordu. “Komitelerin” fabrikaları, bazı “grup” ve “örgütlerin” toprağı kontrol etme girişimleri konusunda uyarılar yapıyor, iç politikada dikkat telkin ediyordu. Troçkistleri faşizmin ajanı ilan ediyor ayrıca Barcelona’daki “suç teşkil eden komplo”dan sorumlu tutuyordu. POUM’un adını anmıyor ama gazetesi *La Batalla*’yı karışıklığı kışkırtması nedeniyle kınıyordu. CNT’ye karşı düşmanlığı reddediyordu çünkü “denetlenemeyen” unsurların yaptıklarından tüm örgütü sorumlu tutmak adil olmazdı. Sol partilerin birleşmesi, UGT ve CNT’nin birleşik sendika oluşturması talepleriyle konuşmasını bitirdi. Konuşma dili çok keskindi. Lar-

14 *Rundschau*, No. 22, 20 Mayıs 1937, s. 809-810; Franko, Alman elçisine “so-kak çatışmalarının (Barcelona) kendi ajanları tarafından başlatıldığını” söylüyor – inanması güç bir iddia, *Athen zur Deutschen Auswärtigen Politik*, Serie D, iii (1951), s. 243.

go Caballero'ya ismen bir eleştiri yoktu ancak eğer hükümet “sıkı bir politika” uygulamazsa, bunu “halk cephesinin başka bir hükümeti” yapar, uyarısı vardı.¹⁵ Kriz, 15 Mayıs 1937 kabine toplantısında Largo Caballero'nun, POUM'un yasa dışı ilan edilmesi ve hükümette anarşist temsil oranının düşürülmesi için komünistlerin yaptığı öneriye direnmesiyle patlak verdi. Komünist üyeler öfkeyle toplantıyı terk ettiler ve ertesi gün Largo Caballero istifasını Azana'ya verdi.¹⁶

Yeni hükümetin oluşturulmasındaki hız, bunun için gereken zeminin önceden hazırlandığını düşündürüyordu. 17 Mayıs 1937'de Maliye Bakanı Negrin, anarşistlerin ve POUM'un dışlandığı bir hükümete başbakan oldu. Largo Caballero aleyhindeki kampanya eksilmeyen bir gayretle sürdürüldü.¹⁷ Negrin, PSOE'nin sağ kanadına mensuptu ve yakın arkadaşı Prieto konumunu muhafaza etti. Largo Caballero'nun yakın arkadaşı olan Alvarez del Vayo ise kısmi bir kayıp yaşadı; eski başbakan ve ılımlı cumhuriyetçi Giral'in atandığı Dışişleri Bakanlığı'nı kaybetse de, Milletler Cemiyeti'nde İspanya temsilcisi unvanını korumasına izin verildi. PCE yayımladığı bir raporda, “halk devrimimizin” yolunu açacak zaferin mümkün olabilmesi için “ülkedeki tüm insani ve maddi kaynakların” seferberliğini sağlayacak her halk cephesi hükümetini desteklemeye söz veriyordu. Ayrıca, “yoldaş CNT ile kol kola yürüme” dileğini ifade

15 J. Diaz, *Tres Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 422-443; kısaltılmış olarak da yayımlanmıştır, *Kommunistischesii Internatsional*, No. 5 (1937), s. 62-71.

16 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 155-156. Toplantı, Largo Caballero ile onu destekleyen Araquistán tarafından ele alınmaktadır. Krizin kapsamlı bir anlatımı için bkz. *Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 79-83.

17 PCE sözcüsü olarak Valencia'daki kitle gösterisinde konuşan Hernandez, ağır ithamlarda bulunmuştur [Konuşmanın yayımlandığı yer, *Frente Rojo*, 29, 31 Mayıs 1937; *Ispanskaya Kompartiia Borot'sya za Pobedu* (1939), s. 79-101]. Ibarruri'nin, Hernandez'i dinleyicilere tanıtmaya konuşması için bkz. D. Ibarruri, *Speeches and Articles* (1978), s. 94-98.

Abluka yüzünden pek çok gıda maddesinin kıtlığı çekiliyordu.

ediyordu.¹⁸ Komintern ile Sovyet hükümetinin bu dönemdeki taktik hedefi, diğer İspanyol partilerle dostça ve sıcak bir ilişki sürdürerek, İspanya ile ilgili konularda denetimi elde tutmaktı. İki komünist bakan devam ediyordu. Sayıları artırılmamıştı çünkü PCE'ye dikkat çeken bir rol vermek, hem ılımlı İspanyol kamuoyunu uzaklaştırır hem de Sovyet hükümetinin yatıştırma telaşına düştüğü Britanya ve Fransız siyasi çevrelerini ürkütebilirdi. Yeni hükümetin ılımlı yapısı, devrimci unsurların kırılması, bu niyeti yansıtmaktadır. Negrin hükümetinin ilk bildirisi, demokrasinin diliyle konuşuyor, halk cephesiyle isyanı bastırıp, İspanya'nın bağımsızlığını sağlama sözü veriyordu.¹⁹ Negrin, güçlü siyasal saplantıları veya hırsları olmayan, işinin ehli bir idareciydi. Moskova'nın bakış açısından harika bir tercihti ancak devrimci değildi. İspanya'daki, POUM'a yakınlığı ile bilinen Britanya ILP temsilcisi keskin gözlemini şu şekilde dile getiri-

18 *Rundschau*, No. 22, 20 Mayıs 1937, s. 798-799.

19 *Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 87-88.

yordu; Komintern, “Kızıl İspanya’ya da Faşist İspanya’ya da aynı derecede karşı”.²⁰

PSUC ile Barcelona’daki hükümet, mayıs ayaklanmasının sorumluları üzerinde zaferlerini pekiştirecek güce artık sahipti. Mayıs sonundaki UGT kongresi, şüphesiz baskı altında, Negrin hükümetine desteğini 24’e 14’lük bir çoğunlukla ilan etti.²¹ Ayaklanma sonrası, anarşist CNT bölünmüştü. Liderleri, cumhuriyetin korunması için tüm cumhuriyetçi güçleri ortak eyleme çağırırken, emrivaki bir dil kullanıyor ve uzun vadeli devrimci hedeflerin bir süreliğine ertelenmesi gerektiğini savunuyordu. CNT, “özünde komünist taleplere tekabül eden” bir program uyguladığını iddia ediyordu. Birleşik siyasi liderlik ve askerî komuta, ekonomiyi yeniden yapılandırma planı ile köylülerin bireysel veya kolektif üretimi özgürce seçtiği ortak toprak mülkiyeti, CNT programının öne çıkardığı ihtiyaçlardı.²² Sonuçta, otoritelerin tüm öfkesi, CNT’ye zımni desteği nedeni ile POUM’a yöneldi.

La Batalla 28 Mayıs 1937’de kapatılırken, 16 Haziran’da POUM yasadışı ilan edildi. Ayrıca tüm bilinen üyeleri tutuklanma tehdidi altındaydı. Nin kayboldu ve bir daha hiç haber alınamadı. Muhtemelen, asker veya polis tarafından öldürülmüştü – işkence ile öldürüldüğü söylentisi vardı. Cephe de kalan POUM birlikleri dağıtıldı veya diğer birliklere katıldı.

POUM’un vahşi biçimde kurban edilişi, 1937 yazında kurulmakta olan yeni bir yapının habercisiydi. Öngörülen işlevi karşı-casusluk olarak tanımlanan bu yeni yapı, Askerî İstihbarat Servisi (SIM) idi. Örgüt kollarını tüm İspanya’ya yayarak, her tür muhalefeti bastırmanın yanı sıra tutuklama, sorgulama ve işkencenin bildik tüm yöntemlerini uy-

20 *New Leader*, 28 Mayıs 1937.

21 *Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 97-98.

22 *Rundschau*, No. 25, 10 Haziran 1937, s. 904.

gulamaya koyuldu. Bu uygulamalar, Batılı ülkelerin sol çevrelerinde büyük öfke yarattı. İlk defa, bir yandan Franko'ya amansız bir nefret beslerken, diğer tarafta İspanya'daki muhalif solun baskı altına alınmasına sert eleştiriler yönelten bir yaklaşım ortaya çıktı. Artık, SSCB'deki tasfiyelerle burada olanlar açıkça kıyaslanırken, İspanya'da olanların faturası Sovyet danışman ve ajanlara çıkarılıyordu.

PCE Merkez Komitesi 18-21 Haziran 1937'de toplandığında, rakiplerine karşı üstünlük sağlamış ve cumhuriyet yönetimi üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmişti artık. Ana gündem maddeleri, proletarya ve halk cephesi için birleşik parti çağrısıydı. Hasta olan Diaz yoktu. Asıl konuşmayı yapan Ibarruri, işçi sınıfının birliği, UGT ile CNT'nin ortak eylemliliği üzerine dokunaklı bir çağrı yaptı. Katalan PSUC sekreteri Comorera ile komünist-sosyalist gençlik örgütleri birliği sekreteri Santiago Carillo, örgütlerinin birlik hedefine yaptığı katkılardan dolayı övüldüler. Tartışmak üzere PSOE'ye iletilecek olan; birliğin "ilkesel ve taktik temelleri" dokümanı konusunda parti Politbürosu bilgilendirildi. Birlik çağrısı, 60.000 işçinin katıldığı büyük bir kitle eylemiyle Madrid'de gerçekleşti.²³ Oturuma, yaşanan ümitsiz durumu hesaba katmayan bir kendini kutsama havası hâkimdi.

23 *Kommunisticheskii Internatsional*, No. 7 (1937), s. 49-66. Ibarruri'nin raporu için bkz. *Frente Rojo*, 21 Haziran 1937, bkz. D. Ibarruri, *Speeches and Articles* (1978), s. 99-122. Oturumda, ordu içindeki parti faaliyetleri de tartışılmıştır.

Diplomatik Hesaplar

Largo Caballero yerine Negrin'in başbakan olması, İspanya Cumhuriyeti ve İç Savaş tarihinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Önceliklerin ters yüz olmasını simgeler. PSOE sol kanat lideri Largo Caballero, kışkırtıcı ve devrimci bir demagog idi. PSOE'nin merkez veya sağ kanat mensubu Negrin ise, dikkatli bir idareci ve disiplin yanlısıydı. Bu nitelikler, programından devrimci noktaları dikkatlice temizleyen ve savaşı sürdürmede sadece verimlilik arayışında olan PCE için, Negrin'i kabul edilebilir bir hükümet başkanı yapıyordu. Değişiklik belirli bir avantaj sağladı. Ordu ilk defa birleşti. Yeni hükümet, 27 Mayıs tarihli kararnameyle silahlı kuvvetleri savunma bakanlığı denetimine alarak, yeni bir yapılanmaya gidiyordu. Bir hafta sonra, Negrin Yüksek Savaş Konseyi'ni kurdu. Konseyde kendisinin yanı sıra sosyalist Prieto, cumhuriyetçi Giral ve komünist Uribe yer alıyordu – adeta halk cephesinin bir yansıması gibi. Amacı, süren savaşın yönetilmesi idi.¹ PCE'nin egemenliği altında birlik sağlanmış, POUM yok edilmişti. Anarşistler kendi liderleri tara-

1 *Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 88-89.

findan kurallara uymaya çağırıldı. Devletin korunması amacıyla özel bir birim olan SIM'in kurulması, ajanlık ve "beşinci kol" ile savaşta yeni bir evreye geçildiğini gösteriyordu.²

Bir şey kazanılmıştı ancak birçok şey de kaybedilmişti. Her ne kadar yanlış örgütlenmiş ve yanlış yönlendirilmişse de, kendiliğinden gelişmiş devrimci heyecan, savaşın ilk sonbahar ve kışında cumhuriyetçi birliklere hayat vermiş, gelecekle ilgili umut ve heveslerin kırılmasına yol açan felaketin önüne geçmeyi sağlayan inatçı bir savunma mücadelesini mümkün kılmıştı. 1936 Kasımı'nda Madrid'in savunması için harekete geçen birçok farklı ulustan devrimci, Azana'nın burjuva cumhuriyetinin savunulmasında hissettiklerinin karşılığını bulamadılar. Savaşın kaderi sıklıkla değişiyordu. Madrid'i kuşatmış isyancı güçlere karşı Temmuz 1937'de girişilen umutsuz savaşta –Brunete Savaşı– çemberi kırmayı başardılar. Bu, bir anlamda, kuzeydeki kayıplarının telafisi oldu. Ancak bu dönemde halk ordusu sırtını duvara vermiş şekilde savaşıyordu. Katalonya ile Valencia hâlâ sağlamdı ve Madrid çevresi düşman bölgesine saplanan geniş bir çıkıntı oluşturunuyordu. Toprakların üçte ikisi Franko ve müttefiklerinin elindeydi. Bahardan beri söylentisi dolaşan barış müzakereleri artık somut bir hal alırken, aynı söylentiler girişimin Prieto'dan geldiğine işaret ediyordu.³ İspanya soluna kadercı bir hava hâkim olmuştu. Zafer umutları çok uzak bir geleceğe havale edildi.

İspanya İç Savaşı'na uluslararası solun ilgisi, zor durumdaki cumhuriyete yönelik coşku, savaşın ilk yıllarında parlak bir ışık gibi canlılığını korurken, 1937 yazı geldiğin-

2 A.g.e. iii, s. 89

3 Franko, Alman elçisiyle 23 Mayıs 1937'de Salamanca'da yaptığı görüşmede, kendisi için kabul edilemez olan bu ateşkes önerisinin "tamamen Prieto'nun girişimi" olduğunu söyleyerek, Prieto'nun, Fransa'yla Birleşik Devletler hükümetlerinin arabuluculuğu için Paris'te Blum'u ziyaret ettiğini anlatıyor [Atken zur Deutschen Auswartigen Politik, Seri D, iii (1951), s. 249]. Largo Caballero'ya atfedilen daha önceki konuşma için bkz. yukarıda s. 94.

de yeniliğini ve çekiciliğini kaybetmişti. 9-10 Mart 1937’de, PCE’nin Valencia’daki Merkez Komitesi toplantısından⁴ birkaç gün sonra; İkinci Enternasyonal ve Amsterdam Enternasyonalı, Londra’da 200 kişinin katıldığı Citrine başkanlığında bir kongre düzenlediler. Kongre, PSOE ile UGT’nin, tüm anti-faşist güçlerin geniş katılımıyla, İspanya cumhuriyetine yardım yolları ve araçlarının konuşulacağı bir toplantı yapılması önerisi üzerinde durdu. Öneri, her iki enternasyonalin liderlerince tereddütsüz reddediliyordu zira onlar, atılacak her adımın, kendi yandaşlarının hanesine yazılmasına koşullanmışlardı. Britanya Komünist Partisi’nin kongreye yönelttiği manifesto kasıtlı olarak görmezden gelindi. İspanya delegasyonu, toplantı kapsamının sınırlılığından duydukları hayal kırıklığını belirterek; artık tamamen tek taraflı hale gelmiş müdahale etmeme antlaşmasından hükümetlerin çekilmesini, İspanya hükümetine silah ve mühimmat gönderilmesini, Batı ülkeleri işçilerinin kendi hükümetlerinin tutumunu protesto etmek için “eş zamanlı genel grev ve gitmelerini” önerdiler. Fransız delegasyonu, grev konusunu ilke olarak uygun gördüklerini ama bunun hükümetler veya kamuoyu üzerinde olumlu bir etkisi olacağından kuşku duyduklarını belirtti. Başka hiç kimsenin bu konuda söyleyecek hiçbir şeyi yoktu. Britanya delegelerinin hoşnutsuzluğunun nedeni, “sürekli olarak gündem konularını çoğaltarak kongre içeriğinin şişirilmesi ve bu nedenle temel konu olan İspanya’ya yardım meselesine odaklanmak yerine, ilginin tartışmalı ‘birleşik cephe’ye kaymasıydı”. Hiç kimsenin demokratik güçlerin müdahalesine değinmediğine dikkat çekildi. Uzun kongre sonuç bildirgesi, dokunaklı protestolarla doluydu ancak hiçbir eylem önerisi yoktu.⁵

4 Bkz. yukarıda, s. 94.

5 *Trades Union Congress: Sixty-Ninth Annual Report (1937)*, s. 174-175; *Report of the Thirty-Seventh Annual Conference of the Labour Party (1937)*, s. 8-10.

İspanya cumhuriyetine karşı beslenen geleneksel devrimci coşkunun Britanya'daki taşıyıcısı artık esas olarak ILP'ydi. Enternasyonaller kongresinde Britanya delegasyonunun üstlendiği rol ILP yayın organında kısaca duyuruldu. İspanya delegasyonunu, "Bevin,* Franko'dan daha fazla kırmıştı". Bevin'in "acımasız" konuşması, onu, de Brouckere ile Vandervelde'den bile daha kötü göstermişti.**⁶ 1937 Mart ayı sonunda yapılan ILP kongresinin arka planında İspanya sorunu vardı. Ancak kongreye gelen İspanya delegasyonu POUM üyelerinden oluştuğu için, ileri sürdükleri görüşler, CPGB, PCE ve İspanya hükümeti için olduğu kadar, İkinci Enternasyonal ile Britanya hükümeti için de lanetliydi.⁷

Bu dönemde gerçekleşen dramatik bir olay, hem PCE liderlerinin ihtiyatlı ruh halini yansıtıyor hem de batı Avrupa sosyalist ve komünist partileri ile iki enternasyonalî bölen, ortak şüphe ve uyumsuz hedefleri gösteriyordu. Deniz çatışmalarından her iki tarafında kaçındığı bu dönemde, 31 Mayıs tarihinde cumhuriyetçi bir hava filosu, Alman kruvazörü *Deutschland*'ı bombalayarak 80 kişinin ölümüne neden oldu. Kimin kışkırttığı belli olmayan bu eyleme misilleme gecikmedi; Alman donanması 31 Mayıs 1937 gecesi kıyı şehri Almeria'yı bombalayarak birçok evin yıkılmasına ve sivillerin ölmesine yol açıyordu.⁸ Bu vahşet, hükümette keskin bir

Toplantı sonuç bildirgesi, ikincisinde yer almaktadır. Ayrıca, kararların içerik olarak zayıflığı nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan İspanya delegasyonunun oy kullanmadığı itiraf edilmektedir; CPGB manifestosu için bkz. *Rundschau*, No. 11, 11 Mart 1937, s. 437.

(*) Ernest Bevin, Britanyalı sendika lideri, İkinci Dünya Savaşı'nda çalışma bakanı – e.n.

(**) İspanya Savaşını izleyen uluslararası kamuoyunda meseleyle ilgili etkili açıklamalar yapan Belçikalı siyasetçiler – e.n.

6 *New Leader*, 19 Mart 1937.

7 A.g.e. 2 Nisan 1937.

8 Bu olayın kapsamlı bir anlatımı için bkz. *Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1965), s. 253-255.

bölünmeye yol açtı. Savunma Bakanı Prieto, Akdeniz'deki Alman savaş gemilerine sistematik hava saldırıları düzenlenmesini önerdi. Hükümetin diğer üyeleri bunu kabul etmeyip direndiler. Negrin, Azana'nın tavsiyelerini almayı önerirken, komünist bakanlar PCE merkez komitesine başvurdular. Prieto'nun tehlikeli önerisi destek bulamadı.⁹ Dimitrov, Komintern dergisinde bunu "açık, utanmazca bir savaş girişimi" olarak duyurdu ve işçi hareketinin bu bölünmüşlüğü'nün İkinci Enternasyonale "büyük bir tarihi sorumluluk" yüklediğini öne sürdü. Ancak makale, saldırıya karşılık verecek herhangi bir eylem önerisi içermiyordu.¹⁰

Eylem olmayınca onun yerine dokunaklı sözler ikame ediliyordu. PCE ile PSOE 1 Haziran'da; İkinci Enternasyonal, Komünist Enternasyonal ve Amsterdam Enternasyonal'i'ne gönderdikleri ortak telgrafta, "bu iğrenç barbarlık eylemini" protesto ediyor, "faşizmin, dünya savaşı cehennemine tüm dünyayı sürüklenme planına" direnmek için, "uluslararası proleter dayanışma" çağrısı yapıyordu. Dimitrov buna verdiği ölçülü cevabın ardından, de Brouckere'ye gönderdiği telgrafla, üç enternasyonalin eylem ortaklığını sağlamak üzere "eş-güdüm komitesi" kurulmasını önerdi. De Brouckere 7 Haziran'daki resmî itirazıyla kendini güvenceye alıyordu; enternasyonalin ne başkanı ne de sekreteri, bu tür bir daveti kabul etme yetkisine sahip değildi. Dimitrov iki gün sonra başka bir öneriyle gelerek, iki enternasyonalin temsilcileri arasında "ön" görüşme yapılmasını talep ediyor, de Brouckere bu kez razı oluyordu. Annemasse Fransa'da 21 Haziran'da yapılan toplantıda Komintern'i temsil etmek

9 Prieto'nun yaklaşımı kendi hatıralarında yer almaktadır, H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977); Prieto'nun önerisinin, Moskova'dan gelen talimatla veto edildiği iddiası (J. Hernandez, *La Grand Trahison*, 1953), s. 95) gerçekçi görünmüyor çünkü böylesi bir müdahale için gerekli zaman yoktu. Togliatti'nin meselenin içinde gösterilmesi ise tamamen anakronizmdir.

10 *Kommunisticheskii Internatsional*, No. 6 (1937), s. 9-12.

üzere belirlenenler Thorez, Cachin, Diaz, Dahlem ve Longo'ydu. Togliatti delege olmadığı halde, Moskova'dan gelecek çalışmalara katıldı. De Brouckere ile Friedrich Adler bir kez daha İkinci Enternasyonal'i temsil ediyorlardı.¹¹

Toplantı sonundaki ortak bildiri, her iki enternasyonalin; kuşatmanın kaldırılması, faşistler tarafından ihlal edilmiş olan uluslararası yasaların İspanya'da yeniden tesisi ile Milletler Cemiyeti sözleşmesinin uygulanması konularında, desteklerini ifade ediyor ayrıca İspanya cumhuriyetine maddi-manevi her tür yardımın yeniden sağlanmasının imkân ve araçlarını "daha kapsamlı araştırmak" üzere, yakın gelecekte bir toplantı sözü veriyordu.¹² Paris'te, 24 Haziran'da gerçekleşen ikinci ve komünist enternasyonalleri toplantısında, bir kez daha, İspanya cumhuriyetine karşı hissedilen sıcak duygular ifade ediliyor, İtalya ile Almanya'nın faşist saldırıganlıkları lanetleniyor, Milletler Cemiyeti sözleşmesi gündeme getirilirken Batılı hükümetlerin umursamazlığı protesto ediliyordu.¹³ Togliatti'ye göre, de Brouckere'nin çabası bu toplantıda "büyük bir hareketlenme" sağlarken, de Brouckere, Moskova'ya giderek Stalin'le görüşmeyi önerdi. Ancak tüm bunlar, derinden bölünmüş enternasyonalin kayıtsızlığını sarsamadı.¹⁴

Annemasse'de planlanan toplantı, 9 Temmuz'da yapıldı. Aynı günün akşamı Togliatti Moskova'ya yolladığı gizli raporda, İkinci Enternasyonal'deki kriz teşhisini yineliyor, Annemasse toplantısı sonucunda "İkinci Enternasyonal'deki

11 M. Meshcheryakov'a göre Thorez seyahate gidememiş, Fransa delegasyonuna Bonte başkanlık etmiştir (M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1971)); Hasta olduğu için katılamayan Diaz'ın (bkz. yukarıda s. 101) yerine Checa katılmıştır [*Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 222-223].

12 *Kommunistischesii Internatsional*, No. 6 (1937), s. 113-123.

13 *Trades Union Congress. Sixty-Ninth Annual Report* (1937), s. 177; *Report of the Thirty-Seventh Annual Conference of the Labour Party* (1937), ss. 11-12.

14 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 254; bkz. aşağıda not B, s. 161-163.

gerici unsurların, birleşik cephe düşmanlarının” zayıfladığı varsayımına karşı İKKI’yı uyarıyordu.¹⁵ 9 Temmuz toplantısı, “her iki enternasyonalin, cumhuriyetçi İspanya’nın lehine gerekli tedbirleri alma konusunda ortak karara vardığı”nı ifade eden bildiriyle sona erdi.¹⁶ Ancak herhangi bir girişim olmadı. Togliatti, Batılı komünist partilerde “bariz bir yorgunluk” olduğunu düşünüyor, İspanya’yı destekleme gösterileri artık yoğun katılımlara sahne olmuyordu.¹⁷ *Pravda*’da yayımlanan, liderlere aşırı bağımlılığın düzeltilmesi gereken bir yanlış olduğunu göstermek için kaleme alınmış gibi görünen bir makalesinde Dimitrov, tüm ülkelerin işçilerine “İspanya halkına karşı görevlerini yerine getirmeleri” çağrısı yapıyordu.¹⁸ Sıklıkla tekrarlanan bu tür akıl hocalıklarına karşı verilen tepkilerin kayıtsızlığı da aşikârdı. Bu etki ve tepki, uzun süreli kullanım veya sık tekrar sonucu asli anlamı artık anlaşılmayan bir ritüel dansa benziyordu. Britanya hükümeti, cumhuriyetin kaderi ile ilgili kayıtsızlığını gizlemede giderek daha az sıkıntı çekiyordu. Britanya Büyükelçisi, Madrid’de elçilikten sorumlu alt düzey bir diplomat bırakmış, kendisi Fransız ve Amerikalı meslektaşları ile birlikte, rahatlık içinde yaşadığı Saint Jean-de-Luz’a (Fransa) yerleşmişti. Chamberlain, 25 Haziran 1937’de, Avam Kamarası’nda, başbakan olarak konuyla ilgili yaptığı ilk değerlendirmede, cumhuriyetçi İspanyol hükümetine karşı sempati veya destek ifade etmekten kasıtlı olarak kaçınmış ve Britanya politikasının “bir amacı, sadece bir amacı, savaşı İspanya sınırlarına hapsederek Avrupa barışını sağlamayı” hedeflediğini açıklamıştı.¹⁹

15 A.g.e. s. 254-255.

16 *Kommunisticheskii Internatsional*. No. 7 (1937), s. 16.

17 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 255.

18 *Pravda*, 18 Temmuz 1937.

19 *House of Commons: Fifth Series*, CCCXXV (1937), s. 1545-1550.

Savaş sürerken taraflar karşı propagandalarını sürdürüyorlardı. Franko, halka açık bir etkinlikte.

Batı dünyasının İspanya cumhuriyetinin çektiği acılar karşısında giderek azalan duygusal bağının bu aşıkâr belirtile-
rinin yanında, daha sinsi olan bir diğer sorun, SSCB'nin eği-
limleri ve politikalarıydı. Görünürde hiçbir şey değişmemiş-
ti, bildik sempati ve destek vaatleri, hiç eksik olmayan söy-
levlerde varlığını koruyordu. Bildik jestler sürdürülüyordu.
Franko'nun müttefiklerinden aldığı yardımlar kadar ol-
masa da, silah ve teçhizat yardımlarının cumhuriyetçi güç-
lere ulaştırılmasına da devam edildi. Ancak 1937 Yazı'na,
hem Moskova hem de Batı'da, inkâr edilemeyen bir ilgi kay-
bı damgasını vurdu. 1936 yaz ve sonbaharında, faşizme kar-
şı mücadele ateşini kolaylıkla yakan devrimci heyecan, yeri-
ni diplomasının soğuk hesaplarına bırakıyordu. İspanya, ar-
tık satranç tahtasında bir piyondur.²⁰ Kimsenin ihtimal ver-

20 Troçki'nin konuya yaklaşımı oldukça karmaşık görünüyor. Devrimi burjuva demokratik devrim sınırları içinde tutması ayrıca Franko'nun kapitalist düze-
ni ile onu yerle bir edecek işçi devriminin karşı karşıya gelmesini engellemesi
nedeniyle, halk cephesini teorik olarak reddetmektedir. Pratikte, "Negrin-Stal-
lin hükümetinin sosyalizm yolunda yarı-demokratik bir durak olduğunu, an-
cak aynı zamanda, faşizme giden yolda da -kesinliği ve devamlılığı olmayan-

mediği, Franko'nun muzaffer müttefikleri karşısında cumhuriyetçilerin kaybetmeye başlaması olgusu, SSCB içi askeri konseylerde belki de çok daha önceden görülüyordu.

Genel kabul gören dünya siyasetine bakış da, Moskova için artık ikna edici değildi. İspanya'daki işbirliği ile iyice pekişen Alman-İtalyan eksenini, Japonya'nın şaşırtıcı kudretini de arkasına alarak daha güçlü hale gelmişti ve Avrupa'dan ziyade SSCB'yi tehdit ediyordu. Fransa ile Britanya'nın değişken ve düşmanca politikalarının yanında, arka planda bir yerde, tanımlanması kolay olmayan, büyük bir güçle, ABD ile karşı karşıyaydılar. 1937 Haziranı'nda Stalin'in generalere yönelik tasfiye hareketine ne anlam yüklersek yükleyelim, aslında dış politikada yaşanan derin zorlukları yansıttıklarını kabul etmek gerekir. Tukhachevsky'nin bir anti-faşist cephe kahramanı olduğu aşikârdı.²¹ Tüm kavramlaştırmalar, sonunda boş bir görüşü yansıtıyordu. Alman tehdidi ile yüzleşmek üzere alternatif politikaların formüle edilmesi, hatta bunun gerekliliğinin kabul edilmesi için henüz erkendi. Ancak, ifade edilmese de, bir gün başka bir yol bulmak gerekebileceğinin zımni kabulü, İspanya veya başka yerlerde, mevcut politikaların yürütülmesindeki kararsızlıklara yansiyordu.²²

bir durak olduğunu" iddia etmektedir. "Negrin ile Franko arasındaki askeri mücadele sürmektedir, bu nedenle, bugünün taktiklerini bugünün koşulları belirleyecektir" [L. Trotsky, *Ecrits, 1928-1940*, iii (1959), s. 528-530].

21. Mikhail Tukhachevsky tasfiyesi esnasında kurtulan, bir yıl sonra aynı akıbete uğrayan Vasily Konstantinovich Blücher de doğuda benzer bir rol oynamıştı.

22. S. Payne, *The Spanish Revolution* (1970), s. 274'te yer alan, Orlov'un yayımlanmamış anılarına göre; "1937 yazında gelen talimatla, Sovyet politikası, artık geniş ölçekli bir desteği sürdürmeyecek, faşistlerin kesin yengisini engellemek üzere, sol güçlerin savaş alanında daha uzun süreli kalmalarını sağlamayı hedefleyecektir". Ortada belgeler olmadığı için, Moskova'daki NKVD'nin temsilcisine ne yazmış olabileceğine dair sadece tahminlerde bulunabiliriz. Ancak hükümetler düzeyinde resmî bir karar alınmış olma ihtimali azdır. Aslında olan, vurgu ve önceliklerdeki değişimdir.

“Yeni Tip Bir Demokrasi”

İspanya'daki istikrarsız durumun ve Negrin hükümetinin karşı karşıya olduğu yeni sorun ve tehlikelerin farkında olan Komintern harekete geçti. Dışişleri, en deneyimli arabulucusunu, araştırma göreviyle İspanya'ya gönderdi. Togliatti geçen bir yıl boyunca resmî ifadelerinde dikkatli bir dil kullansa da, devrimin, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde henüz burjuva demokratik devrim aşamasında olduğuna ikna olmuştu. Faşizme karşı mücadelenin ilk aşaması, yeni tip bir demokrasi için olmalıydı. Vurgu demokrasi ile faşizm arasındaki savaşın üzerinde olmalıydı.¹ Moskova'dan ayrılmadan önce Dimitrov ile yaptığı konuşmada, görüş birliğine varmışlardı.² 21-22 Haziran 1937'de Annemasse toplantısına katılmak üzere İspanya'ya geldi,³ oradan da üç ay kalacağı Valencia'ya geçtikten sonra, sorunlar ve beklentiler hak-

1 Bkz. Bibliotti ile konuşmalar, P. Spriano, *Storia del Partito Comunista Italiano*, iii (1970), s. 53-61.

2 Georgii Dimitrov: *Vydayushchiisya Deyatel' Kommunisticheskogo Dvizheniya* (1972), s. 348.

3 Bkz. yukarıda s. 106-107.

kında, düzenli olarak Moskova'ya raporlar gönderdi.⁴ PCE içindeki kod adı Alfredo'ydu ve Paris gazetesi *Le Soir* muhabiri kimliği taşıyordu.⁵

Ağustos sonunda, Togliatti'nin her şeyi değerlendirerek vardığı sonuçlar tatminkâr olmadığı gibi umut da vermiyordu. Negrin, Largo Caballero'dan daha başarılıydı ama hükümetin halkla teması yoktu. Dili ağır, "soğuk ve bürokratikti", "halkı coşturması, dolayısıyla savaşı saldırganlara karşı topyekûn bir ulusal savaşa dönüştürmesi" mümkün değildi. Mevcut durum, bu zafiyetlerin yol açabileceği, "hem hükümet karşıtı hem de PCE'ye şiddetle düşman olan bir blok yaratma" tehlikesi taşıyordu. Böylesi bir blok, Negrin rejimini karşı-devrimci olarak gören Troçkistlerle anarşistleri de kapsayacaktı. Togliatti'nin PCE'ye yönelik beylik övgüleri, sert eleştirilerini kısmen örtüyordu. Yaşanan zayıflıklar, hızlı büyüme ve deneyimli kadroların olmayışındandı. Merkez Komite ile Politbüro yanlış örgütlenmişti ayrıca izlenen politikalar kararsız ve tutarsızdı.⁶

PCE merkez komitesinin Haziran 1937'de yaptığı çalışmalara, PSOE'nin PCE ile bütünleşmesi ile tek bir proleter parti kurulması önerileri damgasını vurmuştu.⁷ Ancak PCE içindeki bu derin coşku, PSOE içindeki bölünmelerin yol açtığı "fikir savrulmaları" nedeniyle karşılık bulamıyordu. Largo Caballero'nun PCE düşmanlığı artık dizginlenemez boyutlardaydı ve hâlâ UGT üzerinde yaptırım gücü vardı. Karşılıklı suçlamalar yoğunlaştı. Komünist *Frente Rojo*, UGT Yürütme Komitesi'ni "birlik düşmanı, ulus düşmanı, iflas etmiş, kır-

4 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 253-279. Burada, IKKI'ya gönderilen 8 Temmuz ile 30 Ağustos tarihli raporlara, ayrıca Dimitrov ve Manuilsky'ye gönderilen 15 Eylül tarihli mektuba yer verilmektedir. Şüphesiz başka raporlar ve mektuplar vardır; bkz. aşağıda not B, s. 161-174.

5 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 115.

6 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 258-272; bkz. aşağıda not B, s. 164-169.

7 Bkz. yukarıda s. 101.

cı, kişisel çıkarlarını mukaddes ulusal değerlerin önüne koyan” bir grup olarak tanımlıyordu. Largo Caballero, PCE’nin önerdiği bir projenin görüşüleceği toplantıya katılmamıştı. Sonrasında, PCE Politbüro’sunun 19 Temmuz tarihli sert açıklamasında, “UGT yürütme komitesi üyelerinin çoğunluğunun olumsuz yaklaşımından” şikâyet ediliyordu.⁸ Eğer herhangi bir ilerleme sağlanacaksa, kaçınılmaz olarak, Largo Caballero’nun UGT Başkanı sıfatıyla hâlâ sahip olduğu gücün sarsılması gerekiyordu. PCE ile PSOE’nin ortak Yürütme Komiteleri, 4 Eylül 1937’de UGT Yürütme Komitesi’ni toplantıya çağırdılar.⁹ İki parti arasındaki ilişkiler, eylem programı hazırlayacak ortak bir komitenin kurulmasına olanak sağlıyordu. Bu komitenin hazırladığı program, 19-20 Ağustos tarihli parti gazetelerinde yer aldı. Orduda, savaş malzemeleri üretiminde, “ekonominin planlanmasıyla eşgüdümünde, ayrıca sınaî ve ticari küçük burjuvaziyle iyi ilişkiler kurulmasında”, daha fazla verimlilik sağlayacak bir ortak eylem planı hedefleniyordu. Halk cephesinin güçlendirilmesi, iki partinin; sendikalarda, gençlik örgütlerinde, uluslararası ilişkilerde birlik içinde davranması çağrısı yapılıyordu. Program, “Uluslararası faşizme karşı, demokrasi ve halkların özgürlüğü için” yürüttüğü mücadelede, SSCB’nin yanında yer alma taahhüdü ile sona eriyordu.¹⁰ Belge, sadece söylev niteliğindeydi ve fazlaca pratik içeriği yoktu. PSOE delegasyonu başkanının, imza anındaki şaşırtıcı ifadesi, eldeki metnin açmazlarını da gösteriyordu. PSOE’ye göre bu, basitçe bir eylem birliği programıydı, İspanyol proletaryasının pek haz etmediği, tek bir işçi partisi oluşturmak üzere iki partinin “bütünleşmesi” ile ilgili değildi.¹¹ Togliatti, 30 Ağustos tarihli ra-

8 *Kommunisticheskii Internatsional*, No. 8 (1937), s. 78; M. Meshcheryakov, *Iskanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 90-91.

9 A.g.e. s. 124.

10 *Guerra y Revolucion en Espana*, iii (Moskova, 1971), s. 210-217.

11 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 181-182.

porunda, PSOE içinde bulunan sürekli muhalefete değiniyordu¹² ve ayrıca iki partinin birleşme ihtimalini kimse ciddiye almış görünmüyordu.

Anarşistlerle ilişkiler daha anlamlıydı ve sosyalistlerle olan ilişkiyle kıyaslandığında, PCE için daha heyecan vericiydi. 1936'nın son aylarında sıcak dostluk ifadelerinin yer aldığı ara dönem¹³ 1937'de pek sürmedi. Barcelona'daki mayıs ayaklanmasında, anarşistler direnişin omurgasını oluşturup hükümeti yıkma noktasına gelince, karşılıklı suçlamalar başladı. Ancak PCE bir kopuşu göze alamazdı. Negrin'in hükümeti oluşturduğu 17 Mayıs günü, PCE'nin yayımladığı bildiri, "yoldaş CNT ile el ele zafer için savaşmaya" duyulan isteği ifade ediyordu.¹⁴ Çağrı çelişkili tepkiler aldı zira CNT sendikalarının birçoğu, açıkça Largo Caballero'ya yakınlık duyuyordu. CNT liderleri ise, Franko'nun lehine sonuçlar doğuracak gelişmeler karşısında rahatsızlık duyuyorlardı ve bu nedenle, sınırları aşan mensuplarına sahip çıkmadılar. Anarşist hareketin siyasal kanadı, adlandıracak olursak İberya Anarşist Federasyonu (FAI), 1937 Temmuz ayının başında Valencia toplantısında, faaliyetlerini siyasal bir parti çatısı altında sürdürme çalışmalarına başlama kararı aldı. Bu karar, devletin meşruiyetinin, anarşistler tarafından zımnen kabul edilmesi anlamına geliyordu. PCE'nin önerisiyle 15 Ağustos'ta PCE, CNT ve FAI'nin temsilcilerinin katıldığı toplantının sonunda, "cephede ve cephe gerisinde" eylem birliği kararı alınıyor, basında yer alan tartışmalara son verilmesi isteniyordu – bu, anarşist kampta "kontrol edilemeyen unsurların" baskı altına alınması anlamına geliyordu. Takip eden gün, muhtemelen bu pazarlıklardan habersiz olan Negrin

12 P. Togliatti, *Opere*, IV. I (1979), s. 268.

13 Bkz. yukarıda, s. 84-88.

14 D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 241, not 2.

hükümeti, anarşistler tarafından denetlenen Aragon bölgesi konseyini dağıtmayı uygun gördü. Böylesi bir baskıcı tutum anarşist görüşmecileri çılgına çevirince ipler koptu.¹⁵ Togliatti, 8 Temmuz tarihli önceki raporunda, anarşistleri hükümete sokabilmek için uzlaşmacı bir yaklaşım öneriyordu. Ancak 30 Ağustos'ta durumun karmaşıklığının farkına vardığından söz edecekti. Hükümet, anarşistlere yaklaşımında beceriksizdi. FAI ise, Troçkistlerle beraber, hükümeti karşıdevrimci ilan ediyor, devrilmesi için ayaklanma çağrısı yapıyordu.¹⁶ İspanya hariç hiçbir ülke, hem kapitalizme hem de komünizme düşman, muhtemelen çoğu işçi olan bu büyüklükte sadık bir kitleye sahip güçlü bir anarşist hareketin şaşırtıcı tutumlarına sahne olmamıştır.

Katalonya'da, geçmişin bölünme eğilimleri hâlâ aşılama-mıştı. Generalitat'ta, 1937 Yazı'nda, CNT'ye rağmen, komünistler ile Katalan milliyetçilerin ittifakıyla yeni bir hükümet kurulmuştu. Bir yıl önce, Katalonya'da komünistlerle sosyalistler arasında ittifak oluşturan PSUC,¹⁷ “ulusal bir kongre” düzenleyerek, üye sayısındaki olağanüstü artışa rağmen, bünyesindeki gruplar arasında homojenlik sağlanamadığını açıklıyordu.¹⁸ PCE Politbürosu ise, 30 Temmuz'da yapılan toplantıda kendi kendini kutluyordu. PSUC hem sayıca hem de örgütsel olarak büyümüş, “Katalan anti-faşist bloğu içinde önemli bir güç haline gelmiş, hem Katalan halkının ulusal ve sosyal çıkarları için sürdürülen çetin mücadelede ve hem de zafere ulaşmak için İspanyol halkıyla birlikte sürdürülen mücadelede yer almıştı”. Diğer taraftan, UGT ile CNT'nin anlaşmasına rağmen, hiçbir pratik sonuç elde edi-

15 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 116; FAI'nin Valencia toplantısı için aynı zamanda bkz. S. Payne, *The Spanish Revolution* (1970), s. 303.

16 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 268.

17 Bkz. yukarıda, s. 84.

18 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 131-132.

lememesine hayıflanıyordu.¹⁹ Generalitat Genel Kurulu, savaş başladığından beri ilk defa 19 Ağustos'ta toplanmış, ancak bu çözümsüzlüğe çare bulamayarak, konuyu belirsiz bir tarihe ertelemişti.²⁰ Anarşizm sorunu ile birlikte Katalan milliyetçiliği, faşistler karşısında ulusal İspanyol hareketinin öncülüğünü yapmaya hazır komünistler için hep bir bela olarak kaldı.

Negrin hükümeti ekonomi politikalarının, savaşın başındaki coşku seli ile yürürlüğe konulabilmiş devrimci uygulamaların önünü kestiği ve saptırdığı düşünülüyordu. Fabrikalara ve yönetimlerine işçi komitelerince el konulmasından sonra, çok yaygın olarak görülen durum, üretimde düşüş oluyordu. Hükümetin 16 Haziran 1937'de yayımladığı kararname, ana sanayi dallarını hükümet denetimine almayı da içerecek şekilde, savaş sanayinin "askerileşmesini" onaylıyordu.²¹ Tarımda direnç daha fazlaydı ve anarşistler, çeşitli bölgelerde kendi denetimleri altında kurdukları köylü kolektiflerini korumak için sert bir mücadeleye girdiler. Komünist Tarım Bakanı Uribe, 27 Ağustos'ta yayımladığı kararnameyle; kooperatifleri geliştirme ve köylülere daha fazla imkân sağlama kisvesi altında, bireysel veya kolektif üretim seçimini tamamıyla köylülere bırakıyordu. Bu koşullar 7 Ekim 1936 kararnamesinden temelde bir farklılık taşımıyordu. İç Savaş'ın ilk yılı boyunca anarşistlerin egemen olduğu yerlerde, özellikle Aragon'da, kolektifler varlıklarını koruyorlardı. Ancak şimdi merkezî hükümetin otoritesini tesis etmesinden sonra, bu kolektifler dağılarak yeniden köylülerin bireysel tasarrufuna geçiyordu. Bir yıl sonra, cumhuriyetçi hükümetin tamamen ortadan kalkacağı zamana kadar

19 *Kommunistischesii Internatsional*, No. 8 (1937), s. 79-80; UGT ile CNT arasındaki antlaşma için bkz. yukarıda, s. 84; UGT ile CNT arasında ağustos ayında yapılan diğer görüşmeler için bkz. *Rundschau*, No. 37, 26 Ağustos 1937, s. 1315.

20 S. Payne, *The Spanish Revolution* (1970), s. 309-310.

21 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respubliki i Komintern* (1981), s. 89-90.

bu sürecin nasıl işlediği çok açık değil.²² 31 Temmuz tarihli kararname ile dinî törenler üzerindeki yasağın kaldırılması ise daha şaşırtıcıydı ve fazla gürültü çıkarmadan yürürlüğe girdi. Cumhuriyet yönetimi altında, 7 Ağustos tarihinde kiliseler yeniden açılıyordu.²³

PCE ve Sovyet akıl hocalarının, 1937 sonbaharında karşılaştıkları sorunların en önemlisi orduydü. Savaşın başından beri PCE ile Komintern, isyancıların ilerlemesini durdurmak için oluşturulan milislerin ve tugayların katılımıyla birleşik bir ordu yaratmaya çalışıyorlardı.²⁴ Hem Largo Caballero hem de Negrin hükümetlerinin savunma bakanı olan Prieto'da bu amacı paylaşıyordu. Largo Caballero'nun başbakanlığı süresince, hem Caballero'nun birleşmeye karşı çıkan anarşistlere duyduğu sempati hem de şahsi ve siyasi olarak Prieto ile arasının kötü olması, Prieto'yu etkin yetki kullanımından yoksun bırakıyordu.²⁵ Negrin ise, PSOE içinde Prieto'nun yakın çalışma arkadaşı olmasının yanında kişisel olarak da dosttu. Onun başbakan olmasıyla, Prieto, Aragon cephesini idaresi altında tutan anarşistlerin üzerinde denetim sağlamak üzere harekete geçti.²⁶

22 A.g.e. s. 88-89; Togliatti birkaç ay sonra hâlâ, "Katalan yoldaşların" "ilerlemeci politikaları"nın, "köylülere burjuva veya cumhuriyetçi partilere yönelttiğinden" şikâyet ediyordu [P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 306].

23 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 127.

24 Bkz. yukarıda s. 81-82.

25 Togliatti, 30 Ağustos 1937 tarihli raporunda bu konuda pek de umut vadeden bir yaklaşım sergilemiyor; İspanyol güçleri yetersiz, kötü teçhizatlandırılmış ve disiplinsiz. Savaşma istekleri yok, ayrıca iç ihtilaflarla bölünmüş durumdadılar. Komünistler ve Uluslararası Tugaylar en iyileri... [P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 258-259].

26 Bir Sovyet askerî danışmanının anlatımına göre, "1937'nin ortasından önceki dönemde" Aragon cephesinin ayırt edici özelliği, "belirgin bir sükûneti". Cephe, "anarşist örgütlerin güçlü etkisi" altında olan Katalan birimlerin denetimindeydi, ayrıca "düşmanla çarpışacak" cesaretleri de yoktu. Düşmanla dostça ilişkiler sıklıkla görülüyordu. *Pod Znamenem Ispanskoi Respubliki* (1965), s. 173-174; bu kaynakta Sovyet katılımcıların anılarına yer veriliyor. Ancak bunların, anarşistlere duyulan kinden etkilendiği söylenebilir. 1937'nin ilk ayla-

George Orwell.

Aragon cephesi, 1937 Ağustos'unda düzenli ordunun denetimine girdi. Daha önce bölgeye hâkim olan anarşistlerin denetimindeki bölge konseyi dağıtılırken, liderleri de önceki dönemin hesabını ödemek zorunda kaldı. Başka askerî reformlar da yapıldı. Yüksek Askerî Konsey ve kurmay başkanlığının yetkileri artırıldı. Askerî eğitim tüm düzeylerde sistematik hale getirildi. Halk ordusu, 1937

Eylül'üne gelindiğinde, 52 tugay ve 575.000 kişilik bir güç olmuştu.²⁷ Ordu içinde cehaletle mücadelede önemli başarılar kazanılıyordu. 6.000 okul açılmış, 70.000 askere okuma yazma öğretilmişti.²⁸

Uluslararası Tugaylar'ın statüsü özel sorunlara yol açıyordu. Yabancı gönüllülerin, cumhuriyetçi hedefleri korumak için başta gösterdiği coşkulu ilgi, 1937 yazı geldiğinde bir hayli azalmıştı. Fransa hükümeti, Fransa-İspanya sınırını kapattığı gibi, daha fazla gönüllü akışını da durdurmaya çalışıyordu. Tugayların gücünü korumanın tek yolu, komutan ve erler dâhil, İspanyolların da tugaya alınmasıydı. Tu-

rında Aragon cephesinde bulunan Orwell, cephedeki sükûneti doğrulasa da, düşmanla dostluktan bahsetmez [G. Orwell, *Homage to Catalonia* (1938), çeşitli yerlerde]. Yine de şurası açık, Negrin hükümetinden önce, Aragon cephesindeki güçlerin kontrol altına alınması ve "halk ordusu"na katılması için çok az şey yapılmıştır.

27 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 86-87.

28 J. Hernandez, *La Grande Trahison* (1953), s. 114.

gayların yüksek itibarıyla silah ve yiyecek tedarik etme önceliği sayesinde bu hiç de zor olmadı. Ağustos 1937 istatistiklerine göre, 16.000 tugay mensubunun; 7.171'i İspanyol, 3.158'i Fransız, 1.186'sı İtalyan, 922'si Alman, 772'si Belçikalı, 686'sı Britanyalı, 568'i Amerikalı, 449'u Çek veya Slovak, 396'sı Avusturya ve diğer ülkelerdendi.²⁹ Bu gelişmeler, tugayların özerklik veya farklı statü isteklerini giderek zayıflattı. Kurmay Başkanı'nın 8 Haziran tarihli emriyle, tugaylar yeniden yapılandırılırken, Albacete'deki üslerinin yapısı ve personeli değiştiriliyordu. Daha sonra, Negrin'in imzaladığı 23 Eylül tarihli kararnameyle, Uluslararası Tugaylar son kez ve bütünüyle halk ordusu ile birleştiriliyordu.³⁰

PCE bu tedbirleri koşulsuz desteklerken, ordudaki komünist eleme sistemi nedeniyle çatışmalar çıkıyordu. Sovyet da-

29 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 109-110.

30 A.g.e. s. 113-114; kararname metni için bkz. W. Rust, *Britons in Spain* (1939), s. 200-205. Togliatti'nin daha sonraki bir raporuna göre, sorunu yaratan, PCE'ye hiç danışmadan tugayların işlerine karışan, dolayısıyla da "rekabetçi ve milliyetçi çekişmeyi kışkırtan", yabancı parti delegeleriydi (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 302).

nışmanların etkisi giderek artıyor, halk ordusu, eğitim için subayları SSCB'ye gönderiyordu. PCE'nin 1937 Yazı'nda yaptığı istatistiklere göre, tüm ordu mensuplarının % 60'ı, 11 kolordu komutanının 5'i ve 72 tugay komutanının 56'sı parti üyesiydi. 1.373 askerî komiserin; 441'i parti üyesi, 260'ı birleşik sosyalist-komünist gençlik örgütü üyesi, 107'si de PSUC üyesiydi.³¹ Prieto, siyasetin dışında duran profesyonel orduya inanıyor dolayısıyla da, orduyu politikaya sokan PSE'ye veya PSOE'nin sol kanadına yakınlık duymuyordu. Komünistlerin ordu içindeki etkinliğini kırmak için muhtemelen Negrin'e güveniyordu.³² Gerekli kışkırtmayı PCE sağladı. Merkez komitesinin 18-21 Haziran tarihli oturumunda, savaşın sürdürülmesi ile ilgili her tür sorunu tartışmak, "halk cephesi politikalarının subaylar ve komiserler tarafından düzenli olarak uygulanmasını" sağlamak üzere, tüm askerî birimlere parti temsilcisi atama kararı aldı.³³ Prieto yayımladığı 27 Haziran tarihli "orduda *proselytism** karşıtı mücadele" konulu kararnameyle, ordu içindeki her tür siyasi faaliyeti yasaklıyordu.³⁴ Ibarruri, duygusal ve uzlaşmaz bir konuşmayla kararnameyi eleştirirken, sorunun sadece "orduyu örgütlemek" değil, ama aynı zamanda, "cephe gerisinde dü-

31 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 87, 92.

32 Bu yanlış bir hesap olabilir. Prieto çok sonraları 1939'daki bir mektubunda Negrin'i, ordu ve yönetimde komünist hâkimiyet tehlikesini görememiş olduğu için eleştiriyordu (D. Cattell, *Communism and the Spanish Civil War* (1965), s. 234, not 27).

33 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 96; karar metni yayımlanmamıştır ancak bunu komiteye sunan Uribe'nin ifadelerine, *Kommunisticheskii Internatsional*'de, oturumun anlatıldığı kısımda kısaca değinilmiştir (bkz. yukarıda s. 101, not 23). Konuyla ilgili suskunluğun nedeni, sorunun yol açtığı çatışma ve hassas durum olmalıdır.

(*) Başkalarını kendi düşüncelerine (dinine) çekmeye çalışma – e.n.

34 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 94. "Proselytism", PCE örgütünün, ordu mensuplarını özellikle de yeni katılanları, partiye katılmaya ikna etme çabası anlamına gelmektedir. Rusça'daki orijinal ifade "lovlya dush"tur ve İngilizce'ye "catching souls" olarak çevirilmesi, İncil'deki "insan tutan balıkçılar"dan esinlenmiştir.

La Passionaria.

zeni sağlamak” olduğu tehditkâr uyarısını yapıyordu.³⁵ Tüm bu hararetili tartışmalara rağmen, tehlikeli askerî durum kendi şartlarını dayatırken, ne parti kararı ne de Prieto’nun kararname si herhangi bir değişikliğe yol açıyordu.

Togliatti’nin 1937 Yazı’nda Valencia’daki konukluğu süresince karşılaştığı temel meselelerden biri, Sovyet danışmanlarla İspanyol meslektaşları arasındaki sürtüşme olmuştu. 30 Ağustos tarihli raporunda, “danışmanlarımız”la ilgili yeterli çalışma yapmayan PCE’yi kibarca sorumlu tutuyordu. Sert eleştirilerden en büyük payı, parti Merkez Komitesi’nin tüm görevlerini maharetli ellerine alarak, kendisini bir “yük hayvanına” çeviren Codovilla alıyordu. Eğer sorumlu mevkiye Stepanov gelirse Codovilla’nın yöntemleri değiştirilebilirdi.³⁶ Togliatti bu eleştirilerini, Eylül ayı başın-

35 D. Ibarruri, *Speeches and Articles* (1978), s. 132-143.

36 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1971), s. 272-272; daha sonra, 15 Eylül tarihli mektubunda (aşağıdaki nota bkz.) Togliatti, yetkin parti liderleri olarak Uribe, Ibarruri, Hernandez ve Giorla’dan söz ediyor.

daki parti Politbüro toplantısında dile getirirken, Codovilla ile IKKI'yı temsilen toplantıya katılan Alman *Dahlem*'in itirazları ile karşılaştı. Onların ayrılmasından sonra (görüldüğü kadarıyla Togliatti'nin girişimi ve IKKI'nın çabasıyla) her şey yolunda gitti. Parti Merkez Komitesi'nin 15 Eylül'de yayımladığı belgenin kaynağı Ibarruri'nin yazdığı bir makaleydi ve Togliatti'ye göre "kendilerinin yardım veya düzeltmesi yoktu".³⁷

Belge, askerî durumla ilgili acı gerçekleri itiraf ediyordu. Bilbao ile Santander'in kaybının cumhuriyet için yol açtığı felaketi, Brunete'deki yenilgiyi, Franko'nun Akdeniz sahili ni ablukaya almasını asla küçümsemiyor ancak nihai zafere olan inancını ifade etmeyi sürdürüyordu. Anti-faşist cephe, ayrılıkçılarla mücadele, PCE ile PSOE'nin birleşmesi, anarşist FAI ve CNT ile ilgili yanlış anlaşılmanın ortadan kaldırılması gibi konulardaki olumlu uyarıları da, artık iyice aşınmış bir yaklaşımı yansıtıyordu. Ordu içindeki komünistlerle, katı bir disiplin uygulamaları ve "subaylarla, diğer parti ve örgüt üyeleriyle, cumhuriyetçi anavatanın hedeflerine gururla hizmet eden eski görevlilerle, dostça yoldaşlık ilişkisi kurmaları" öğütleniyordu.³⁸

Beş gün sonra, 29 Eylül 1937'de IKKI, PCE'nin temel görevleriyle ilgili bir önergeyi onaylıyordu. Burada, anti-faşist cephenin demokratik temeline büyük önem atfediliyor, diğer anti-faşist partilerle ortak seçim listeleri yapılması (oldukça akademik bir konu) tavsiye ediliyordu. Sendikalarla uzlaşarak ekonomide ulusal denetimin sağlanması, verimlilik için zorunluydu. CNT ulusal komitesiyle yakın ilişki kurulmaya çalışılmalıydı zira bu, Largo Caballero yandaşlarının karşı çıktığı UGT'de birliği sağlamaya kat-

37 A.g.e. s. 272; bkz. aşağıda not B, s. 169-174.

38 *Kommunistischesii Internatsional*, No. 10-11 (1937), s. 185-189; yayımlandığı yer, *Frente Rojo*, 15 Eylül 1937.

Uluslararası bir slogana dönüşen, Franko ve Faşizme "Geçit Yok"...

kıda bulunabilirdi. Sadece, PCE ile PSOE'nin birleşmeleri konusunda partinin çalışmalarına bir kısıtlama getiriliyordu; PCE'nin "sosyalist partiyi yutmak" istediği suçlamasını doğrulayacak hiçbir şey yapılmamalıydı.³⁹ Codoville ile Gerö'yü İspanya'dan çekip yerlerine, Komintern'i temsilen, daha ılımlı Stepanov'un gönderilmesi kararı da muhtemelen bu esnada alınmıştı. Aslında politika değişmiyordu, Sovyet etkisi daha ılımlı yollarla ve dikkat çekmeden sürdürülmeye çalışılıyordu. UGT Yürütme Komitesinin 1 Ekim 1937 tari-

39 Karar yayımlanmamış olmalı, tamamının değerlendirildiği kaynak, K. Shirin-ya, *Strategiya i Taktika Kominterna* (1979), s. 168-169.

hinde yaptığı darbeyle, Largo Caballero'yu örgütün başkanlığından uzaklaştırıp, muhalif bazı federasyonları ihraç ederek hükümete tam desteğini ilan etmesi gibi vakalarda, Sovyet rolünü gizlemek pek kolay olmuyordu.⁴⁰

1937 sonbaharındaki askerî operasyonlar cumhuriyetçi hedefler açısından cesaretlendirici değildi. Çok sözü edilen Brunete karşı-saldırısı başarısızlığa uğradı. Franko'nun kuvvetleri, kuzeydeki, geride kalan cumhuriyetçi mevzileri ele geçirerek ilerliyordu. Bunların sonuncusu olan Gijon limanını, 22 Haziran'da düştü. Daha yılsonu gelmeden, Fransa sınırına kadar tüm kuzey bölgesi, önemli madencilik ve sanayi bölgesi Asturias ile daha önce anarşistlerin kalesi olan Aragon'un büyük bölümü milliyetçilerin eline geçmişti. Artık İspanya'nın üçte ikisi isyancıların elindeydi. İspanyol hükümetinin etkinliği, Katalonya, en güneyde Almeria kıyısı ile yoğun düşman ablukası altındaki Madrid'de sıkışıp kalmıştı. Cortes'in Madrid'deki son oturumu 1 Ekim'de yapılırken, Ibarruri bir kez daha PCE ile Katalan PSUC'un politikalarına açıklık getirdi; orduda ve savunma sanayinde verimlilik, tüm anti-faşist güçlerin birliği, CNT'nin hükümete katılmaya davet edilmesi.⁴¹ Artık, Valencia da güvenli değildi, hükümet Barcelona'ya taşındı.

Hükümetin Valencia'dan Barcelona'ya taşınması, esas olarak askerî nedenlere bağlanabilir. Ancak, aynı zamanda, Generalitat'ın zayıflatılması sonucunu doğuracak şekilde merkezî hükümetin Katalonya'da güçlenmesi, Katalan milliyetçilerin hırsını da dizginliyordu. Daha önce, bu yarı-otonom bölge politikasına egemen olan iki başlılık, yerini tek bir otoriteye bırakıyordu.⁴² Ancak Katalan ayrılıkçılı-

40 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 124.

41 D. Ibarruri, *Speeches and Articles* (1978), s. 153-158.

42 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 131, burada, taşınmanın askerî durum nedeniyle değil bu nedenle olduğu iddia edilmektedir.

ğı şeytanı, hiçbir zaman tam olarak defedilemedi. PSUC'un 1937'deki parti kongresinde öne sürülen orta yolcu formülasyona göre, Katalonya hem İspanya'nın ayrılmaz bir parçasıydı hem de değildi: "Eğer faşizm İspanya'yı ele geçirirse, Katalonya özgür olamaz. Katalonya'nın desteği olmadan İspanya özgürlüğünü kazanamaz".⁴³ Togliatti'ye göre, hükümetin Barcelona'ya taşınması, Katalonya'nın ayrı bir barış antlaşması yaparak direniş cephesini bölmesi ihtimali karşısındaki en önemli güvenceydi. Taşınmanın, aynı zamanda, Katalan hoşnutsuzluğunu yok saymaktan kaynaklanan birtakım güçlükler yarattığını da kabul ediyordu. Dolayısıyla PCE komünistleri PSUC'a katılmaya teşvik etse de, iki parti arasındaki sürtüşme devam ediyordu. PSUC, "hem güçlü bir küçük burjuva etkisi altındaydı hem de anarşistlerin ve POUM'un"; ayrıca kamulaştırma ve kolektivizm gibi "aşırı sol politikaları" açıkça savunuyordu. Togliatti, her şeye rağmen, CNT'nin Katalan işçileri içindeki en büyük güç olduğunu kabul ediyordu. Bu pek de cesaretlendirici bir tablo değildi.⁴⁴

PCE'nin Barcelona'daki 13-16 Kasım 1937 tarihli merkez komitesi toplantısı, alışılmışın tekrarıydı. Diaz raporunda halk cephesinin faziletlerinden bahsederken, "İspanya halkının bugüne kadar sahip olduğu en geniş, en büyük örgütlenme" olduğunu, ayrıca ülkenin "yeni tip bir anti-faşist demokrasi" yarattığını söylüyordu. Yeni bir seçim çağrısı yaparak, bunun "kitleleri faşizme karşı mücadelede hareketlendireceğini" ekliyordu. Elbette ki bu, PCE'nin proletarya partisi olduğunu unuttuğu ya da ilkelerini ve siyasi çizgisini terk ettiği anlamına gelmezdi. Daha sonra Ibarruri, ordunun güçlendirilmesi ihtiyacından bahsediyordu. Tarım Bakanı Uribe ise, Largo Caballero'nun, partinin devrim yolundan

43 *Rundschau*, No. 24, 4 Mayıs 1938, s. 783.

44 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 303-308.

saptığı şeklindeki riyakâr suçlamalarını eleştiriyordu. Halk Eğitimi Bakanı Hernandez, “SSCB’nin yirmi yılı aşan başarılarını ve Stalin düzenini” övüyordu. Komite, PSOE’ye kalpten selamlar göndererek, birlik beklentilerini tekrarlıyor ancak bu yolda hiçbir adım atmıyordu.⁴⁵

Togliatti’nin on gün sonra Moskova’ya gönderdiği rapor, altta yatan gerilimin daha gerçekçi bir değerlendirmesini yapıyordu. Bozguncu damgasını yemesine yol açacak herhangi bir ifade kullanmaktan dikkatle kaçınıp, hükümet ve kamuoyunun kesinlikle uzlaşmaya karşı olduğunu vurguluyordu. Ancak, kitlelerin barış özlemini, Alman ve İtalyanların çekilmeleri karşılığında, bölgesel imtiyazlar verilmesine sıcak baktığını kabul ediyordu. PSOE’de (PCE’ye hiç değinmiyor), bir uzlaşma eğilimi vardı. Barcelona’da geri adım atmak vaaz ediliyordu ancak bunu yapanlar Troçkistler, bir kısım anarşistler ile Largo Caballero yandaşlarıydı. Togliatti, Marty ve Codovilla’nın PCE içindeki olumsuz etkilerinden söz etmeyi de ihmal etmiyor, bu etkilerin hâlâ tamamen silinmediğini belirtiyordu.⁴⁶

Aslında her şey askerî durumla ilgiliydi ve bütün çelişkilerin odağında ordunun denetimi meselesi yer alıyordu. Savunma Bakanı Prieto, ordunun merkezî denetim altında birleştirilmesinde PCE ile hemfikirdi ama önemli makamların komünistlerin elinde olmasından dolayı güvensizlik duyuyordu. Bu noktada, en çok asker kaydının komünistler tarafından yapılmış olması ve genellikle en iyi subayların onlardan çıkması nedeniyle eli kolu bağlanıyordu. Yine de, her

45 *Kommunistischesii Internatsional*, No. 12 (1937), s. 54-57; Diaz’ın raporu ve tartışmaya yanıt için bkz. J. Diaz, *Tresd Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 460-532.

46 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 280-287; daha sonra 28 Ocak 1938’de Moskova’ya yazılan bir mektupta Togliatti, birçok kişinin düşmanla “ayrı bir barış antlaşması” düşündüğü Katalonya’daki “bozguncu eğilimler”den söz ederken daha açık bir dil kullanıyor (a.g.e. s. 293-294).

zaman komünistlerin en önemli rolü üstlendiği kurum olan askerî komiserlik karşıtı kampanyasında başarılı olmuştu.⁴⁷ Kurumun dağıtılmasını sağlayamayan Prieto, komuta kademelerini gerekli tesislerden yoksun bırakıyor, üç yüz yeni komiser atanmasını veto ediyordu. Bunu takip eden uzlaşma, kurulduğu 1936 Ekimi'nden beri kurumun başında olan Alvarez del Vayo'nun görevinden ayrılmasını da içeriyordu. Hemen ardından kurum, Savaş Bakanlığı'na bağlandı. Tüm bu önlemler karşısında PCE, şaşılacak derecede az tepki gösterdi.⁴⁸ Daha sonra Sovyet kaynakları, 1938 askerî felaketlerini; komünistlerin yerlerine "işinin ehli olmayan, devrimci duruş, inanç ve coşku taşımayan" insanların geçmesine, "komiserlik kurumunun çökmesine ve bürokratikleşmesine" bağlıyordu.⁴⁹ 1938'in Mayıs ayına gelindiğinde, makamların % 70'i boş bırakılmıştı.⁵⁰

Dışarıdan gelen haberler de cesaret vermiyordu. Britanya'da hem İşçi Sendikaları Kongresi'nde hem de 1937 Sonbaharında yapılan İşçi Partisi yıllık toplantısında, İspanya sorunu ile ilgili son bir yılda sürdürülen, pek de parlak olmayan faaliyetler ele alındı. İşçi Sendikaları Kongresi'nde uzun bir konuşma yapan *Citrine*, faşist saldırganlığa maruz kalan cumhuriyetçilere silah yardımı yapmayı reddeden Britanya hükümetini ve diğer hükümetleri suçlarken, çare olarak, Milletler Cemiyeti'nin alacağı tedbirleri gösteriyordu. Konuşma sonrası yapılan tartışmalarda, ortaya hiçbir yeni fikir çıkmadı.⁵¹

47 Bkz. yukarıda s. 122.

48 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 94-95; P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 285, Alvarez del Vayo'nun ikili oynadığını ve Largo Caballero ile ilişkisini kesmediğini iddia ediyor; Alvarez del Vayo, *Freedom's Battle* (1940), s. 125-126, bu yavan ifadeli kitap da konuya ışık tutmuyor. H. Thomas, *The Spanish Civil War*, (3. baskı, 1977), s. 773, hayali katkılarla hikâyeyi zenginleştiriyor.

49 *Bol'shevik*, No. 4 (1940), s. 32.

50 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 135.

51 *Trades Union Congress: Sixty-Ninth Annual Report* (1937), s. 260-278.

İşçi Partisi toplantısında oy birliği ile onaylanan önerge, Müdahale Etmeme Antlaşması'nı suçluyor, İspanya kurucu hükümetinin, otoritesini yeniden tesis edebilmesi için, silah satın alma hakkının iadesini talep ediyordu.⁵²

Fransa'da, her ne kadar PCF, CPGB'den daha fazla söz üretse de, etkin destek artık yoktu. Gijon'un düşmesiyle harekete geçen PCE ile PSOE, İkinci Enternasyonal ve Komintern'e ortak bir mektup yazarak, Annemasse'de ortaya konulan çerçevede, İspanya'ya yardım konusunun görüşüleceği ortak toplantı çağrısı yaptı.⁵³ Thorez ile Cachin hemen konuya el atıldılar. De Brouckere ve Adler'e yazdıkları mektupta, "demokratik ülke hükümetlerinin denetiminde ve uluslararası yasaları çiğneyerek uygulanan –aslında tek yönlü bir abluka olan– sefil müdahale etmeme politikasını" eleştirerek, her iki Enternasyonal temsilcisine yönelik toplantı çağrısını yinelediler. Özünde meseleye sempati ile bakan ancak önerilen toplantıyı reddeden bildik cevap gecikmedi.⁵⁴ Ibarruri'nin ve Fransa halk cephesinde yer alan üç partinin temsilcilerinin katıldığı Paris mitingi de, hiçbir değişiklik yaratmadı.⁵⁵ Bu tür gösterilerin Moskova'da hoşnutsuzluk yarattığını ifade eden Dimitrov'un mektubu, 17 Aralık'ta PCE'ye gönderiliyordu. Mektuba göre, önemli olan sadece bozguncu ve işbirlikçilerle mücadele değil ama aynı zamanda, ihtiyatların güçlendirilmesi ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması gibi pratik sorunlardı.

52 *Report of the Thirty-Seventh Annual Conference of the Labour Party* (1937), s. 212-215.

53 Mektubun alıntılandığı kaynak tarih belirtmiyor, J. Duclos, *Memoires*, ii (1969), s. 243-245; ancak Thorez ve Cachin'in 20 Kasım 1937'de yazdıkları mektup bunu onayladığına göre, PCE merkez komitesi toplantısından sonra yazılmış olmalıdır.

54 *A.g.e.* ii, s. 245-247.

55 *A.g.e.* ii, s. 224-228; Britanya'dan TUC'un, 1937 Aralık ayında, resmi görevlilerle UGT'nin Caballerist kanadı arasındaki başarısız arabuluculuk girişimi için bkz. *Trades Union Congress: Seventieth Annual Report* (1938), s. 173.

Yenilgiyi Tatmak

Teruel, Madrid'den Akdeniz kıyısına giden yolun üzerinde, önemli bir stratejik noktaydı ve uzun süredir Franko'nun elinde bulunuyordu. İç Savaş boyunca görülen en büyük cumhuriyetçi saldırının, 1937 Temmuzunda buraya yöneltilmesine yol açan, muhtemelen İspanya hükümetinin karşı karşıya kaldığı çaresizliğin verdiği cesaretti. Şehir, vahşi çatışmalardan sonra aralık ortasında düştü ve 1938 Şubat ayına kadar cumhuriyetçilerin elinde kaldı. Ancak bu durum, Franko açısından bir yenilgi değil, geçici bir geri çekilmeydi. PCE'nin 24 Şubat 1938 tarihli manifestosu ise, cumhuriyetçilerin şehri boşaltmasının etkisini hafifletme çabasıydı.¹ Şehrin ele geçirilmesi ile yaratılan abartılı iyimserliğin ardından Franko'nun şehri geri alması, acı bir darbeydi ve Akdeniz'e açılmasının önündeki son engeli de kaldırıyordu. 1938 Nisanında Akdeniz kıyılarının *kırk millik* bir bölümü milliyetçilerin eline geçmişti. Bu kayıp, bir hükümet krizinin fitilini ateşledi. Togliatti, 1938 Ocak ayında Moskova'ya gönderdiği raporda; PCE ile ilişkilerin, kısmen baskı kısmen ik-

1 *Rundschau*, No. 10, 3 Mart 1938, s. 311-312.

na yöntemiyle geliştiğini ancak parti-devlet ilişkilerinin, hâlâ “zayıf nokta” olduğunu söylüyordu.² Prieto ile PCE arasındaki sürtüşme su yüzüne çıkmıştı ve artık PCE çevrelerinde Prieto açıkça bozgunculukla suçlanıyordu.³ PCE, martta Negrin’e, ordunun yeniden yapılandırılması konusunda kapsamlı bir öneri listesi gönderirken, esas hedefi Prieto’ydu.⁴

Mevcut durum umutsuzdu. Azana, Barcelona’daki Fransız elçisinin teşvikiyle, mart başında, özel bir hükümet toplantısı düzenleyerek barış önerileri sundu.⁵ Buna sol partilerin tepkisi sert oldu. 14 Mart 1938’de PCE radyo kanalıyla, Franko’ya karşı zafer kazanmak için, tüm anti-faşistleri İspanyol halkına yardım etmeye çağırırdı.⁶ Ertesi gün, UGT’nin merkez komitesi ile CNT’nin yaptığı toplantıda, merkezî ekonomik kontrolün kapsamının genişletilmesini de içeren, ortak eylem programı onaylanıyordu.⁷ İki yüz bin kişinin katıldığı söylenen, 15 Mart tarihli Barcelona mitinginde, Negrin, direnişe devam etmeye çağırılırken, cumhuriyeti savunmak istemeyen bakanların, hükümetten uzaklaştırılması istendi. Tabii ki, burada hedef tahtası Prieto’ydu.⁸

Bu noktada, Avrupa’nın başka bölgelerinde gelişen olaylar, İspanya’nın kaderinin önüne geçmeye başladı. Hitler,

2 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 298.

3 J. Hernandez, *La Grande Trahison* (1953), s. 139, Hernandez “kapitülasyonlardan söz eden haindir” temasına yer veren kendi yazısını (*Frente Rojo*, 24 Şubat 1938) ayrıca, Ibarruri’nin 1 Mart’ta, Prieto’yu “kapitülasyonist” olmakla suçladığı Barcelona konuşmasını örnek veriyor.

4 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 137; Togliatti’ye göre, başkan Azana’nın ortaya koyduğu herhangi bir engelleme olmamıştır, P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 314.

5 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 316; Togliatti, tarih vermeden değindiği, Azana ile siyasal parti liderlerinin katıldığı toplantıda, sadece Negrin ve Diaz’ın Azana’nın bozguncu çizgisine direndiğini ve Diaz’ın Azana’yı “yetkilerini kötüye kullanmakla” itham ettiğine değiniyor (a.g.e. s. 318).

6 *Kommunistcheskii Internatsional*, No. 4 (1938), s. 70-71.

7 *Rundschau*, No. 16, 17 Mart 1938, s. 508.

8 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 138.

İç Savaş'a katılan gönüllülerden bir grup.

12 Mart'ta Viyana'ya girerken, tartışmasız, Orta-Avrupa'nın efendisi oluyordu. Mussolini ise, ikincil müttefik rolü ile yetinecekti. Zaten 1937 Sonbaharı'nda İspanya'ya ilgisini kaybetmiş Batı demokrasilerinde, Hitler'in tehdidiyle karşılaş-tıktan sonra, konu uzak bir çevre sorunu gibi görölmeye başlandı. *Pravda*'da, artık giderek daha seyrek yer bulan İspanya meselesi ile ilgili bir yorumda; İspanya'daki faşist saldırganlık, Avusturya'nın "Alman faşizmi" tarafından işgali ve Çe-koslovakya olayları arasında ilişki kuruluyor, bir kez daha Fransa ve Britanya'nın "ikiyüzlü" politikaları teşhir ediliyordu.⁹ Mart sonunda Britanya ve Fransa hükümetleri, Negrin'e, Franko'yla uzlaşma zemini aramanın zamanının geldiğini söylemiş olmalıydılar.¹⁰ Diğer yandan, parti doktrinini dayat-

9 *Pravda*, 31 Mart 1938.

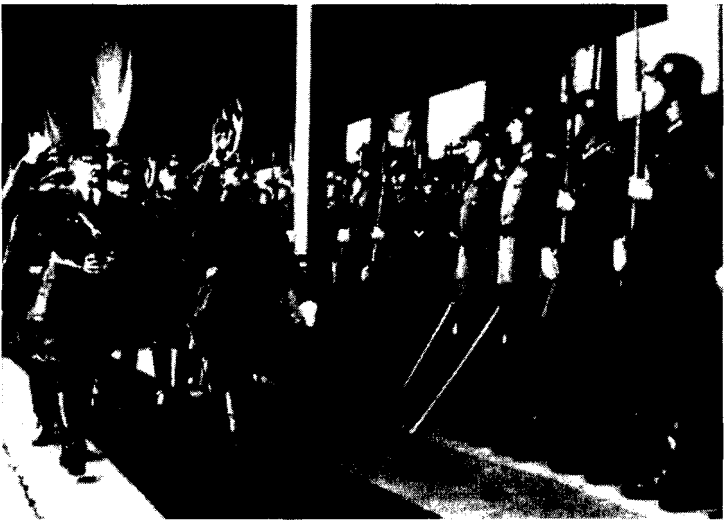
10 *Dokumenty Vneshnei Politiki SSSR*, xxi (1977), s. 126-127.

mak, halk cephesi veya ulusal cepheyi zayıflatabileceği tehlikesini göz önünde tutmak, bozguncu eğilimleri alt edebilmenin gereği idi. Mücadelenin faşizmle komünizm arasında olduğu, cumhuriyetin kapitalizmle ölümcül bir savaşa girdiği görüşünün yer aldığı bir makale, parti gazetesi *Mundo Obrero*'da yayımlanınca, Diaz gazeteye sert bir cevap yazdı.¹¹

Nisan 1938'de İspanya hükümet krizi sürerken, sahneler arasında neler olduğu çok açık değil. Prieto, Savaş Bakanlığı görevinden uzaklaştırılınca, başka bir görev kabul etmeyerek, hükümetten istifa ediyordu. Savaş bakanlığı görevini Negrin kendisi üstlendi. PSOE üyelerinin hâkimiyeti başladı. Bu dönemdeki yeni buluş, UGT'nin bir temsilcisinin hükümete katılarak Adalet bakanı olması, CNT'nin bir temsilcisinin de, komünist Hernandez'in¹² yerine eğitim bakanı olmasıydı. Sol açısından, bakanlık makamının kaybı, sosyalist olmasına rağmen, Moskova'ya olan sıkı bağlılığıyla bilinen Alvarez del Vayo'nun yeniden dış işleri bakanlığına atanmasıyla dengelendi. PCE merkez komitesi, yeni hükümet için bir program taslağı oluşturmak üzere, Togliatti ve Stepanov'un yönetiminde bir komisyon kurdu. Taslak hem parti başkanları toplantısına gönderildi hem de diğer halk cephesi örgütlerinin liderlerine gönderildi. "Fırtınalı tartışmalardan" sonra onaylanarak, "on üç madde" olarak, 30 Nisan tarihinde parti dergisinde yayımlandı. Taslağın temel hedefi, İspanya'nın bağımsızlığını ve bütünlüğünü sağlamaktı. Mülkiyet hakkı ve "dinî inançların özgürce yaşanmasını" da içererek, demokratik haklar ile vatandaşlık hakları-

11 Diaz'ın mektubu, önemini vurgulayan bir notla beraber yeniden yayımlanmıştır, bkz *Rundschau*, No. 24, 4 Mayıs 1938, s. 751-752.

12 Hernandez'in bu durumda istifa ettiğini söylemesi (*La Grand Trahison* (1953), s. 102), şüpheli görünüyor zira aynı dönemde başka konulardaki tutumuyla uyuşmadığı gibi, kendi ifade ettiği, Mije'nin merkez karargâhına genel-komiser olarak atanmasıyla da çelişiyor (a.g.e. s. 147). Bu göreve atandıktan sonra kendisiyle yapılmış bir mülakat için bkz. *Rundschau* No. 25, 5 Mayıs 1938, s. 830-831.

Franko-Hitler yakınlaşması sonraki yıllarda da sürdü. Büyük savaş sırasında Franko, Alman askerlerini selamlıyor.

nın korunacağını taahhüt ediyordu. İKKİ'nin ısrarı ile konulmuş, çelişkilere yol açan özel madde, milliyetçilere yardım edenler hariç, yabancıların mülkiyet haklarının korunacağı hakkındaydı. Komünist, hatta sosyalist olarak yaftalanabilecek hiçbir maddeye yer verilmemişti. Bu on üç madde, uygun bir dille, "halk" cephesinden "ulusal" cepheye geçildiğini anlatıyordu.¹³

Togliatti'nin bu dönemde Moskova'ya gönderdiği raporlar, durumu çelişkili bir biçimde anlatmaktadır: Askerî durum iyi değildi. Uçak ve silah tedarikinin mutlaka artırılması gerekiyordu. Komünist ajan olmakla suçlanan Negrin güç durumdaydı. "Barcelona'daki vahim duruma" rağmen, halkın morali iyiydi ayrıca beşinci kol yenilgiye uğratılmıştı ve moral bozukluğu ya da herhangi bir bölünme de söz konusu değildi.¹⁴

13 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 147-149.

14 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 323-324.

İKKI'nın 1938'deki mutlak 1 Mayıs bildirisi, "İspanya cumhuriyetinin tehlikede olduğu"nu ifade ederek, İkinci Enternasyonal ile Amsterdam Enternasyonalı'ne ortak eylem konusundaki beyhude çağrısını yineliyordu.¹⁵ Parti merkez komitesi, 23-25 Mayıs 1938'de Madrid'de yaptığı toplantıda, soğukkanlı bir durum değerlendirmesi ile yetiniyordu. Cumhuriyetin genel durumu "oldukça bozulmuştu". "Britanya ve Fransa burjuvazilerinin en gerici kesimleri", "İspanya'yı feda etmek pahasına, faşist saldırganlarla anlaşmaya" hazırdılar. Tüm bunlara rağmen parti, diğer anti-faşist güçlerle birlikte, "halk yığınlarının, İspanya'yı bağımsız, özgür ve mutlu bir ülke yapma konusundaki heveslerine", hiç eksilmeyen bir inanç duyuyordu. Komite, ayrıca, Stalin'e selam ve bağlılıklarını dile getiren bir telgraf gönderiyordu¹⁶

Başkentin Barcelona'ya taşınması, cumhuriyetçi strateji açısından, Katalonya'nın giderek artan önemini simgeliyordu. Cumhuriyetin kontrolü altındaki alan daraldıkça ve Franko'nun ilerlemesiyle, Katalonya'nın cumhuriyetçilerin denetimindeki tüm diğer bölgelerle irtibatı kesildikçe, etkin bir direnişin örgütlenebileceği yegâne üs haline geldi. Ancak bu durum, komünistler ve komünistlerin egemenliği altındaki PSUC için, geçmişte hiç olmadığı kadar hassas bir durum yarattı. PSUC'un Haziran 1938 tarihli merkez komitesi oturumunda, genel sekreter Comorera'nın, Katalonya'yla İspanya'nın geri kalanının ayrılması ve anti-faşist güçlerle bağının kesilmesi karşısında PCE ile PSUC'un ortak bir karşı manevra yapmaları gerektiğini vurgulayan konuşmasının ardından, Ibarruri yine etkileyici bir konuşma yapıyordu.

15 *Rundschau*, No. 23, 28 Nisan 1938, s. 708.

16 Gelişmelerin değerlendirilmesi ve Stalin'e gönderilen telgraf metni için bkz. *Rundschau*, No. 30, 2 Haziran 1938, s. 993-995; bildiri metni için bkz. *a.g.e.* No. 31, 9 Haziran 1938, s. 1023-1025.

PCE ile PSUC'un, daha baştan beri, "demokratik parlamenter cumhuriyetin" savunulmasına odaklandığını hatırlatıyor, bazı yoldaşların, on üç maddelik hükümet programına güvenmedikleri şeklindeki görüşü reddediyordu. CNT'nin gücünün küçümsenmemesi gerekiyordu ve "birleşik proleter harekete" duyulan ihtiyaç nedeniyle çeşitli ödümler verilebilirdi. Her tür "sekteçilikten" kaçınmak gerekiyordu. Bu kadar geniş kapsamlı bir çağrı, büyük ölçekli bir çaresizliği düşündürüyor.¹⁷

Teruel'in kaybı ve Franko'nun kıyıya inmesinin sebep olduğu bozguncu hal ile mücadele edebilmek için, 1938 Nisan ayında, bilinçli olarak yapılan hükümet değişikliği beklenilenin üzerinde başarı sağladı. Ibarruri'nin, 26 Temmuz 1938'de, Paris'teki bir açık hava gösterisinde yaptığı konuşma, bildik konuşmaların son örneğiydi. Cumhuriyetin zafetine duyulan tutkulu inanç, "sınırları açın" haykırıışları, savaşın daha önceki evrelerine aitmiş gibi dursa da, hâlâ coşkuyla tekrarlanıyordu.¹⁸ Aynı günlerde, Barcelona'ya kısa bir ziyarete giden Humbert-Droz, komünist çevrelerin tamamına hâkim olan, olağanüstü iyimser bir tablo çiziyordu. Barcelona, adeta iç savaştaki Moskova gibiydi. Halk, imrenilecek bir sabır ve cesaret gösteriyordu. Ebro'daki zaferler, "cumhuriyetin yenilgisi üzerine planlar yapan Chamberlain'ı hayal kırıklığına uğratacaktı".¹⁹ Ağustos başında Moskova'ya giden Togliatti, eylül ortasına kadar İspanya'ya dönmedi. Bu dönem Moskova için oldukça zordu. Tasfiye davalarının sonuncusu, Mart 1938'de, Bukharin ve Rykov'un infazlarıyla bitiyordu. Ancak terör döne-

17 *Rundschau*, No. 35, 7 Temmuz 1938, s. 1166.

18 *Humanite*, 29 Temmuz 1938; D. Ibarruri, *Speeches and Articles* (1978), s. 253-263. Fransızca versiyonu biraz daha uzundur ancak iki metin birbirini tutmaktadır.

19 J. Humbert-Droz, *Dix Ans de Lutte Antifasciste* (Neuchatel, 1972), s. 336; Ebro'daki mücadele için aşağıya bakınız.

mi; birçok subayın, resmî görevlinin, şüpheli muhaliflerin veya yabancı parti üyelerinin, infazı ya da Sibirya'ya sürülmeleriyle, en üst noktasındaydı. Togliatti'nin, İspanyol krizini de gündeme getirmiş olduğu varsayılabilir ancak, Moskova'da kayıt altına alınmış çalışmaları, Polonya, İtalya ve İsviçre partileri ile ilgiliydi.²⁰

Artık Franko'nun ilerleyişini durdurmak mümkün olmasa da, cumhuriyetçi direniş henüz tamamen yok edilememişti. Cumhuriyetçilerin son kahramanca saldırısı, 1938 Temmuz ayı sonunda, kuzeyden Ebro Nehri'nin karşı kıyısına düzenlenmiş, Franko birliklerinin çok sıkı denetlemediği bu bölgede ele geçirilen mevziler, iki üç ay başarıyla tutulmuştur. Cumhuriyetçi bir zafer olarak kutlanan "Ebro Savaşı", Franko'nun planlarını bozarak, Madrid'e yönelteceği nihai saldırıyı geciktirmiştir. Ancak tüm başarısı bununla sınırlıdır. Saldırı, Teruel'de olduğu gibi, saldırıya uğrayanlardan daha çok, saldıranlara zarar vermiştir. Ayrıca, güçler arasında saldırganlar lehine fark açıkça görülmektedir. Negrin, kasım ayında, SSCB'den askerî yardımın artırılması için yalvaran, çaresiz bir mektubu Stalin'e göndermiştir.²¹ Kayıtlı hiçbir cevap yoktur. Kırsal bölgeler yiyecek doluyken, Madrid ve Barcelona aç kalmıştır.

Dahası, Ebro Savaşı'nın hız kestiği dönemde, uluslararası durum dramatik biçimde değişiyordu. Ağustos'ta, savaş başladığı sırada, çok akla yakın görünmese de hâlâ, faşist diktatörlerin tehdidi karşısında Batı ve Sovyet ortak tepkisinden söz etmek mümkündü. Eylüldeki Münih Antlaşması, bu ya-

20 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), cxvi-cxviii. Togliatti'nin de katılımının istendiği İKKI oturumunda, Polonya Komünist Partisi'nin (KPP) dağıtıldığı ilan edilmişti. Bu, "kardeş" bir partinin topyekûn tasfiye edildiği ve yöneticilerinin ortadan kaldırıldığı tek örnektir. Togliatti, 1961'de, kararın vahim ve yanlış olduğunu söylemiştir (*Rinascita*, Aralık 1961). Parti, 1956'da yeniden hayata dönmüştür (*Trybuna Ludu*, 19 Şubat 1956).

21 *Guerra y Revolucion en Espana*, iv (Moskova, 1977), s. 198-200.

nılsamayı ortadan kaldırdı. Franko'nun İspanya'da zafer kazanması, var olan durumun açık sonucu olarak, uluslararası sularda küçük bir dalgadan fazlasını yaratmayacaktı. İspanya cumhuriyetinin son günleri yaklaştığında, Avrupa'nın gözleri başka bir noktaya odaklanmıştı. Münih Antlaşması'nın Avrupa'ya yayılan gözle görülmeyen yansımaları, İspanyol cumhuriyetçileri iki türlü etkiledi. Her zaman olduğundan daha açık biçimde görülen, İspanya'nın artık, Batılı güçlerin ilgi alanının alt sıralarına gerilediği ve ayrıca İspanya'da demokratik hedeflere ulaşmak için onlardan geleceğe yönelik bir yardım beklenemezdi, çünkü başka yerlerde bunu nasıl kolayca terk ettikleri ortadaydı. Diaz, 5 Ekim 1938'de *Frente Rojo*'da şöyle diyordu. "Çekoslovakya'da uluslararası proletarya yenilmiştir. Bu, demokrasi ve barış güçlerinin yenilgisidir. Faşizm bir zafer kazanmıştır".²²

Sol'un Avrupa partileri içindeki çabaları da, İspanyol cumhuriyetine yönelik bir yardım veya teselli sağlamadı. Togliatti'nin bir raporuna göre, İkinci Enternasyonal'e bağlı partiler, İspanya hükümetine ve PSOE'ye, Franko ile anlaşmaları için gizli bir baskı uyguluyordu. Britanya İşçi Sendikaları Kongresi, Eylül 1938'de, acı çeken İspanyol halkına yardım sağlayan, uluslararası dayanışma fonuna zaten cömert katkılar yaptığını söylüyordu. UGT'nin politik destek çağrısı ise hiç ilgi görmüyordu. Artık sahneye hâkim olan, Münih karanlığı veya diğer uluslararası konulardı. İspanya cumhuriyetinin ölümcül acıları çok az ilgi çekiyordu.²³ Largo Caballero, Londra'da İşçi Partisi liderlerini ziyaret ederken, SFIO'dan Zyromski de, İspanya'da PSOE liderlerini ziyaret ediyordu. Aralık ayında, Negrin ile görüşmek üzere Adler de İspanya'ya geldi. Tüm bu geliş-gidişlerin sonucu, PCE ile PSOE arasındaki ilişkilerin bozulması ve PCE'nin barış düş-

22 J. Diaz, *Tres Anos de Lucha* (Paris, 1970), s. 367.

23 *Trade Unions Congress: Seventieth Annual Report* (1938), s. 175-180, 367-371.

manı olarak görülmesi oldu.²⁴ PCOE'nin gözden düşmüş sağ kanat lideri Besteiro, emeklilik günlerini terk ederek yeniden ortaya çıkıyor, Fransa'yla Britanya'nın kabul edebileceği bir hükümet oluşumu öneriyordu. Ortaya konulan önerinin ima ettiği, komünistleri dışarıda bırakan ve Franko ile uzlaşma zemini arayacak olan bir hükümetti.²⁵

Negrin hükümetinin Nisan 1938'de yeniden yapılandırılmasının yanında, 30 Nisan tarihli "on üç madde", cumhuriyetçi programdaki tüm devrimci öğeleri temizlemiş; cumhuriyetçi hedefi, temelde dış yardıma dayanan faşist saldırıganlara karşı, İspanya'nın birliğini ve ulusal bağımsızlığını korumakla özdeşleştirmiştir. Kısmen aynı sürecin sonucu olarak, Uluslararası Tugaylar ulusal ordu bünyesine alınarak, ağırlıkla İspanyol birliklere dönüştürülmüştür.²⁶ İK-Kİ sekreteryası, 3 Eylül 1938'de yayımladığı kararnameyle, PCE'yi hem ulusal birlik için çalışmaya hem de bozgunculuğa karşı "kararlı bir mücadele" yürütmeye çağırıyordu. Ayrıca yayımlanan bir yazıyla da, sanayide "sendikalizasyon" ve köylüler üzerinde "yönetmel baskı"ya karşı uyarı yapıyordu. Madrid, Barcelona ve Valencia'daki kiliselerin yeniden açılmalarını sevinçle karşılarken, "Katoliklerle ve tüm İspanyol halkıyla birlik içinde olmanın sağlanmasını" istiyordu.²⁷ Cenevre'de, Eylül 1938'de yapılan Milletler Cemiyeti Meclisi toplantısı (1920'de büyük umutlarla başlayan bir serinin sonuncusu), Münih krizinin en yoğun dönemine rastlıyordu ve İspanya konusuna fazla yer verilmiyordu. Ancak Neg-

24 Bu tespitler, Togliatti'nin 21 Mayıs 1939 tarihli raporunda yer alıyor (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), 346); bkz. aşağıda not B, s. 177-179. Rapor Moskova'da yazılmıştı; daktilo edilmiş Fransızca metnin üzerinde, Togliatti'nin el yazısı düzeltmeleri vardır ve arşivinde bulunmaktadır.

25 A.g.e. IV, i, s. 352; Basteiro için yukarıda bkz. s. 41.

26 Bkz. yukarıda s. 81-82.

27 Georgii Dimitrov: *Vydayushchiysya Deyatel' Kommunisticheskogo Dvizheniya* (1972), s. 352-353.

rin, 21 Eylül konuşmasında, gönüllülerin İspanya'dan çekilme sürecine, Londra'daki güçsüz müdahale etmeme komitesi yerine, Milletler Cemiyeti'nin nezaret etmesini önerdi. Bu durumun, İtalyan ya da Alman yetkililerin hoşuna gitmeyeceği aşikârdı. Negrin hükümeti, Uluslararası Tugaylar'da hizmet etmiş gönüllülerin ülkelerine geri gönderilmele-ri için titiz bir çalışmaya başlamıştı. Ibarruri'nin konuşmacı olduğu, 15 Kasım tarihinde Barcelona'da yapılan uğurlama töreninin ardından, on bin gönüllü Milletler Cemiyeti yetkililerinin gözetiminde ülkelerine döndüler.²⁸ İspanya'da, 1936'da büyük bir hevesle resmen başlatılan faşizme karşı uluslararası kampanya sona eriyor, başka bir deyişle, kabuk değiştirerek tüm dünya ölçeğine yayılıyordu.

İspanya'daki Ebro Savaşı, Franko'nun zaferini birkaç hafta geciktirmişti. Cumhuriyetçi çabaların sonuç vermemesi, Katalonya yolunu Franko güçlerine açtı. Harekât 23 Aralık'ta başladı. Düşman başkente yaklaşırken PCE'nin çılgınlıkları da artıyordu. "İspanyollar! Katalanlar! Anavatan tehlikede"; UGT ile CNT, tüm Avrupa ve Amerika işçilerine hitap eden bir çağrı yayınlıyordu; Avrupa ülkelerinin, Amerika ve Kanada'nın komünist partileri adına ama muhtemelen Moskova'da hazırlanmış olan, "barış yanlısı Katoliklere, Protestanlara, Yahudilere, inananlara ve inanmayanlara" hitap eden duygusal bir manifesto yayımlanıyordu.²⁹ Bunların hiçbirisi etkili olmadı. Thorez, PCF'nin 21 Ocak 1939 tarihli ulusal kongresinde, partisini Daladier hükümetinden ayıran birçok hayati konuya değindikten sonra şöyle haykırıyordu: "Fransa için şu an en önemli konu İspanya'yı kurtarmaktır! Sınırları açın! İspanya'ya yardım edin. Hükümetinizin temel

28 H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 851-853.

29 Bu belgeler için bkz. *Rundschau*, No. 3, 19 Ocak 1939, s. 77; No. 4, 26 Ocak 1939, s. 107-108; komünist partilerin ortak çağrısının yayımlandığı diğer bir kaynak, *Humanité*, 27 Ocak 1939 ve *Kommunistischesii Internatsional*, No. 1 (1939), s. 87-89.

politikalarıyla ilgili çekincelerimizi koruyoruz ancak sınırları açarsanız, sizi desteklemeye hazırız”.³⁰

Milliyetçilere ait ilk tank, 26 Ocak 1939 günü Barcelona’ya giriyordu. Cumhuriyetçilerin rastgele katledilmesi birkaç gün sürdü. Aç ve savaş yorgunu olan halk, kaçınılmaz olanı kabullendi. İyice hırpalanmış cumhuriyetçi ordudan geri kalanlar, arkalarında bir mülteci ordusuyla birlikte sınırı geçerek Fransa’ya girdi. En azından bunların geri çevrilmemiş olması, Fransa hanesine yazılan bir artıydı. Negrin ve Alvarez del Vayo’nun, Barcelona düştükten sonra bile savaşa devam etmeye kararlı olduklarını açıklamaları,³¹ bu trajik anın kifayetsiz sözlerindendi. *Pravda*, Katalonya’daki felaketten dolayı, “burjuva demokratik ülkelerin, Fransa ve Britanya hükümetlerinin yürüttüğü müdahale etmeme politikasını” suçluyor, Madrid’de, merkez bölgedeki şehir ve köylerde savaşmaya devam eden komünistleri övüyordu.³²

Üst noktası Madrid, alt noktaları Akdeniz kıyısında Valencia ile Almeria olan, kabaca bir üçgen dışında tüm İspanya, artık Franko’nun elindeydi. Togliatti, aralarında Negrin’in de bulunduğu bir avuç hükümet mensubu ve PCE’li ile beraber, birkaç gün, Katalonya’nın kuzeyinde Figueras’ta kaldı. Burada, büyük bir karışıklık içinde, üç yıl önce seçilmiş 450 üyesinden 62’sinin katılımıyla Cortes, 1 Şubat 1939 tarihinde son kez toplandı. Hükümet adına konuşan Negrin, durumun umutsuzluğunu kabul ediyor, barış görüşmelerine başlamak için üç şart öne sürüyordu: Ülkenin bağımsızlığı güvence altına alınmalıydı, İspanya halkı nasıl bir devlet sistemi ile yönetileceğine kendisi karar vermeliydi ve savaşta yer alanların sorgulanmalarına ve cezalandırılmalarına son verilmeliydi. Öneri, PCE adına *Mije* tarafından kabul

30 *Oeuvres de Maurice Thorez*, XVI, iv (Paris, 1956), s. 162-163.

31 *Rundschau*, No. 5, 2 Şubat 1939, s. 137.

32 *Pravda*, 7 Şubat 1939.

edildi³³ ve oy birliğiyle onaylandı. Hükümet ve parti liderleri, 9 Şubat'ta Fransa sınırını geçerek, Toulouse'da geçici bir konaklama yeri buldular. Burada bir dağılma yaşandı. Azana, yakın çalışma arkadaşları ile birlikte, mücadeleyi sürdürmeyi reddederek, Cumhurbaşkanı sıfatıyla Paris'teki İspanyol elçiliği konutuna çekildi. Negrin ile Alvarez del Vayo, bir Fransız uçağıyla, faşizme karşı son bir çaresiz direniş örgütlemek üzere, halen cumhuriyetçilerin elinde bulunan Alicante'ye geri döndüler. Togliatti, bazı PCE üyelerinin eşliğinde, San Sebastian'ın güneyindeki Tolosa'dan İspanya'ya dönerek tehlikeli bir gece uçuşunun ardından, 16 Şubat'ta Madrid'e vardı. Negrin, ondan önce gelmiş ve garnizon komutanı Casado ile görüşmelere başlamıştı. Casado, daha fazla direnmenin bir anlamı olmadığına inanıyor ve koşullu olarak teslim olmanın daha uygun olduğunu düşünüyordu.³⁴

Negrin'in ve Casado'nun yandaşlarının itham ve karşı-ithamları, şubat ayının geri kalanında Madrid'de tam olarak neler olduğunu ortaya çıkarmayı güçleştiriyor. Casado bu dönemde, komünistlere karşı duyduğu nefreti gizleme gereği duymazken,³⁵ Togliatti ve PCE'li arkadaşları bu gelişmelere müdahale etmemiştir. 28 Ocak tarihli PCE kararnamesi-

33 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 182-184; P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), cxxii (Spriano'nun yazdığı önsöz), s. 374-376. Mije'nin deklarasyonunun, Togliatti'nin gerçekçi olmadığı için eleştirdiği (a.g.e. IV, i, s. 384-385) parti merkez komitesinin 28 Ocak'ta aldığı bir karara dayandığı söyleniyordu. Dağılmış ve şaşkın durumdaki merkez komitesinden böyleleri farklı seslerin çıkması normal görülmelidir.

34 S. Casado, *The Last Days of Madrid*, (1939), s. 105-106. Burada, Negrin'in 28 Şubat'ta geldiği, dört saatlik görüşmelerinin ise ertesi gün olduğu söyleniyor. Alelacele derlenmiş bu kitaptaki diğer tarihler bununla çelişiyor. Verilen tarihlerin açıkça yanlış olduğu düşünülmelidir. Togliatti, Negrin'in Madrid'e geliş tarihini 12 Şubat olarak veriyor (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), cxxiv.

35 O günlerde, cumhuriyetçi hükümette komünist bakanların varlığı nedeniyle, Fransa ile Britanya hükümetlerinin düşmanca davrandığı inancı yaygındı. Largo Caballero, Aralık 1938'de Londra'yı ziyaret ettiğinde, Attlee ve Morrison onu bu inancın yanlış olduğuna ikna etmeye çalışmış ancak başarılı olamamışlardı (Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 346).

nin yayın yasağıyla sansürlenmesi, Barcelona'nın düşmesinden sonra güçlerini toparlayamadığı için hükümeti eleştirmesi nedeniyle olabilir. PCE yasağı delerek belgeyi dağıttı, bu da PSOE ile sorunlara yol açtı ve halk cephesine açık bir isyan olarak görüldü. Komünistler, barıştan yana olmayan tek parti olarak değerlendirilirken tüm sempati ve desteklerini kaybettiler. Negrin, hükümetteki komünist bakan Uribe ile görüşmekten bile kaçınıyordu.³⁶ PCE'nin Madrid'deki Politbürosu, içinde bulunduğu durumu düzeltmek üzere bir manifesto yayımlayarak; barışın teslimiyet anlamına gelmediğini, 1 Şubat tarihli Cortes oturumunda ortaya konulan hükümet kararnamesindeki üç koşul temelinde barışa ulaşılabileceğini iddia ediyordu. Togliatti'ye göre bu, çok büyük bir etki yapmıştı.³⁷

Franko ile pazarlık çabasını doğru bulmayan Negrin ile Casado'nun ilişkisi de hızla bozuldu. Hükümetin 1 Mart'ta yaptığı toplantı, çoğunluğun pazarlıktan yana olduğunu gösteriyordu. Negrin'in, komünistler aleyhine eleştirileri önlemeye çalışması boşunaydı.³⁸ Birkaç gün sonra, artık umutsuzluğun sınırına gelen Negrin ve bakanları Madrid'i terk ederek, Alicante'den birkaç mil içerideki, küçük bir şehir olan Elda'ya yerleştiler. Burası cumhuriyetçi hükümetin İspanya'daki son durağıydı. Negrin'in tereddütleri ve şartları, Casado'nun sabrını tüketiyor, 5-6 Mart akşamı yaptığı bir radyo konuşmasıyla, Ulusal Savunma Konseyi kurulduğunu açıklıyordu. General Miaja, eski sağ kanat mensubu sosyalist Besterio ile CNT ve UGT temsilcilerinin yer aldığı kurul, Madrid halkıyla orduya, "adil ve onurlu" bir barış sözü veriyordu.³⁹ Bu girişim de sonuçsuz kaldı. Teslim olduk-

36 Bu tasvir, Togliatti'nin 21 Mayıs 1939 tarihli raporundan çıkmaktadır (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 385-386).

37 *A.g.e.* IV, i, s. 387.

38 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 187-188.

39 S. Casado, *The Last Days of Madrid* (1939), s. 151.

Konsej kararı radyodan okunuyor.

ları takdirde başlarına geleceği çok iyi bilen komünist birlikler, Casado'nun silah bırakma çağrısını reddederek, sonuna kadar şevkle dövüştüler. Franko, her tür pazarlık önerisine kulağını tıkamıştı ve kayıtsız şartsız teslim dışında bir duruma razı değildi. Ancak Negrin hükümetinin çöküşü, Casado'nun direnişiyle gerçekleşti. Elda ile Madrid arasındaki bir telefon konuşması, iki adamın birbirlerine savaş ilan etmeleriyle sonuçlandı. Negrin resmen Casado'yu komutanlıktan aldı. Casado bunu tanımadığını ilan ederken, aslında tanımadığı, artık olmayan bir otoriteydi.⁴⁰

40 Söz konusu telefon görüşmesinin farklı anlatımları mevcuttur. Bunlardan en pitoresk olanlardan birinde (H. Thomas, *The Spanish Civil War* (3. baskı, 1977), s. 903), Casado'nun, bir isyan başlattığını ifade etmesi üzerine Negrin, "kime karşı?" diye sorar. Casado, "size karşı" diye cevap verir. Cevapla sarsılan Negrin, eşit olmayan bu mücadeleyi sürdürmez ve Toulouse'a geçer. Togliatti için bu tepki, "açıklanamaz fahiş bir hatadır" (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979),

Aynı günlerde Togliatti ve PCE'li arkadaşları da, maceralı bir uçuşla, Madrid'den Elda'ya geçtiler. Burada, hükümet merkezine yakın bir yerde, 6 Mart tarihli Politbüro toplantısında, parti merkez komitesinin ülkeyi terk etmesine karar verildi. Sovyet danışmanların çıkışı, gizlilik içinde sürdürülmüş ve neredeyse tamamlanmıştı. Ibarruri ile diğer parti liderleri, Paris'in yolunu tuttular. Parti'nin öncelikli işleri, Togliatti ile son dönem faaliyetlerinde önemli rolü olan, parti merkez komitesi üyesi Pedro Checa'ya kalmıştı.⁴¹ Togliatti'nin planları, her ne idiyse, çarpıcı bir olayla kesildi.⁴² Martın altısını yedisine bağlayan gece Togliatti, Checa ve diğer bir PCE üyesi Claudin, Elda'dan ayrılarak, komünist bir örgütlenmenin olduğu kıyı kenti Murcia'ya doğru yola çıktılar. Yolda, Casado'ya bağlı ayrıca komünistlere düşman, bir askerî devriye birliği tarafından yakalanarak, önce Alicante'ye oradan da Albacete'ye götürülürlerken aslında Casado'ya götürüldüklerini düşünüyorlardı.⁴³ Albacete'de, sadakatini koruyan komünist güçlerle beraber, Martinez kod isimli birinin komutasındaki Rus askerî görevliler buldular. Onların yardımı sayesinde, Togliatti ile arkadaşları kurtarılarak, 10 Mart'a kadar kalacakları şehirde bir eve gizlendiler. Buradan kaçtıkları gün, Valencia'ya gider-

s. 337).

41 M. Mescheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 189.

42 Olayın üç ayrı güvenilir anlatımı mevcut (Spriano'nun önsözü, P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), cxxv; Togliatti'nin, 12 Mart 1939'da Ibarruri ve diğer parti yöneticilerine yazdığı mektup (a.g.e. IV, i, s. 325-327); 21 Mayıs tarihli son raporu (a.g.e. IV, i, s. 398-399). Bu kaynaklar arasında zaman ve detaylarda tutarsızlıklar vardır; bkz. aşağıda not B, s. 169-174.

43 Claudin'in anlatımıyla, Casado'nun Negrin'e isyanı, "büyük iç savaş içinde küçük iç savaş" çıkarmıştı. Togliatti ve arkadaşlarını yakalayan askerî devriye, Alicante'deki SIM'in başkanı P. Sayagues'in komutası altındaydı. Onun görevi, yakalananları, tutuklanmalarının hatta infazlarının kesin olduğu, Madrid'deki Casado cuntasına teslim etmektir. Bir cumhuriyetçi ve de Claudin'in okul yıllarından arkadaşı olarak bunu yapamadı. Onları, yolda kaçmalarına göz yumacak güvenilir bir subayla, Albacete'ye gönderdi (Claudin'in 6 Mart 1983'te T. Deutscher'e gönderdiği mektup).

ken Togliatti ve Checa, “Valencia yakınında dağlarda” Hernandez ve bazı yoldaşlarla buluştular.

Daha Albacete’de saklanırken, PCE merkez komitesi adına 10 Mart 1939 tarihli bir belgeyle, hem milliyetçilere hem de Casado’nun ulusal konseyine karşı direnişe son verilmesi çağrısı yaptılar. Kitlelerin, barış istedikleri için PCE’den uzaklaştıklarını açık yüreklilikle itiraf ediyorlardı. Casado cuntasına karşı olanların güvenini kazanarak, halk cephesini yeniden oluşturmak şarttı. Amaç, komünistler açısından boş yere daha fazla can kaybını önlemek ve kestirilemeyen geleceğe hazırlanmaktı.⁴⁴ Bu dolambaçlı yaklaşım, Togliatti’nin özelliklerini taşıyordu ve şüphesiz manifestonun yazarlarının başında o vardı.⁴⁵ Madrid’de hâlâ varlığını sürdüren komünist birliklere, bir temsilci aracılığıyla gönderdiği iddia edilen talimat, sonuçsuz mücadeleden artık vazgeçilmesi gerektiğini bildiriyordu. Bunu, 12 Mart’ta Ibarruri ve Paris’teki diğer yoldaşlara yolladığı, oldukça kafa karıştırıcı bir mektup izledi. Mektup, PCE’nin tüm etkinliğini yitirerek, tamamıyla dışlanışının gerçekçi bir tablosunu çizerek başlıyordu. Negrin’in Casado ile bir işler çevirdiğinden

44 *Guerra y Revolución en Espana*, iv (Moskova, 1977), s. 323; M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 191.

45 Yayınılandıktan sonra hiç kimse, bozgunculuk tınısı taşıdığı düşünülen bu manifestonun sorumluluğunu almak istemezken, metni Togliatti’ye atfedilenlerin düşman veya güvenilméz kaynaklar olduğu söylendi. Togliatti ile Checa’nın, “birkaç gün kazanmak” ve partinin yandaşlarını Casado’ya karşı harekete geçirebilmek için, 10 Mart tarihinde bir çağrı yayımladıklarını, Spriano çekingen bir dille ifade ediyordu (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), lxxiv-lxxv). Togliatti’nin, Ispanyol yoldaşlara yazdığı 12 Mart tarihli mektubun (bkz. aşağıda not B, s. 174-176) bazı bölümleri, 10 Mart manifestosunun özü olarak okunabilir; PCE tamamıyla izole edilmişti ve “yok sayılmayacak bu kanlı kaos ortamında”, savaşa son verecek sorumluluğu alabilecek durumda değildi. Belgenin Togliatti tarafından yazıldığını, Claudin doğruluyor. Albacete’de bulundukları dönemi hatırlayarak, Togliatti için, “içinde bulunduğu riskli ortama rağmen son derece soğukkanlıydı. Bir metin yazarak –İtalyanlara özgü bir yaklaşımla– cumhuriyetin birliğini yeniden kurmak üzere Casado cuntasıyla bir uzlaşmaya varmaya çalışıyordu. Ama artık çok geçti,” diyor (Claudin’in T. Deutscher’e yazdığı, 6 Mart 1983 tarihli mektup).

şüphe ediliyordu. Togliatti, PCE'nin kaybettiği yasal statüyü yeniden kazanması gerektiğinin önemini ısrarla vurguluyordu– muhtemelen aceleci ve kışkırtıcı eylemlerden kaçınılması için yapılan bir uyarı. Mektubun sonu ise oldukça hayalci kurgular içeriyordu; Casado cuntası kendini reforme edebilir, komünistlere yönelik zulümden vazgeçebilirdi, PCE halk cephesini yeniden kurabilir, hatta Franko düşebilir, yeni kurulacak hükümetle barış görüşmeleri yapılabilir-di.⁴⁶ En sonda Togliatti, mektubun okunduktan sonra “eve” gönderilmesini istiyordu (herhalde Moskova'ya). Togliatti ayrıca, Paris'teki Sovyet Elçiliği üzerinden Sovyet hükümetine bir telgraf göndererek, azami sayıda göçmen taşımak üzere acilen gemiler talep ediyordu – pratik nedenlerle, bu talebin yanıt bulması çok zordu.⁴⁷

Bundan sonraki on günde, Valencia ile diğer kıyı şehirlerine toplanmış olan PCE liderlerine ne olduğu, belirsizliğini koruyor. Olayla ilgili bilgi, Togliatti'nin Moskova'ya salimen dönmesinden sonra yazdığı raporla sınırlı.⁴⁸ Durumun umutsuzluğu kabul edildikten sonra, Togliatti'nin nihai hedefleri, mümkün olan en çok sayıda komünist liderle savaşı güçlerin güven içinde yurt dışına çıkarılmasını sağlamak, PCE'den geriye kalanları yok edilmekten kurtarmak ve olası faşist rejimde faaliyet gösterebilecek yeraltı örgütünün temellerini atmaktı. Acilen yapmak istediği ise, diğer askerî liderler arasında ve PSOE içinde, Casado karşıtı bir hareket yaratmaktı. Döneme dair tek belge, PCE merkez komitesinin 18 Mart 1939 tarihinde yazdığı manifesto-
dur. PCE'nin cumhuriyete saldırdığı ve “yabancı” bir par-

46 P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 325-332; el yazısı düzeltmeleriyle, İspanyolca metin Togliatti'nin arşivinde mevcut; muhtemelen daktilo edilip gönderilmiştir ancak buna dair bir delil yok.

47 P. Spriano, *Storia del Partito Comunista Italiano*, iii (1970), s. 272-273.

48 Bu rapor, 21 Mayıs 1939 tarihli ve “çok gizli” olarak sınıflandırılmış (P. Togliatti, *Opere*, IV, i (1979), s. 343-410); bkz. aşağıda not B, s. 177-179.

ti olduğu standart suçlaması, bu manifestoda yalanlanmaktadır. PCE, 1 Şubat'ta Negrin'in öne sürdüğü üç koşul altında, barış istemektedir. Asıl suçlular, Casado ile işbirliği yapan sosyalistlerle anarşistlerdir. Manifesto, sosyalist işçilerle UGT üyelerine, CNT konseyi işçileri ve üyelerine ateşli bir çağrı yaparak, "kardeşlerini öldüren katilin günahlarının kendi üzerlerine düşmesine müsaade etmemelerini" istiyordu. İspanya'nın bağımsızlığını, halk cephesini, İspanya halkı ve işçi sınıfının öncüsü PCE'yi selamlayarak sona eriyordu.⁴⁹

Bu çabalar, hiçbir olumlu sonuç doğurmadı. Casado'ya direnme politikası, Franko'ya direnişi umutsuz ilan ederek terk ettikten sonra, ne rakip generallere ne de sosyalist ve anarşistlere, hitap etmedi. Komünistlerin yeniden canlandırdıkları genel düşmanlığı değiştirecek hiçbir şey olmadı. Komünistlerin UGT'den atılması güçlükle önlendi. PCE'li kadroların, "son dönemde kendilerini temize çıkaramadıklarını" Togliatti'nin ifadeleri kanıtlıyordu. Parti liderleri, kendilerini kurtarmak dışında artık geriye hiçbir şey kalmadığının farkındaydılar. Valencia'da, muhtemelen yeraltı örgütlenmesini sağlamak üzere, yeni bir parti merkezi kuruldu. 21 Mart'ta Togliatti ile diğer bazı liderler –Togliatti bunların Hernandez, Checa ve Uribe olduğunu söylüyor– Casado darbesinden sonra komünist birliğe döndüğüne inanılan Cartegana'ya gittiler. Ancak bu inanç doğru çıkmadı. Sonunda 24 Mart'ta, Togliatti'yle arkadaşları hava kuvvetlerine girerek üç uçak ele geçirdi. Teçhizattan yoksun gerçekleştirilen bir uçuş sonucunda, Kuzey Afrika Fransız bölgesinde Mostaganem'e indiler. Artık Şili pasaportu taşıyan Togliatti, gemi ile Oran'dan Marsilya'ya, oradan da Fransa'yı kat ede-

49 *Rundschau*, No. 24, 13 Nisan 1939, s. 621-623, burada, manifestonun Madrid'deki PCE'den çıktığı söyleniyor ancak P. Togliatti'de yer alış biçimi (*Opere*, IV, i (1979), s. 333-342), Rusça metin üzerinde, Togliatti'nin elyazısı ile düzeltmelerinin varlığı (a.g.e. IV, i, s. 251-252), Togliatti tarafından yazıldığını doğruluyor.

rek Le Havre'a geçti. Paris'ten gelen Ibarruri ve diğer İspanyol komünistlerle beraber bindikleri bir Sovyet gemisiyle, mayıs ayında Leningrad'a vardılar.⁵⁰

10 Mart 1939'daki silahların bırakılması talimatı Madrid'deki komünistlere ulaştıysa da, buna uyulmadı. Komünist askerî birlikler sonuna kadar çaresizce savaşıyor, şehrin düşüşünü 29 Mart'a kadar geciktirdiler. Bunu bir zulüm döneminin izlemesi kaçınılmazdı. Kıyı şehirleri, hiçbir direniş olmaksızın birkaç gün sonra düştü. Casado'nun devrik Negrin hükümetine isyanı, Franko'nun sempatisini kazanmasını sağlamadı. Büyük bir ordudan geriye kalan birkaç yüz sığınmacı ile birlikte Britanya Deniz Kuvvetlerine ait bir gemiyle özgürlüğe kaçtılar. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1 Nisan'da Franko hükümetini tanımasından sonra, Sovyetler Birliği yeni hükümeti tanımayan tek büyük güç olarak kaldı.

İspanya cumhuriyetinin son günleri, yaklaşmakta olan başka dramatik olaylar nedeniyle, dünyanın geri kalanının gözlerinden saklandı. Stalin, 10 Mart 1939'da 18. parti kongresinde yaptığı önemli konuşmada, İspanya'yı sadece Alman ve İtalyan yayılma hırslarının bir hedefi olarak andı.⁵¹ Ertesi gün Komintern'in çalışmalarını anlatan Manuilsky, İspanya cumhuriyetinin çok daha güçlü askerî birlikler karşısındaki uzun direniş mucizesinin, işçi sınıfının birleşik cephesi sayesinde olduğunu; bu cepheyi mümkün kılanın ise "gelişen komünist partinin büyük siyasi gücü" ile "her şeyin üstünde" Sovyetler Birliği'nin ve tüm işçilerin babası yoldaş Stalin'in desteği olduğunu söylüyordu. "Münih Müzakerelerinin", aynı zamanda, "İspanya cumhuriyeti karşıtı bir komplo" olduğunu dile getiriyordu. Katalonya'nın

50 Spriano'nun önsözünde yer alan detaylar, Togliatti'nin raporunu destekliyor. (a.g.e. IV, i, s. Cxxiv-cxxvi), ayrıca M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 191.

51 Stalin, *Sochineniya*, xiv (Stanford, 1967), s. 334.

Cumhuriyetçi ordunun i  e koşulları 1938 yazından itibaren g  nbe   n bozuluyordu.

kaybı, “Münih’in doğrudan sonucu”ydu. Konuşmasının sonuna doğru, PCE’nin kahramanlığını yücelterek, Diaz ile Ibarruri’yi “uluslararası komünist hareketin gurur duyduğu kararlı Stalinistler” olarak anıyordu.⁵² Hiç kimse felaketin boyutlarını ya da bu duruma bir çare bulunabileceğini düşünmüyordu.

Daha kongre bitmeden, Çekoslovakya, İspanya’nın uluslararası sahnedeki merkezî konumunu ele geçirdi. Hitler 15 Mart’ta Prag’a girdi. 1 Nisan Anglo-Polonya garanti antlaşmasının günüydü ve bundan sonra, sava   düşünce si zihinlerden uzak değildi. PCE ile PSUC’un sürgünde yayımladıkları 1 Mayıs Manifestosu, İspanya’nın bağımsızlığına ve “demokratik cumhuriyetin geri kazanılacağına” duydukları inancı dile getirse de, bu hiç kimseyi etkilemeyecekti.⁵³ Britanya İşçi Partisi, yıllık kongre tarihini sonbahardan

52 XVIIIIS”ezd Vsesoyuznoi Kommunisticheskoi Partii(b) (1939), s. 53-55, 60.

53 Rundschau, No. 27, 4 Mayıs 1939, s. 711-712.

paskalya sonrasına aldığı için 1938’de kongre yapmamıştı. 1939 Mayıs ayında yeniden toplandığında artık İspanya için çok geçti ve ayrıca İspanya cumhuriyetinin yaşadığı felaket, yaklaşan Avrupa savaşı tehlikesinin gölgesinde kalıyordu. Kongre sonuç bildirgesi, tüm gelişmelerin ışığında “İspanya ülküsünün kaybolmadığını” ifade ederek, “İspanya halkının gördüğü zulüm”den Britanya hükümetini sorumlu tutuyor, sığınmacılarla ilgili her türlü hazırlığın yapılması için hükümeti uyarıyordu. Parti çalışmalarının geçmişteki etkisizliğini eleştiren bir avuç delegenin yönlendirdiği, vicdan sahibi birkaç kişinin de destek verdiği kısa fakat sert tartışmalar sonrası, bildirme onaylandı.⁵⁴

Bu dönemde, İspanya artık siyasi bir konu değildi ve sadece sığınmacılara yapılan insani yardım konusu gündemdeydi. Ocak sonunda IKKI sekreteryası, sorunla ilgilenmek üzere, kamusal itibar sahibi kişilerden oluşacak, siyaset dışı uluslararası bir komitenin kurulmasını önermişti.⁵⁵ Paris’te kurulan uluslararası komite, toplam sayısı 325.000’e varan İspanyol sığınmacıların yerleştirildiği Fransız mülteci kamplarındaki sefalet ve skandallara çare arıyordu. Paris’te 15-16 Temmuz 1939’da düzenlenen uluslararası kongrede Hernandez, Manuilsky’nin cumhuriyetin müdafaası için savaşanlara yönelik övgülerini aktarıyor, sığınmacıların toplam kamplarından kurtarılarak, dünya ölçeğinde, faşizme karşı direniş gücü olarak örgütlenmesini öneriyordu. Kongreye, aralarında İkinci Enternasyonal başkanlığından yeni ayrılmış olan Brouckere, Kot ile Marty’nin de aralarında bulunduğu, 34 ülkeden 421 kişi katılırken; Negrin’den, Meksika hükümetinden ve Norman Angel’den kutlama telgrafları geliyordu. Kongre yayımladığı bildiriyle, sığınmacılar

54 *Report of the Thirty-Eight Annual Conference of the Labour Party* (1939), s. 250-264.

55 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 193.

ve ülkelerine dönemeyen Uluslararası Tugaylar mensupları adına, “tüm insanlığa, tüm özgür halklara” çağrı yaparak, ülkelere sığınmacı kabulü konusunda resmî olmayan kotalar belirliyordu.⁵⁶ Sığınmacılar kademeli olarak dünyanın çeşitli bölgelerine dağıtılıyor, en çok sığınmacı kabul eden ülkeler Latin Amerika’nın İspanyolca konuşan ülkeleri oluyordu. Meksika 1 Ağustos’ta 6.500 sığınmacı kabul etmişti.⁵⁷ SSCB’ye gidenlerin sayısı 8.000 civarındaydı.⁵⁸

PCE Merkez Komitesi’nden arta kalanlar, 1939 Temmuz’unda İç Savaş’ın başlamasını ve Franko ile faşist müttefiklerine karşı sürdürülen şanlı direnişi anıyorlardı.⁵⁹ Aralıkta hem Diaz hem de Ibarruri, Stalin’in 60. doğum gününü Komintern gazetesine yazdıkları makalelerle kutladılar.⁶⁰ Ancak artık, tüm bunlar uzaklaşan geçmişe ait anılar olarak kalıyor, Dünya Savaşı’nın patlamasıyla birlikte İspanya sorunu tamamıyla yeni bir siyasi boyut kazanıyordu.

İspanya İç Savaşı’nın Komintern tarihindeki önemi, “birleşik cephe” doktrini için çarpıcı bir uygulama alanı sunmuş olmasıdır. Bu doktrin, Komintern içinde 1930’ların başlarında zemin kazanmaya başlamış, 1935’teki 7. Kongre’de coşkulu bir destekle resmen kabul edilmiştir. Daha İç Savaş’ın patlak vermesinden bir yıl önce, komünistler ile sosyalistler arasında birleşik cephenin İspanya’daki umut veren durumuna sebep, kısmen komünist PCE’nin sosyalist PSOE’ye rakip olacak bir güce hiçbir zaman sahip olmaması olsa da, aslında her ikisine de rakip olan güçlü bir anarşist işçi hareketinin varlığıdır. İç Savaş’la birlikte, Franko’ya karşı dire-

56 *Rundschau*, No. 39, 20 Temmuz 1939, s. 1126-1128; *Kommunistischesii Internatsional*, No. 7 (1939), s. 53-55; Hernandez’in çağrısı için bkz. *Rundschau*, No. 37, 6 Temmuz 1939, s. 1037-1039.

57 *A.g.e.* No. 41, 3 Ağustos 1939, s. 1188

58 M. Meshcheryakov, *Ispanskaya Respublika i Komintern* (1981), s. 194.

59 *Kommunistischesii Internatsional*, No. 7 (1939), s. 40.

60 *A.g.e.* No. 11-12 (1939), s. 66.

niş çok önemli hale gelirken, PCE ile PSOE arasındaki birleşik cepheyi güçlendirmiş, anarşistlerin cepheye katılmasının yolunu kısmen de olsa açmıştı. Ancak kısa süre sonra, Fransa'da olduğu gibi, hatta daha da keskin biçimde; bir yandan sosyalizme karşı çıkarken, bir yandan da “anti-faşist” bir temelde sosyalistler hatta komünistlerle fiili siyasi işbirliğine hazır radikal sol ile ilişkilerde sorunlar yaşanmaya başlamıştı. Komünistler için birleşik cephe, yedinci kongrede öngörülmüş ve kabul edilmiş olan, burjuva demokrasisi ile birlikte çalışmayı ifade ediyordu. Böylelikle, işçilerin “birleşik cephe”si “halk cephesi”ne dönüştürüldü.

Ancak olayların mantığı dönüşümü bir adım öteye taşıdı. Fransa'da Thorez, vatanseverlik heyecanını vurgulayarak, PCF'nin ülkesini seven, geleneklerine bağlı bir parti olduğunu söylüyordu. İspanya'da, Franko'nun askerî harekâtını yoğun olarak destekleyen İtalyan ve Alman güçler, Franko'ya karşı direnişin, İspanya'nın ulusal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü düşüncesi ile birleştirilmesini kolaylaştırıyordu. Savaşın sonraki aşamalarında “demokratik cumhuriyet” gibi ibareler kullanılmaya devam ederken, İspanya hükümetinin yanında yer alanlar, siyasi görüşlerinden bağımsız olarak, İspanya'yı Franko ile yabancı destekçilerinden kurtarmak üzere savaşımaya hazırdılar. Bir resmî Sovyet tarihçisinin yazdığı gibi; “İspanya, parlamento temelinde, komünistlerden Katoliklere çok geniş siyasal güçler yelpazesinin demokratik diktatörlüğünün kurulduğu, ilk Batı Avrupa ülkesiydi”.⁶¹ “Halk cephesi”, “milli cephe”ye dönüşüyordu.

Birbirini izleyen bu dönüşümler her ne kadar toplumsal süreçlerin doğal akışı içinde cereyan etmiş olsa da, birleşik cephe yandaşlığının örtük olarak ortaya çıkardığı komünist doktrinin sulandırılması ihtimali, Komintern'deki özcülerin (purist) endişelerinin derinleşmesine yol açıyor-

61 *Istoriya Vtoroi Mirovoi Voiny*, ii (1974), s. 51.

du. Bu arada, Orta ve Batı Avrupa'da devrimin yaklaşmakta olduğuna duyulan boş inanç, 1919'dan sonra zayıflamıştı. Rus Devrimi'nin, Avrupa ve Dünya devrimlerinin ilk aşaması olduğuna Moskova'da duyulan sarsılmaz inancın yanıltıcı olduğu da ortaya çıkıyordu. Ancak ideolojik olarak partinin, ayrıca örgütsel olarak dünya ölçeğinde Komintern'in bu inanca atfettiği kutsiyet terk edilmedi. Stalin daha en baştan bu inanca sahip çıkmadı. 1930'larda bu inancı, SSCB çıkarlarının korunmasına yönelik akılcı politikaların önünde bir engel, olumlu da olsa bir bela olarak değerlendiriyordu. 1930'lu yılların başlarında Stalin, devasa kolektivizasyon sorununu ve parti içinde kendi liderliğine yönelik direnişle meşguldü. Bu dönemde dikkatinin dışişlerine yönelmesi pek mümkün görünmüyor. Ancak Hitler'in iktidarı ele geçirmesi ayrıca Dimitrov'un etkili çabaları konuyu yeniden gündeme taşıyordu. 1934 yılında Stalin, Litvinov'un Batılı güçlerle uzlaşma girişimlerini destekliyor, Dimitrov'un "faşizm ve savaşa karşı birleşik cephe" politikasının arkasında duruyordu. 1934 sonlarından itibaren, Dimitrov'un beceriyle yürüttüğü bu politikayı sabırla izledi. Komintern'in 7. Kongresi, bunu resmî politika olarak benimsedi. Kongreyi İspanya İç Savaşı'ndan ayıran yıl içinde, bu yeni çizgiye parti içinde gösterilen direnç zayıflayarak kırıldı. İspanya'da iç savaş son aşamalarına gelmeden çok önce, sosyalizm veya komünizm izi taşıyan tüm ideolojik öğeler, PCE ile Komintern'in hararetle desteklediği hükümetin programından dikkatle temizlendi. Aslında program, komünist doktrine karşıt noktalar içeriyordu. Burjuva demokrasisinin, sosyalizme giden yolda ilk aşama olduğu teorik tespitleri de terk edildi. Aslında mesele, sadece hedefe odaklanmaktı. Durum çaresiz hale geldikçe, Franko karşıtı cılız direnişi güçlendirmek için her şeyin yapılacağı, her şeyin feda edilebileceği aşıkârdı. Komintern'in Sovyet dış politikasına tâbi olması, İspanya'da

hep sürdü ama sonunda, her ikisi de, Franko'nun zaferine engel olmaya gayret ettiler. Ancak ellerinde bunu sağlayacak yeterli araçlar yoktu.

Komintern ve Sovyetler'in İspanya'da yürüttüğü politika, tek bir konuda önemli dönüm noktası oldu. Komintern'in yabancı komünist partilere yol göstermesi, daha en başından biliniyordu ve zaman içinde yoğunluğu da artmıştı. Ancak hiçbir zaman, 1936 öncesindeki PCE kadar küçük ve renksiz bir parti devlet işlerinde bu hızla egemen bir konuma gelmemişti. Bu durumun, önemli devlet görevlerine komünistlerin gelmesi ile olmadığı aşikâr (Komünist bakanlar sadece ikincil bakanlıkları almış ve sayıları ikiye aşmamıştır. Belli bir itibar kazanan tek PCE'li bakan "La Passonaria" – Ibarruri'ydi). Ancak farklı uluslardan Komintern delegelerinin sürekli ve etkin talimatları, yönetimin her dalına katılmış Sovyet denetçileri bu durumu mümkün kılmıştı. Komintern delegeleri ile Sovyet danışmanların kabul görme nedeni ise, İspanya'nın askerî ve diğer malzemeler ile teçhizat ve teknik destek konularında SSCB'ye olan bağımlılığıydı. Savaş ilerledikçe tüm gelişmelerin komünizmle ilgisi giderek azaldı; bu anlamda komünist ilkeler, hedeflerine ulaşmak için komünistleri kullanan belli bir politikanın amaçlarına hizmet ediyordu. Bu politika, Komintern'in yok edilmesinden ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Doğu Avrupa ülkelerinde daha geniş bir uygulama alanı buldu.

Stalin ve Largo Caballero'nun Karşılıklı Mektupları

Yoldaş Caballero'ya

Tam yetkili temsilcimiz Yoldaş Rozenberg, dostluk duygularınızı bize iletti. Aynı zamanda, zafere olan sarsılmaz inancınızdan da söz etti. Duygularınıza kardeşçe teşekkür eder, İspanyol halkının zaferine duyduğunuz inancı paylaştığımızı belirtmek isteriz.

Faşist askerî-klik ve uluslararası faşist güçler karşısında, tüm acı çekenlerin ve İspanya demokrasi mücadelesinin önderliğini yapan İspanyol hükümetine, olanaklarımız ölçüsünde yardım etmeyi bugün ve her zaman görev sayıyoruz.

İspanya Devrimi, Rusya'nın izlediğinden birçok anlamda farklı bir yol izlemektedir. Bu, Rusya'nın karşı karşıya olduğu farklı toplumsal, tarihî ve coğrafi koşulların yanı sıra, farklı uluslararası durumla da ilgilidir. Rusya'daki devrimci gelişmeden ziyade, parlamenter yolun İspanya'ya daha uygun olması kuvvetle muhtemeldir.

Yine de biz, İspanya devrimci mücadelesinin kendine has şartlarının göz önünde bulundurulması koşuluyla, bizim deneyimimizin, özellikle de yaşadığımız İç Savaş'ın, İspanya için önemli ol-

1 *Guerra y Revolucion en Espana*, ii, (Moskova, 1971), s. 96-97.

duğuna inanıyoruz. Bu nedenle, yoldaş Rozenberg'in bize defaatle iletği ısrarlı talepleriniz karşılığı, hizmetinize askerî eğitim personeli gönderme kararı aldık. Görevleri, emrinde olacakları İspanyol askerî liderlere tavsiyelerde bulunmak ve askerî konularda yardım etmek olacaktır.

Onlara kesin olarak öğretilen, İspanyol halkı ile SSCB halkını birleştiren dayanışmanın tümüyle bilincinde olmak, ayrıca, İspanya'da bir yabancı olan Sovyet yoldaşın faydalı olmasının tek koşulunun sadece ve sadece danışmanlık yapmaya bağlı kalmak, olduğunun hatırlanmasıdır. Asker yoldaşlarımızdan yararlanmanızın yegâne yolunun bu yaklaşım olduğunu düşünüyoruz.

Dostunuz olarak, asker yoldaşların verdiğiniz görevleri ne ölçüde yerine getirdiklerini bize bildirmenizi rica ederiz; ancak değerlendirmenizin olumlu olması durumunda, devam etmelerinin yararlı olacağı açıktır.

Yoldaş Rozenberg hakkındaki düşüncenizi de, açık ve samimi olarak bize bildirmenizi rica ederiz: İspanyol hükümeti ondan memnun mudur yoksa başka bir temsilciyle değiştirilmesi mi uygun olacaktır?

Aşağıda dört dostça tavsiye ilginize sunulmaktadır:

1. İspanya gibi bir tarım ülkesinde, köylülüğü dikkate almak büyük önem taşır. Tarımsal sorunlara göre kararnameler çıkarılması ve köylüler lehine vergilendirme düzenlemeleri yapılması tavsiye edilir. Köylüleri orduya çekmeye çalışmak veya faşist orduların gerisinde köylü milis müfrezeleri oluşturmak gerekir. Köylülerin lehine kararnamelerle bu kolaylaştırılabilir.

2. Şehirli küçük ve orta burjuvazinin hükümet saflarına çekilmeye çalışılması, en azından tarafsız kalmalarının sağlanması hükümetin yararına olacaktır. Bu, onları kamulaştırmadan koruyarak ve olabildiğince serbest ticareti güvence altına alarak gerçekleştirilebilir. Aksi takdirde bu toplumsal kesimler faşistleri izleyecektir.

3. Cumhuriyetçi partinin liderleri dışlanmamalı, hatta yakınlaştırılarak hükümet faaliyetlerinde birlikte çalışılmalıdır. Hükümetin Azana'yı ve grubunu desteklemesinin sağlanması, ayrıca tered-

dütlerini aşmaları konusunda her tür yardımın yapılması, özellikle önemlidir. İspanya düşmanlarının onu komünist bir cumhuriyet olarak değerlendirmelerini önlemenin ve olası müdahalelerinin önünü kesmenin –ki bu İspanya cumhuriyeti için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır– yolu budur.

4. İspanya hükümetinin, isyanları desteklemeyen yabancı ülke vatandaşlarının mülki ve yasal haklarına yönelik saldırılara izin vermeyeceğinin basında yer almasının sağlanması uygun olacaktır.

Kardeşçe selamlar

21 Aralık 1936

Cumhuriyetçi İspanya'nın dostları
Stalin, Molotov, Voroshilov

Largo Caballero'dan Stalin, Molotov ve Voroshilov'a mektup

Sevgili yoldaşlar,

Yoldaş Rozenberg aracılığıyla bana gönderdiğiniz mektup, beni çok memnun etti. Kardeşçe selamlarınız ve İspanya halkının zaferine inancınızın sıcaklığı beni derinden etkiledi. Kendi adıma, kalpten selamlarınız ve zaferimize sarsılmaz inancınıza karşı en sıcak duygularımı ifade etmek isterim.

Görev addederek İspanyol halkına sağladığınız ve bundan sonra sağlamayı taahhüt ettiğiniz yardımlar, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da büyük yarar sağlayacaktır. Yaptıklarınızı takdirle karşıladığımızı bilmenizi isteriz. İspanya adına ve özellikle de işçiler adına, tüm kalbimle şükranlarımı sunarım. Şimdi olduğu gibi, gelecekte de yardım ve önerilerinize ulaşabileceğimize olan inancımız tamdır.

Rus devrim sürecindeki gelişmeleri bizdekinden ayıran önemli farklılıklar olduğunu ifade etmekte haklısınız. Aslında, sizin de belirttiğiniz gibi, iki devrimin oluşum şartları birbirinden farklı: İki halkın tarihsel koşulları, coğrafi konum, ekonomik durum, sosyal ve kültürel gelişmeler ve ayrıca tüm bunların üstünde, siyasi ve sendikal olgunluk dereceleri aynı değil. Diğer tespitinizle

ilgili olarak şunu söylemek gerekir; geleceği ne olursa olsun parlamentaryer yöntemin, aramızda, hatta cumhuriyetçilerin arasında ateşli savunucuları yok. Çağrımız sonucu yardımımıza gelen yoldaşlar, bize çok önemli hizmetler sunuyorlar. Engin deneyimleri bize çok yararlı olurken, faşizme karşı savaşında İspanya'ya büyük katkı sağlıyor. Görevlerini, içten bir şevkle ve olağanüstü bir cesaretle yerine getirdiklerini ifade etmek isterim. Yoldaş Rozenberg'in davranış ve çalışmalarından da, memnuniyetimizi samimiyetle belirtiyorum. Burada herkes tarafından sevilir. O kadar çok çalışıyor ki, sağlık durumu bundan etkileniyor. Mektubunuzun sonundaki dostça tavsiyeleriniz için size teşekkür ederim. Tavsiyelerinizi, bize karşı beslediğiniz dostluğun, mücadelemizin başarılı olması için gösterdiğiniz ilginin bir sonucu olarak görüyorum.

İspanya'da tarım sorunu büyük önem taşımaktadır. Daha başından beri hükümetimiz, yaşam koşullarının büyük ölçüde düzeltilmesi yoluyla köylülerin korunmasını görev edinmiştir. Bu hedefe ulaşmak için önemli kararnameleer çıkarılmıştır. Maalesef kırsal alanda bazı aşırılıklar olmuştur ancak bunların tekrarlanmasını diliyoruz.

Aynı şeyleri küçük burjuvazi için de söylememiz mümkün. Var oluş ve gelişim haklarını sürekli olarak vurguluyoruz. En başta maruz kalmış olabilecekleri saldırıların benzerlerine karşı onları koruyarak, saflarımıza çekmeye çalışıyoruz.

Cumhuriyetçi siyasal güçlerle ilgili olarak söylediklerinize bütünle katılıyorum. Hükümet işlerinde ve mücadelemizdeki işbirliğimiz, her şart altında sürmektedir. Yerel, bölgesel veya ulusal tüm siyasal ve idari kurumlarda, büyük ölçüde yer almaktadırlar. Ancak, siyasal kimliklerini korumak için, kendileri hiçbir somut çaba göstermiyorlar. İsyanı desteklemeyen ülkelerin İspanya'da yerleşik vatandaşlarının haklarına saygı gösterilmektedir ve güvence altındadır. Bu durum, imkân oldukça ilan edilmektedir. Dünya ölçeğinde bir fırsat çıktığında, bunu yine ifade edeceğim.

Kardeşçe selamlar

Valencia, 12 Ocak 1937

Francisco L. Caballero

**Palmiro Togliatti'nin
Moskova'daki Komünist Enternasyonal
Merkezi'ne Gönderdiği
Gizli Raporlardan Seçmeler**

8 Temmuz 1937 tarihli rapor²

LSI (İkinci Enternasyonal) temsilcileri ile sürdürülen müzakereler boyunca, gerek telefonla gerekse de delegelerimizin imkânlarını kullanarak, hemen her gün size bilgi aktarmaya gayret ettim. Yarın, 9 Temmuz akşamı gerçekleştirilecek olan, bir yanda Brouckere diğer yanda Thorez ve Cachin'in olacağı müzakerelerden de, sizi aynı iletişim kanallarını kullanarak haberdar etmeye çalışacağım. Bugün çıkan fırsatı değerlendirerek, karşılaştığımız önemli sorunların genel karakteri ile ilgili birkaç izlenim aktarmak istiyorum.

İlk olarak Annemasse ve LSI ile ilişkiler: Annemasse toplantısının sonuçları, özellikle Fransız dostlarımız için sürpriz oldu. SFIO (Fransız Sosyalist Partisi) ile ilişkilerindeki ciddi gerginlikten et-

1 Bu seçmeler, Togliatti'nin *Opere*, cilt IV (1979) eserinden alınmıştır. Buradaki tekrar basımı, yayıncı Editori Riuniti ile editör Profesör Paolo Spriano'nun nazik izinleri sayesinde. Çevirileri Quintin Hoare tarafından yapılmıştır. Atlanan paragraflar belirtilmiştir.

2 Aslında bu rapor, Togliatti'nin İspanya'ya gelmesinden hemen önce yazılmıştır. İkinci ve Üçüncü Enternasyonal temsilcilerinin, 21 Haziran 1937'de yaptığı Annemasse toplantısı ile ilgilidir. Bkz. yukarıda s. 106-107.

kilenen Fransız dostlarımız, de Brouckere ve Adler'den tamamıyla olumsuz bir yanıt aldı. Annemasse Protokolü, uluslararası eylem birliği mücadelemiz için, şüphesiz ileri bir adımdır. Ancak fazlasıyla iyimser olan yorumlara karşı sizi uyarmak isterim. Bizim delegasyonumuz açısından, Annemasse'de sağlanan gelişmelerin fazla bir çaba gerektirmeden başarıldığının altını çizmek gerekir.

De Brouckere ve Adler, Annemasse'ye daha önce hazırladıkları bir bildiri taslağı ile gelerek, somut eylem birliğine koşulsuz bağlılık ima eden her tür yeni öneriyi reddettiler. Kabul ettikleri, daha önce oluşturdukları taslağa uygun, birkaç küçük değişiklikti.

Ancak tüm yoldaşlara yaklaşımları dostçaydı. İngiliz, Hollandalı ve diğer yoldaşlarla, fikren katılmadıkları konulardaki çekinmelerini açıkça konuştular. Bu uzlaşmazlıklara eylem birliği sorununa farklı yaklaşımların sebep olduğunu belirterek; ortak bildirinin, "ötekiler" veya "ardılları" tarafından işlevsiz hale getirilmemesi için, ılımlı bir dille kaleme alınması gerektiğini de eklediler. Sanırım bu yaklaşım, de Brouckere ve Adler'in başkan ve sekreter olarak pozisyonlarını bırakmaya niyetli olmadıklarını gösteriyor. Annemasse'ye gelerek istedikleri bildiriye imzalamaları, öncelikle, İspanyolları memnun etmek ve İspanya Sosyalist Partisi'nin LSI'dan uzaklaşmasını engellemekti. Ancak aynı zamanda, Paris toplantısında varılan uzlaşma için zemin yaratmaya çalışıyorlardı. Delvigne'nin bize verdiği bilgiye göre, Paris toplantısında de Brouckere perde arkasından büyük bir hareketlilik yaratmış, birlik mücadelesinin sürdürülmesi için Moskova'ya giderek "Stalin'le görüşmeye" hazır olduğunu bile söylemiş. Ancak bu konuda herhangi bir somut adım atmadı. Büyük çoğunluk ona karşıydı (bana söylenene göre Fransızlar dışında herkes). İspanyol partisini temsil eden Cordero,* benzer şekilde, partisinin uluslararası eylem birliğini savunan pozisyonunu savunamıyordu. Diğer yandan, İngiliz, Hollandalı ve diğer sağcılar, var olan koşullarda de Brouckere ve Adler'den farklı tavır almanın ne kadar zor olduğunu biliyor-

(*) Manuel Cordero, PSOE (Eylül 1936-Mayıs 1937 arasında başbakan olan Largo Caballero'nun liderlik ettiği sosyalist parti) yürütme kurulu üyesi (dipnot İtalyanca metindendir).

lardı: Bunun sonucu, LSI'nın kitlelerin gözünden tamamen düşmesi ve kısa vadede bir bölünme olacaktı. Bu nedenle uzlaşmayı kabul ettiler, Annemasse'yi reddetmediler. Ancak bunu yaparken de, Brouckere'nin bizi anlamak ve bizimle ortak tavır almak için hiçbir adım atmayacağını biliyorlardı.

Dolayısıyla Annemasse, 1. kitlelerin baskısının bir sonucuydu ayrıca de Brouckere gibi kişiler üzerinde, İspanya işçi sınıfı örgütlerinin oluşturduğu baskıyı yansıtıyordu; 2. LSI'nın yaşadığı iç krizin bir evresiydi. Yine de Annemasse'de olanlar, LSI içindeki gericilerin (*reactionaries*), birleşik cephe düşmanlarının zayıflatıldığı anlamına gelmiyordu.

Sonuç olarak, samimi ve etkin bir ortak eylemlilik yönünde adımlar atmak için uygun bir zaman değil. En mütevazı kazanımların bile, sağcıların tepkisi ile kaybedilmesi tehlikesi var. Gelecekte, muhtemel adımları mümkün kılacak olan, sistematik ve akılcı biçimde gerçekleştirilecek sürekli ve kararlı çalışmalar olacaktır. Bu tarz çalışma, başarılabilecek en küçük kazanıma sıkıca sarılmayı ayrıca bu küçük kazanımı bile yok etmek için her şeyi yapmaya hazır gerici unsurların eline koz vermekten kaçınmayı gerektirir. Bu konuda, partilerimizin bağımsız çalışmalarına, bugüne kadar olduğundan daha fazla sırtımızı dayamalıyız. Şu ana kadar olanlardan varılabilecek sonuç budur. Bu sonucun altını çiziyorum, çünkü korkarım Annemasse toplantısı, ortak bildiri, vs. partilerimiz içinde farklı bir kanaat oluşmasına yol açtı. Bu, LSI ve diğerleriyle yapacağımız müzakerelerde ilerleme sağlanacağına dair *beklentinin* oluşturduğu ruh halidir. Bu ruh hali tehlikelidir. Yeni görüşmeler bize tabii ki bazı şeyler kazandıracak ancak şu ana kadar kesinleşmiş bir şey yok. Tabandan gelen baskı ne kadar güçlü olursa, bize verecekleri de o kadar büyük olacak.

...parti (İspanyol) radikal biçimde değişti. Değerli kadrolara sahip büyük bir parti oldu. Savaşçı bir ruh, coşku ve önceliğe sahip. Gücü, olağanüstü bir biçimde arttı. Liderleri, halkın anlayacağı, kabul edip hissedeceği popüler bir ifade gücüne sahipler. Bu nedenle de, son derece popüler olmalarının yanı sıra halkın sevgisini kazanmış durumdalar. Partimiz, kitlesel nitelik taşıyan, savaşta zafer kazanmaya yönelik devrimci bir programa sahip olan ve bunu uygulama çabası gösteren, İspanya'daki tek parti. Kasım ayında Madrid'de o önemli anda, önemli sorunlarla (köylülük sorunu, ordu) ilgili olarak partimiz, durumu kurtarmak için, belirli bir siyasi çizgi ve eylem planının yürütülmesini önerdi. Tüm bu olumlu yönlerinin, savaş ve devrim konularındaki tarihsel rolünün yanı sıra, partimizde hâlâ varlığını sürdüren bazı kusurlara gözümüzü kapatmamalıyız. Bunlar zaman içinde giderilecektir. Bu kusurlar, mevcut durumun zorluğuna, partinin hızlı büyümesine, genç ve deneyimsiz kadrolarının zayıflığına bağlıdır.

Parti, bir noktayı çok iyi anlamış durumdadır. Ordu, polis devlet aygıtları gibi kurumlar içindeki konumunu nitel ve nicel olarak güçlendirmek için tutarlı bir mücadele yürütülmesi gerekmektedir. Öncelikle ordu içindeki ve ayrıca devlet aygıtlarındaki konumların nicel olarak güçlenmesi, zaferin temel garantilerinden birisidir. Bence bu mücadele sürdürülmelidir. Şu ana kadar kazanılmış konumların hiçbirini kaybetmemeli, her yerde yenilerini ele geçirmeye çalışmalıyız. Eğer parti herhangi bir konuda eleştirilecekse bu, Largo Caballero hükümetinin düşüşünü, yeni konumlar ele geçirmek için kullanma becerisi gösterememesi olmalıdır.

Parti, düşman güçlerini bozacak tutarlı bir halk cephesi politikası uygulamasını sağlayacak siyasal eylemlilik düzeyine henüz ulaşamamıştır. Bu konu ile ilgili olarak, parti politikasında sayısız düzeltme yapılması gerektiğine inanıyorum.

3 Bu rapor Rusça olarak yazılarak "Yoldaş Manulski'nin sekreterliğine. Ercoli'den yoldaş Dimitrov için" adresi ve "Alfredo" imzası ile gönderilmiştir (Buraya İtalyanca'dan tercüme edilmiştir.)

Largo Caballero hükümetinin alaşağı edilmesinde gösterilen başarının bazı yoldaşların başını döndürdüğü anlaşıyor. Başarıyı sadece partiye bağlarken, Prieto* ile ılımlıların krizin oluşumunda ve çözümünde oynadığı önemli rolü göz ardı ediyorlar. Bu yanlış değerlendirme, partinin artık *hegemonya* meselesini öne çıkarak, bu hegemonya için hükümette ve tüm ülkede savaşmalıdır, görüşünün hâkim olmasına yol açıyor. Yeni hükümetle ortaya çıkan güçlüklerle baş etmenin tek yolunun, komünistlerin de katıldığı bir hükümet oluşturmak olduğunu düşünüyorlar. Anti-komünist blok oluşmaya başladığında, komünistlere karşı yürütülen savaşın onların güçlenmesinin sonucu olduğu doğru tespiti, çıkış noktaları olmuştu. Bu durum karşısında, tüm anti-komünist partilerin kaçınılmaz ve öngörülebilir biçimde bize karşı saf tutacağını varsayan “teori”ye kaydılar. Bugün bile, konuyla ilgili yeterli berraklığın oluşmadığını anlamak için, yoldaşlarımızla konuşmak veya tartışmalarını dinlemek yeterli olacaktır. Bizi bekleyen görevlerden biri, onlara bunu anlatmak, anlamalarına yardımcı olmaktır. Bu kafa karışıklığı, Katalonya’daki yoldaşların “tüm kapitalist unsurların yok edilmesi için savaşmayı” ve “kapitalist unsurların gelişmesine, yükselmesine engel olmayı” asli görevleri sayarak, bunun ancak proleter ve komünist bir hükümet tarafından gerçekleştirilebileceği sonucuna varmalarına yol açmıştır. Size, bu teorinin formüle edildiği bir broşür gönderiyorum – UGT’ye açık mektup. Bu açıdan bakılınca, kafası karışık yoldaşların göremediği gerçek, Caballero’nun düşmesinden sonraki görevlerinin, bir yandan halk cephesi politikasının hayata geçirilmesi için hükümete baskı yapmak, diğer yandan, anarşist ve Caballerist mevkilerde farklılaşma yaratacak uygun siyasi çalışmaları teşvik ederek hükümet tabanının büyümesini sağlamak olduğuydu. Şimdi ve bundan sonraki dönemde, bizi zafere götürecek tek siyasi yol budur. Yakın zamanda parti, bu çizgiyi uygulama sürecinde bazı duraksamalar yaşamıştır.

Sosyalist parti ile bütünleşme konusunda, kaybettığımız zamanı kısmen de olsa telafi etmeyi başardık. Bütünleşme için yeter-

(*) Indalecio Prieto y Tuero, sosyalist parti sağ kanat lideri. Nisan 1938’e kadar Negrin hükümetinin savunma bakanı. (Dipnot Italyanca metindendir).

li ön hazırlık yapılmış durumda. Sosyalist liderliğin gösterdiği direnç hâlâ oldukça güçlü – ılımlıları kastediyorum; Caballeristler, bildiğiniz gibi şiddetle karşılar. Her tür sürpriz olabilir. Tabandan gelen eş güdümlü bir baskıyı kullanarak, ılımlı liderleri ikna etmek için tüm becerimizi kullanmalıyız. Ayrıca, partiyi bölünmekten korumak için çok çaba göstermeli, aykırı faaliyetlerden kaçınmalıyız. Caballerist gruba gelince; onların birleşik partiye girmeyecekleri açık, bu yüzden de, tecrit edilmelerinin sağlanması gerekiyor.

Anarşistler sorununda, bana göre, sadece duraksamakla kalmadık, taktik anlamda da ciddi hatalar yaptık. Parti, bu konuda doğru yönlendirilemedi...

...Caballero'nun alaşağı edilmesinden sonra anarşistleri kendi yanımıza çekmenin gerekliliği, ayrıca onlarla Caballeristler arasında olası bir uzlaşmanın önlenmesinin önemi, parti içinde anlaşılmadı. Bu konuda telaşa kapıldık. Görüşmeler Temmuz'da başladı, sonra ortada hiçbir neden yokken... Görüşmelerin neden kesildiği ve komünistlerin neden çekildiğini açıklayan mektup, parti arşivinden kayboldu. Ancak anarşistler sürekli olarak bu mektuptan alıntılar yaparak, biz komünistlerin onlarla birlikte çalışmak istemediğini gösteriyorlar. Ancak UGT-CNT paktının tasarlanması konusuna yaklaşımda yapılan hatalar, bana göre, ölümcüldü. Gerçek şu ki, partinin pakta karşı çıkmasıyla, Caballero sendikaları birleştirmede en önemli rolü alırken, ayrıca anarşist basında sayfalar dolusu birleşme ile ilgili karar metinleri yer alırken, biz anarşistlerin düşmanı olarak resmediliyorduk. Bize karşı oluşturan bu paktın, ona taraf olanlara karşı kullanılabilmesini sağlayacak olanın, iki sendika federasyonunun birleşmesine yönelik harekete hâkim olmak olduğunu, parti anlayamadı.

Artık yoldaşlar anarşistlerle uzlaşmanın gerekliliğini anladılar ve bunu gerçekleştirme niyetlerini ifade ediyorlar. Ancak, Parti güçlerinin yöneliminde gerçek bir değişimi gerektirmesi nedeniyle ve ayrıca, anarşist liderler arasında halk cephesi ve parti düşmanı, Caballero yandaşı alçakların varlığı gerekçesiyle, bunun çok da kolay olmadığını ekliyorlar. Hükümete yönelik her tür şiddet ey-

lemine tecrit etmenin, etkisiz hale getirmenin yolu, tabandan gelen büyük bir hareket olacaktır.

Anarşistler meselesi ile yakından bağlantılı diğer bir konu işçi sendikaları ile ilgili çalışmalardır.

Bu konuda, sorunu enine boyuna inceledikten sonra yazacağım. Şimdiden söyleyebileceğim, parti çalışmalarındaki en zayıf noktanın bu olduğu. Şu anda, tüm zorlukların etrafında kümelenildiği sorunlardan birisi bu... İşçi sendikaları ekonomik olarak çok güçlendiler ve bunu göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Millileştirme sloganını etkili kılabilmemizin önündeki en büyük engeli sendikalar oluşturuyor. Sanayinin kontrolünü hemen sendikaların elinden almayacak ama aynı zamanda, devlet kurumlarının sanayi akışına dâhil olabildiği ve millileştirme hazırlıklarına başlayabileceği ılımlı bir slogan, arada bir örgütlenme biçimi olamaz mı? Soruna bu bağlamda bir formülasyon getirmenizi rica ediyorum. Bunu sizden istiyorum çünkü millileştirme sloganını etkinleştirmek, aslında, kendilerinin saydıkları devrimin onlara bahşettiği servetin, ellerinden alınması anlamına geliyor. İşçilerin de kabul ettiği bazı alanlarda, hükümetin yardımı koşuluyla, millileştirme onların desteğiyle sürdürülebilir. Diğer alanlarda bu süreci hemen başlatmamız mümkün görünmüyor ve geçici olarak bazı imtiyazları tanımamız gerekiyor. İspanya'da, sendikaların geleneklerini ve geçmişlerini hesaba katmamız gerekiyor.

Halk cephesi. Sadece partinin ortaya koyacağı çalışmalarla bu alanda bir ilerleme sağlamak mümkün. Yani, var oldukları yerlerde halk cephesi komitelerini korumamız, olmadıkları yerlerde de yenilerini oluşturmamız gerekiyor. Ancak bu da kesin bir gelişme sağlamaz. Bu sorunla ilgili olarak da sizden isteğim, yoldaşlarla konuyu inceleyerek; mümkün en geniş kitleyi eylemin içine çekerek, örgütlü bir biçimde hükümeti desteklemelerini ve askerî bir politika uygulamayı sağlayacak, demokratik üstünlük sorumluluğunu almanın imkânlarını araştırmanızdır. Şu anda bir seçim –Cortes veya yerel seçim– mümkün değil çünkü bugün hem siyasi koşullar buna uygun değil hem de bir çatışmaya yol açabilir. Kitleleri harekete geçirme kabiliyetine sahip, halk

cephesi komitelerini geliştirmenin yollarını bulabiliriz. Cumhuriyet yönetiminin başkanına, diğeri parti liderleri ile birlikte, düşmana karşı bir direniş örgütlemek üzere, yurtsever kitle örgütleri oluşturulması konusunda çağrı yapması önerilebilir... Bu, cephelelerde kitlelerin moralini yükseltip hükümetin destek tabanını genişletecek, iyi İspanyolların hükümete yakınlaşmalarının önünü açacaktır...

...Yoldaşlardan, merkezin çalışmalarında ciddi atılımlar talep etmeli ve onlara bu konuda yardım etmeliyiz. Sizin yapabileceğiniz yardım, buraya yoldaşlar (eğitmenler) göndererek, merkez parti okulunu geliştirmeniz, yeni kadroları güçlendirmenizdir.

Merkezin kötü çalışmasının sorumluluğunun, kısmen bizim “danışmanlarımızdan” kaynaklandığı izlenimini sizden gizlemeyeceğim. Özellikle L.’yi* çalışma yöntemlerinde ciddi değişiklikler yapma konusunda ikna etmek gerekiyor. İspanyol yoldaşların birer yetişkin olduklarını kabul ederek, kendi ayakları üzerinde durmalarına izin vermeliyiz. Bunu da, kendimizi sadece “danışmanlık” göreviyle sınırlayarak yapabiliriz. L.’nin, İspanyol yoldaşlara görev dağıtımını yapan, ona danışmadan hiç kimsenin bir şey yapmadığı ve ne yapacağını bilmediği bir rol üstlenerek, Merkez Komitesi’nin tüm sorumluluğunu üzerine almaktan vazgeçmesini istemek gerekiyor. Bunun sağlanması ile İspanyol yoldaşların daha fazla sorumluluk duygusu taşıması ve daha iyi çalışmaları mümkün olabilir. İkinci olarak; L.’nin böyle davranması, meselelere eleştirel yaklaşmasını engelliyor, oysa İKKI’yı temsil eden bir “danışmanın” görevinin özünü bu teşkil etmektedir. Dolayısıyla eleştirilmesi kaçınılmaz. Üçüncü olarak; L.’nin, İspanyol hükümeti temsilcileriyle, bakanlarıyla, parti liderleriyle yapılacak tüm toplantıların, kurallar gereği, İspanyol yoldaşlar tarafından yapılması önerisi. Caballero’nun, partinin sosyalistlerle bütünleşmesi kararını önce yoldaş CH.’den daha sonra L.’den, bir ay sonra’da

(*) Louis, Vittorio Codovilla’nın takma adı. İtalyan asıllı Arjantinli komünist. Arjantin Komünist Partisi kurucusudur ve beşinci kongreden sonra, Komintern Yürütme Komitesinde partisini temsil etmiştir. (Dipnot İtalyanca metindir).

Pepe Diaz'dan öğrenmesi! Bu kabul edilemez. Moreno'ya* gelince, L. ile aralarında bir güven ilişkisi olduğunu, bu nedenle çalışma yöntemlerini değiştirmesi gerektiğine ikna edebileceğini söyleyebilirim. Sosyalistlerle bütünleşme yaklaşımı ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde, L.'nin çalışma yöntemleri sorununun hızla çözülmesi gerekiyor.

İçten selamlar

Alfredo, 30 Ağustos 1937

Not: Benim çalışmalarına gelince, durumu ve gelişmeleri değerlendirebilmem için, mümkün en uzun süre burada kalmama izin vermenizi istiyorum.

Yoldaş D. Ve M.'ye**

15 Eylül 1937

Sevgili yoldaşlar,

Öneri ve talimatlarınızdan sonraki gelişmelerle ilgili birkaç cümle:

Parti'nin belirli konulardaki taktiklerini düzeltmenin ilk adımını oluşturacak, Politbüro'nun kendi tasarladığı bir rapor, bugün parti yayınlarında yer alıyor.

Belge, Louis'in ayrılmasından sonra hazırlandı. Daha önce neden başlayamadığımızı, sonradan size açıklarım. İlk açık kritik gözlemler –dostunuz Alfredo tarafından– C. Ve F.'nin*** ayrılma-

(*) Ch. Pedro Checa'dır. Örgütlenmeden sorumlu PCE Merkez Komitesi üyesidir ve partisini Annemasse toplantısında temsil etmiştir. Pepe, PCE sekreteri Jose Diaz Ramos'un takma adıdır. Moreno, "Stepanov"un, yani aslında Bulgar komünist Stepan Minev'in kod adıdır. Altıncı ve yedinci kongreler arasında Komintern'in Latin Avrupa sekreteryası sorumlusu olarak çalışmış, İspanya İç Savaşı'nda PCE danışmanı olarak gönderilmiştir. (Dipnot İtalyanca metindendir).

(**) Georgi Dimitrov ve Dimitry Manuilsky. Komintern siyasi sekreteryasının en yaşlı iki üyesi. (Dipnot İtalyanca metindendir).

(***) Şüphesiz, Codovilla ve Franz Dahlem. Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi olan Dahlem, İKKI İspanya temsilcisi ve ayrıca Aralık 1936'dan sonra Uluslararası Tugaylar siyasi komisyonu sorumlusu olmuştur. (Dipnot İtalyanca metindendir).

sından önceki Politbüro toplantısında yapıldı. Ancak maalesef, bu toplantı boyunca bir katkıları olmadı. F.'nin müdahalesi ve toplantıda aldığı tavrın bende hayal kırıklığı yarattığını da söylemeliyim. Checa'nın raporu, Hernandez'in ve özellikle de Uribe'nin* müdahaleleri tartışmaya; partinin öz-eleştirisini, taktik ve faaliyetlerin gelişmesi için neler yapılabileceği konularının gündeme gelmesini sağlayan doğru bir yön vermişti. Birçok farklı alandaki hükümet faaliyetleri ile ilgili, bir yığın pratik sorunu gündeme taşıyan F.'nin müdahalesi yoldaşların kafasını karıştırarak, partinin halk cephesi politikasını uygun biçimde ele alması gerektiği, temel sorununu perdeledi. F.'nin ayrılmasından sonra, Sekretarya'da ve Politbüro'da görüşme ve tartışmalar sürdürülürken, işlerin gidişatı memnuniyet vericiydi.

Bu görüşme ve tartışmalar sırasında, buradaki durumumuzda, “danışmanlarınızın” iş görme biçimlerinde, radikal değişiklikler yapılması gerektiğine kani oldum. Şartların zorlaması nedeniyle konuya uzak kalan Diaz'dan ve de Chece'dan bağımsız bir grup yoldaş (Uribe, Dolorez, Hernandez, Giorla),** partiye liderlik etme yeteneğine sahipler ve zaten bunu gayet iyi yapıyorlar. Bu bağlamda aşağıdakileri gerekli görüyorum:

1. “Danışmanlarınızın”; anlık, yanlış üretilmiş teorileri veya İspanyol yoldaşların zaten varolan heyecanları ile birleşen uygunsuz siyasi heyecanları, parti taktiklerini rayından çıkarmaktadır. Yoldaşların bu şekilde yanlış yollara itilerek zihinleri karıştırılmamalıdır. Bu eleştiri, F.'ye Ayrıca Pedro'ya yöneliktir.***

2. “Danışmanlarınız”, İspanyol yoldaşların işe yaramaz olduğuna inanarak, kendilerini partinin “patronu” gibi görmeyi bir kenar-

(*) Jesus Hernandez Tomas, PCE siyasi büro üyesi. Eski propaganda sorumlusu ve komünist *Mundo Obrero* editörü. Caballero ve Negrin hükümetleri Eğitim Bakanı olan Hernandez, 1937 Nisan ayından sonra merkez bölge siyasi komiseri olmuştur. Vicente Uribe, PCE siyasi büro üyesidir. Caballero ve Negrin hükümetleri Tarım Bakanıdır. (Dipnot İtalyanca metindendir.).

(**) Luis Giorla, PCE siyasi büro üyesidir. (Dipnot İtalyanca metindendir.).

(***) Pedro, Ernö Gero'dür. Daha önce Komintern'i Fransa'da temsil etmiş Macar komünist. 1936 Nisan ayında İspanya'ya gelerek Katalan Komünist Partisi ile çalışmıştır. (Dipnot İtalyanca metindendir.).

ra bırakmalıdır; işlerin “daha hızlı”, “daha iyi” vb. olacağı bahanesiyle onların yerini almaktan vazgeçmelidirler. Bu eleştiri, özellikle F.’ye yöneliktir. Eğer çalışma yöntemlerini değiştirmeyecekse, buraya geri gelmemelidir. Bu kanaatim her geçen gün kuvvetlenmektedir.

Bugün yayımlanan belge, tüm Politbüro’nun kolektif çalışmasının ürünüdür. Bir kez parti faaliyetlerinin eleştirel değerlendirmesine yönelince, Politbüro mensupları, gerekli olgunluk ve muhakeme yeteneğine sahip olduklarını göstermişler, kolektif eleştirel gözlemlerin sonuçlarını belirleme inisiyatifi kendileri almıştır. Politbüro belgesinin önünde yer alan, Dolores’in (tamamen kendi inisiyatifiyle, yardım veya düzeltme olmadan) yazdığı çok iyi makale şimdiden küçük bir etki yarattı; yine aynı şekilde Giorla’nın yazdığı iki makale de, taşıdıkları farklı ton nedeniyle sürpriz yaratırken, anarşist gazetelerin birinden, bugün oldukça dostça bir tepki aldı. Ancak tüm bunların yanı sıra belgenin kendisinin, aylarca süren şiddetli tartışmaların yarattığı elektrikli havanın dağıtılması için, ilk adım olduğunu düşünüyorum. CNT’nin anarşistleri ile birkaç gün içinde başlayacak müzakereler, gerçek siyasi çalışmanın da başlangıcı olacak. Ciddi zorluklar yaşanacak çünkü bir yandan CNT ile uzlaşma ararken, diğer yanda sosyalist veya diğer halk cephesi partileriyle ilişkilerin kopmaması ve soğuması sağlanacak. Bu sonuca ulaşmak biraz yetenek gerektiriyor...

...Belgedeki her konuda, kesin olarak neyin düzeltilmesi gerektiğini açıklayan saptamalar gerekiyor. Ancak bunu yapacak vaktim yok. Dahası, Checa ve F. ile tartışmalardan sonra, meselelerin sizin için tümüyle açık olup olmadığını bilmiyorum. Bana göre vurgulanması gereken, parti çalışmalarının *ikili* düzeltmeye ihtiyaç gösterdiğidir; birincisi, halk cephesi politikasını kararlı bir şekilde hayata geçirme yönünde (bu yöndeki ilk adım Politbüro belgesidir); ikincisi, partinin genel politikasında işçi sınıfının, şehirli emekçilerin ve yoksul köylülerin, acil ihtiyaç ve isteklerinin savunulmasına her zamankinden daha fazla önem vermek yönünde (tabii ki halk cephesi politikası çerçevesinde). Şu anda çok geride olduğumuz, hiç iyi gitmediğimiz sendikalardaki çalışmalarla ilgi-

li soruna ise burada değinilmiyor. Bir aydan daha fazla süredir buradayım ancak işçi sendikaları sorunu bir kez bile sekreteryaya gündemine gelmedi. Aslında partinin uzak duramayacağı, işçi ücretleri vb. konularla ilgili, işçi sendikalarının karakterine ilişkin birçok yakıcı sorun var. Parti yayınlarında, işçi sendikaları düzenli olarak ele alınmadığı gibi, fabrikalardan haberlerin yer alması da söz konusu değil. Bu durum, işçi sendikaları çalışmalarının hâlâ önemsenmediğini, fabrikalardaki işçi kitlesiyle bağlarımızın zayıf olduğunu gösteriyor. Yoldaşlarımızı ilgilendiren temel konu, sendikalarda siyasi eğilim mücadelesi (liderlik pozisyonlarının ele geçirilmesi, vb.). Ancak bu mücadelede de daha çok odaklandıkları, çıkarlarını savunmak üzere sendikalarda örgütlenmelerini sağlamak üzere kitleleri harekete geçirmek değil, üst düzeydeki anlaşmalar. Caballero'nun sendikalarda çok önemli bir konumda olmasının, ayrıca kadrolarının neredeyse dokunulmaz olmasının nedenlerinden biri bu. Örneğin Valencia'yı ele alalım. Caballeristler, bu şehirdeki sendikaların bölgesel liderliğini, dolayısıyla da günlük gazete *Correspondencia de Valencia*'nın tasarrufunu, ellerinde bulundurmaktadır. Bugün Caballerist olan bu gazete, komünist partiye yönelik pis bir savaş sürdürüyor. Sorun, geldiğim günden beri sekreteryanın önünde ve yoldaşlar her gün Caballeristleri bölgesel sendika liderliğinden ve gazetenin yayın kurulundan uzaklaştıracaklarına söz veriyorlar. Planları, sosyalistlerle (merkezci) bölgesel liderlik konusunda anlaşıp çoğunluğu ele geçirerek, gazete de yarı-legal bir darbeyle, Caballerist yayın kurulunu uzaklaştırıp yeni bir yayın kurulu oluşturmak. Yetkililerin yardımıyla bu işin üstesinden gelmenin güvencesini vererek, her gün, bu işin 24 saat içinde halledileceği sözü veriyorlar. Kendi adıma, her gün onları bu doğrultuda zorluyor ve teşvik ediyorum. Sonunda, konuyla ilgili hiçbir ilerleme sağlanmayınca, yoldaşların meseleyi yeniden sekreteryada ele almalarını ve tartışmalarını rica ettim. Bu tartışmadan çıkan sonuç şu: Yetkililer gazeteyi ele geçirmemiz için bize hiç yardım sözü vermediler, işçi sınıfı hareketinin kural ve gelenekleri böyle bir müdahaleye izin vermiyor, tek mümkün müdahale (yargıçların kararıyla!) Emek Bakanlığı tarafından yapılabil-

lir ancak o da parti düşmanı olduğu için bunu kabul etmez, merkez sosyalistler darbeyi kabul etmez ve son olarak da, eğer bu yolda devam edeceksek, yapmamız gereken, gazeteye kendi kadro ve silahlarımız ile saldırmamız. Tabii ki, polisi peşimize takma riskini alarak, böylesi bir eylemle Caballerist kesimin birliğini güçlendirerek, Caballero'yu tecrit etme ihtimalini güçleştirerek ve anarşistlerle, hükümetle, işçi sınıfı kitlelerinin bir kesimiyle ilişkilerimizi bozarak. Sosyalistlerle, otoritelerle, vb. tartışarak bir ay kaybedilirken bu süre boyunca en temel kitle görevleri de ihmal edildi: İşyeri ve sendika toplantılarındaki işçilerin gazeteye yayıncılarına karşı harekete geçirilmesi sağlanmadı. Protestolar, ortak bildiriler vb. gönderilmedi. Başka bir deyişle, yapılması en gerekli çalışmaların ihmal edilmesi ile Caballero'nun bize karşı savunmasını örgütlemesine izin verildi...

...Son birkaç gündür bizi meşgul eden bir sorun da, ordudaki komünist kadroların (maalesef en iyileri onlar) disiplini. Buradaki durum çok çirkin ve *tehlikeli*. Detayları bir kenara bırakırsak, temel mesele, ordudaki komünist kadroların, komünist parti'nin otoritesini hissetmemesi. Aralarında disiplinin, öz-denetimin yitirildiği, göz yumulamayacak mücadeleler oluyor. Partinin imzaladığı mektuplarla ve diğer uygun yöntemlerle müdahale ediyoruz.

Burada yaptığım tüm yorumlar, aynı zamanda Moreno'nun görüşlerini de yansıtıyor. Tekrar edersem, onu eleştirdiğim tek nokta, şimdiye kadar yoldaşları doğru bir öz eleştiri yapmaya, dolayısıyla vahim hatalardan kaçınmaya yönlendirmemiş olması. Louis'i geri göndermemeniz talebim de Moreno'nun muvafakatini taşımaktadır. Onun çalışmaları ile ilgili acele bir yargıda bulunmak istemiyorum ancak, korkarım *varlığının partiye zararlı olduğunu* düşünüyorum. Bunun nedenleri şöyle: (a) Halk cephesi politikası, anarşistlerle uzlaşma ve Caballero'nun tecrit edilmesi konularında partinin birkaç aydır tutarlı bir politika uygulayamamasından sorumlu olan odur. (b) Açık düşmanları tecrit etmeyi ve halk cephesini pekiştirmeyi hedefleyen mantıklı ve tutarlı siyasi eylemliliği imkânsız hale getiren, basındaki (kısmen de toplantılarda) parti tartışmalarının yürütülüşündeki kararsızlıklardır. Bana göre, bu

durumdan sorumlu olan da odur. (c) Yoldaşlardaki sorumluluk duygusunu, eleştirel ruhu körelterek, komünist partinin iyi çalışmasına engel olan onun varlığıdır.

Sanırım bu mektup elinize geçmeden bu konuda bir karar almış olacaksınız, ancak konunun önemini düşünerek, yine de görüşümün sizce bilinmesini ciddiye alıyorum. İspanyol partisini, böyle bir durumda L.'nin vesayetine bırakarak, çok büyük hata yaptığımız kanaatindeyim.

Sıcak selamlar

Er.

12 Mart 1939 Raporu⁴

Valencia

12 Mart 1939, Pazar

Sevgili arkadaşlar,

Ayrıldığıımızdan beri görece en sakin gün olması, ayrıca bir yoldaşın Fransa'ya gitme fırsatı bulması nedeniyle bu kısa mektubu, bizim ve ülkenin durumu hakkında sizi bilgilendirmek üzere yazıyorum. Sanırım olanlardan haberdarsınız. Sizin havaalanından ayrılmanızdan kısa bir süre sonra, havaalanı saldırı ve SIM (Askerî İstihbarat Servisi) birliklerince kuşatıldı. Saldırı düzenlemeye yeltenmeden (gerillalarımızın önünde korkutucu biçimde dikilen bir Alicante SIM subayının söylediğine göre “kan dökmek” için) uç uçağın kalkışını izlediler. Daha sonra kontrol noktasından geçmeden Murcia'ya gitmeye çalışırken, maalesef bu birimler bizi yakaladı. Ertesi sabah tutuklu olarak bizi Alicante'ye götürdüler. Durumumuz tüm gün belirsizdi ve ihtimaller, uzun süreli hapis, serbest bırakılma veya *paseo** idi. Anlaşıyor ki, son yirmi dört saat içinde Alicante'den birçok yoldaş ve diğer tutukluların uğradıkları akıbet, *paseados* olmaktı. Parti ofisleri polis tarafından işgal edilmişti. Sonunda, sosyalist bir SIM subayını bizi serbest bırakma-

4 Üç sayfalık bu mektup, Dolores ve diğer Politbüro üyelerine İspanyolca ve el yazısıyla yazılmış, Alfredo adı kullanılmıştır.

(*) Kişinin, yargılanmadan infaz edilmeye “yürüyüşü”nü ifade eder.

ya ve koruması altında Albacete'ye götürmeye ikna ettik. Aracı-mızı, silahlarımızı, şoförümüzü, koruma aracı ve gerillalarımızın hepsini kaybettik. Albacete'de Valcarcel ile temas kurmayı başardık ve o bize tanımadığımız bir yoldaşın evinde oda ayarladı. Ancak Valcarcel ile bu yoldaş, kaldığımız evden çıkarken tutuklandılar ve hâlâ ortalıkta yoklar. Bir kez daha kendimizi bağlantısız, hareket edemez ve çalışamaz durumda bulduk. Parti'nin tüm liderlerinin ve komünist subaylarla komiserlerin tutuklanması emrin-den beri, Albacete de en az Alicante kadar karışık ve zordu. "Yeni" yetkililerin verdikleri özel belgeler olmadan sokaklarda dolaşmak imkânsızdı. Hava Kuvvetleri'nden bir yoldaş bizi bu güçlüklerden kurtararak, arabasıyla, Cuenca bölgesinde, San Clemente yakınlarında bir köye götürdü. Ancak ertesi gün bizi kaderimizle baş başa bırakınca, kötü durumumuzdan kurtulmak için yaya olarak buradan ayrılmak zorunda kaldık. Sonunda Mendiola, Ananios, Camacho ve hava kuvvetlerinden bazı yoldaşlarla temasa geçebildik. Bu baylar, ellerinde birçok imkân olduğu halde, ayrıca Casado cuntasıyla* neredeyse normal ilişkilere sahipken, bize herhangi bir yardımda bulunmayı reddettiler. Hatta daha evvel hazırladığımız PB raporunun basılmasında ve sokaklarda rahatça dolaşmamızı sağlayacak uygun kıyafet taleplerimiz için de, yardımcı olmadılar. Alonso, Valencia bölgesine geçmemizi sağlayacak araç ve belgeler için söz vermesine rağmen, *oraya yürüyerek gidebileceğimizi* ifade eden bir mesaj gönderdi. Bunları, bu baylar yurt dışına gelip Rusya'da pilotluk yapmak için yardım veya tavsiye talebinde bulunurlarsa, onlara nasıl davranacağınızı bilin diye anlatıyorum.

Pis domuzlar! Cuma günü, Albacete'de durumun biraz düzelmesiyle birlikte, Martinez ve yerel örgütle düzenli temas kurabildik...

... Bizimle ilgili bilgiler bunlar. Ülkenin durumuna ve tahmin edilebileceği kadar kötü olmayan çalışma şartlarına geelim. Cuntanın kuruluşu, Negrin ve hükümetinin uçuşu (bu kaçış bana gö-

(*) Bu isimle anılan, cumhuriyetçi subayların kurduğu Milli Savunma Konseyi, 1939 Mart ayında Negrin hükümetinden sonra ortaya çıkmıştır. Segismundo Casado Lopez yönetimindeki konsey, Franko ile sürdürdüğü müzakerelerle komünistleri iktidardan uzaklaştırmıştır.

re korkunç ve mazereti olmayan bir hata. Negrin'in Casado ile suç ortaklığı içinde olduğu şüphesini taşıyorum. Bu nedenle ülke dışında N. ile ilişkilerinize, onunla ilgili ifadelerinize çok dikkat etmelisiniz), ülkede,18 Temmuz'u* hatırlatan çok ciddi bir karışıklık ve düzen bozukluğuna yol açtı. O günden farkı, partimize yönelik, dizginlerinden boşanmış vahşi baskıdır. Cunta'nın yukarıdan talimatıyla başlayan bu baskının açık niyeti, Franko ile anlaşma zemini yaratmaktır. Tabanda bunu besleyen ise; partimize karşı nefretin, ayrıca anarşistlerin, kışkırtıcıların intikam duygularının sömürülmesidir. Plan, partimizi parçalamış ve böylelikle sindirmiştir. Bu baskı dalgası partimizi şaşkınlığa uğrattırken, zayıf yönlerini, özellikle kitlelerle bağları konusundaki zaaflarını, ortaya çıkardı. Bildiğim kadarıyla partinin hiçbir örgütü, partinin savunması meselesini bir kitle sorunu olarak ortaya koyarak, kendini savunma basiretini gösteremedi. Çoğunluk, partinin ordu ve devletin sivil aygıtları içindeki "konum"undan yararlanmaya çalıştı ancak bu "konumları" ellerinde bulunduran kişiler bizi hıyal kırıklığına uğrattı (örneğin havacılar, Casado'nun emirlerine uyarak, Madrid'de yoldaşlarımızın bulunduğu hatları bombaladı). Kitleler ile ilgili olarak anti-komünist kampanya ilk günlerinde başarıya ulaşsa da, barışı her şeyden fazla isteyen, partimizin düşman olarak gösterildiği kitlelerin had safhadaki bezginliği daha fazlasına izin vermedi. Madrid'de cuntanın komutanlarımıza ve komiserlere yönelik tutuklamaları, hemen yerine getirilen infazları ve benzeri çabalarıyla, Madrid'deki yoldaşlarımız silahlı mücadeleye girmeye zorlandı. Dahası, ülke genelinde de, hükümetin hâlâ direndiğini sanıyorlardı. Henüz tüm detayları bilmiyorum, ancak her tür araçla kendimizi savunacağımız doğrultusunda bir kez karar alınınca, yoldaşlar buna uydu. Taşındıkları sorumluluk duygusu nedeniyle, cepheleri bozmamak için başkente yeni güçler gönderilmesini talep etmediler...

(*) Bu gün, 1936 yılında İspanya anakarada askerî ayaklanmanın başladığı gündür.

İspanya partisinin direniş ve birlik politikasının yüz yüze kaldığı sorunlar, Münih Kapitülasyonu'ndan beri ayrıca, Fransa halk cephesinin genel grevi ve bölünmesinden* sonra, artmış ve yoğunlaşmıştır. Aşağıdaki bilgi ve saptamalar, bu olaylardan yılsonuna kadar olan zaman dilimiyle ilgilidir. Raporun betimleyici olması, savaşın, şu ana kadar size bilgi gönderemediğim dönemi ile ilgili mümkün en fazla materyali aktarma isteğimden dolayıdır...

Son siyasi eylem girişimleri. 11 Mart'ta (cumartesi) Checa'yla birlikte, Jesus ve diğer doğu bölgesi liderleriyle, Jesus'un Valencia yakınlarındaki dağlarda bulunan kumanda makamında buluşabilmeyi başardık. Durumu değerlendirerek, artık silahlı mücadele üzerinden yapılabilecek hiçbir şey kalmadığı, ancak ilk günlerinde cuntaya yardım eden ve bundan memnun olmayan bazı kişilere dayanarak, durumu kendi lehimize çevirebileceğimiz küçük bir ihtimal olabileceği sonucuna vardık. Bu kişilerin memnuniyetsizliğinin nedeni, Casado'nun, barışla ilgili söylediklerini rafa kaldırmasından dolayı aptalca bir hata yaptıklarını anlamaları, bunun da ötesinde komünistlerle yeniden işbirliği yapma istekleriydi. Bu olasılığı sınamaya karar verdik. Söz konusu kişiler arasında; tüm ordunun Başkumandan'ı General Menendez,** Valencia'dan cumhuriyetçi Just, sosyalist Rodriguez Vega vardı. Menendez cuntaya karşı isyan başlatmak istemediğini, ancak Miaja'yı Valencia'ya getirirsek,*** Casado'ya karşı siyasi bir hareket örgütlemenin mümkün olabileceğini belirtti. Bunu denedik ama tehlikeyi sezen Ca-

5 Bu rapor, Togliatti Moskova'ya döndükten sonra yazılmıştır.

(*) Fransa'daki Blum hükümeti, "sol blok"u parçalamış, 1938 Kasım ayındaki genel grevi vahşice bastırmıştır. (Dipnot İtalyanca metindendir).

(**) Leopoldo Menendez Lopez, savaşın son dönemlerinde, Doğu ordularını yöneten cumhuriyetçi kumandan. (Dipnot İtalyanca metindendir).

(***) Jose Miaja Menant, Madrid'in savunmasında önemli bir rol oynayan Cumhuriyetçi Ordu generali. Sırasıyla, merkez-güney cephesi komutanlığı, silahlı kuvvetler genel müfettişliği, son olarak da Casado'nun Ulusal Güvenlik Konseyi'ne başkanlık yapmıştır. (Dipnot İtalyanca metindendir).

sado, Miaja'nın Madrid'den ayrılmasını engelledi. Durumu değiştirmek üzere Menendez ve Just ile görüşmelerimiz birkaç gün daha sürdü. Bu yaklaşımımız (veya yanılısamız), 15 Mart'ta Menendez'in Madrid'e gitmesi ile sona erdi. Ülkenin en tehlikeli anti-komünistleri ile işbirliği içinde olan ve Casado'nun emirlerini yerine getiren, sosyalist Carrillo* duruma el koymuş, azletme tehdidi ile Menendez'in geri çekilmesine sebep olmuştur. Bu son siyasi eylem atağımızın birçok olumlu sonucu oldu. Birincisi, Valencia'da bizzat Menendez tarafından korunduğumuz için, biraz daha serbest çalışma imkânı bularak, hemen tüm taban örgütlerimizle bağlantı kurduk ve kadrolarımızın tahliyesini daha iyi organize edebildik. İkinci olarak, bu durum askerlerimizin ordudan atılmasına ve her yerde tutuklanmalarına engel oldu – Menendez bunu yapmayı reddetti. Üçüncü olarak, komünistlerin UGT'den ihraç edilmelerini önlemek mümkün oldu. Valencia'da (ayın 15 veya 16'sında) yapılan UGT liderler toplantısında, ihraçtan yana olan Caballeristlere karşı, Vega yoldaşlarımızla bir blok oluşturdu. Dördüncü olarak, kadrolarımızın tahliyesi için bazı yasal yolları da kullanmamız mümkün oldu. Beşinci olarak, savaşın sona erdiği koşulların tarihi ve siyasi değerlendirmesinin yer aldığı parti manifestosunun, çok geniş bir kitle dağıtımının yapılması mümkün oldu. Son olarak, Cartagena'da çok önemli ve yararlı konumları, son ana kadar elimizde tutmamız mümkün oldu.

Partinin taban örgütleri bu son dönemde iyi tepkiler veremediler. Kitlelerden yalıtılan, halk cephesinden, şehir konseylerinden, her yerden kovulan yoldaşlar, herhangi bir eylem veya ifade-den korkuyorlardı. Durumun aniden değişmesi, pratik çalışmalarında herkesin kafasını karıştırdı. İktidara ve bunun sağladığı çalışma imkânlarına alışmış olduklarından, yarı-illegal koşullarda hızlı davranamadılar. Valencia Belediye Konseyi üyesi bir yoldaşın, Casado'nun ihanetini Konsey'e duyurmak için gösterdiği olağanüstü gayretin oluşturduğu muhteşem istisnai duruma da de-

(*) Wenceslao Carrillo, PSOE lideri. Negrin hükümetini devirmek üzere gerçekleştirilen Casado cuntasında yer almıştır. Daha sonraki PCE lideri Santiago Carrillo'nun babasıdır. (Dipnot İtalyanca metindendir).

ğınmek gerekiyor. Hemen hapse atıldı ve şu anda nerede olduğunu bilmiyoruz. Valencia'da talimatları aldıktan sonra, yeni bir parti yönetimi oluşturduk. Yer alan yoldaşlar; Larranaga, Rosas, Sosa, Navarro Ballesteros, Montolin ve gençlik lideri Pinto. Son birkaç gündür bu yeni lider kadro ile çalıştık.

Yeni yönetim çalışmalarını planladıktan sonra 20 Mart'ta, Cartagena'dan bir çıkış imkânının doğduğuna dair bir mesaj aldık. Jesus şimdiden hedefteydi. 21 Mart gecesi oraya vardığımızda, böyle bir imkânın olmadığını gördük. 24 Mart sabahı bir hava birliğinden üç uçağı zorla ele geçirerek, Totana'dan (Cartagena) saat altıda ayrıldık. Aşağı yukarı onda Mostaganem'e (Cezayir) indik. Yanımda Jesus Hernandez, Checa, Diegues, Uribes, Palau, Virgilio Llanos ve başkaları vardı...

- Alfredo 114, 164, 169, 174
Alvarez del Vayo 72, 84, 92, 95, 98,
129, 134, 142, 143
Angel, Norman 152
Annemasse Protokolü 107, 108, 113,
130, 161-163, 169
Azana, Manuel 41, 50, 51, 57, 78, 84,
98, 104, 107, 132, 143, 158

Bağımsız İşçi Partisi (ILP) 73, 99, 106
Beşinci Alay 54, 72, 82
Bevin, Ernest 106
Birleşik Genel İşçi Konfederasyonu
(CGTU) 42, 46
Blum, Leon 57, 59, 60, 104, 177
Britanya Komünist Partisi (CPGB) 73,
106, 130
Brouckere, L. 106-108, 130, 152, 161-
163

Caballero, Francisco L. 42-44, 46, 49,
51, 67, 76-78, 84, 87, 88, 91-98,
103, 104, 114-116, 119, 124, 126-
129, 139, 143, 157, 159, 160, 162,
164-166, 168, 170, 172, 173
Caballero, Largo 42-44, 46, 49, 51, 67,
76-78, 84, 87, 88, 91-98, 103, 104,
114-116, 119, 124, 126-129, 139,
143, 157, 159, 160, 162, 164-166,
168, 170, 172, 173
Cachin, M. 108, 130, 161
Carillo, Santiago 101
Carrillo, W. 178
Casado Lopez, S. 143-150, 175-178
Casares Quiroga 50, 53
Chamberlain 33, 109, 137
Checa, P. 108, 146, 147, 149, 169-
171, 177, 179
Citrine, W. 105, 129
Claudin, F. 146, 147
Codovilla, V. 50, 51, 70, 87, 92, 123,
124, 128, 168, 169
Cordero, M. 162
Cortes 44, 47, 50, 68, 126, 142, 144,
167
Cot, Pierre 60

Dahlem, F. 108, 124, 169
Daladier, E. 60, 141
Delbos, Y. 60
Diaz, J. 41, 44, 45, 47, 48, 68, 76, 77,
80, 86, 89, 92, 94, 97, 98, 101, 108,
127, 128, 132, 134, 139, 151, 153,
169, 170

- Dimitrov, G. 46-50, 70-72, 77, 88, 95, 107, 109, 113, 114, 130, 140, 155, 164, 169
- Dostoyevski 24
- Duclos, J. 43, 57, 68, 130
- Durruti, B. 85, 86
- Ehrenburg, Ilya 72
- Ekim Devrimi 10, 23
- Franko 14, 48, 53, 55-57, 59, 61, 63, 64, 73, 77, 78, 82, 84, 88, 93, 94, 96, 97, 101, 104, 106, 110, 111, 116, 124, 125, 126, 131-133, 135-142, 144, 145, 148-150, 153-156, 175, 176
- Fransa Komünist Partisi (PCF) 43, 50, 57, 95, 130, 141, 154
- Fransız Sosyalist Partisi (SFIO) 139, 161
- Genel İşçi Konfederasyonu (CGT) 46, 48
- Genel İşçi Sendikası (UGT) 41, 42, 44, 48, 51, 83, 89, 92, 97, 100, 101, 105, 114, 115, 117, 118, 124, 125, 130, 132, 134, 139, 141, 144, 149, 165, 166, 178
- General Kleber 74, 78, 82
- Generalitat 48, 84, 88, 117, 118, 126
- Gil-Robles, Maria 45
- Giral, Pereira 53, 57, 59, 63, 67, 98, 103
- Halk Cephesi 16, 37, 41-45, 48-50, 52, 56, 58, 60, 69-71, 77, 82, 83, 86, 88, 97-99, 101, 103, 110, 115, 122, 127, 130, 134, 135, 144, 147-149, 154, 164-167, 170, 171, 173, 177, 178
- Hernandez, Tomas J. 49, 50, 68, 92-95, 98, 107, 120, 123, 128, 132, 134, 147, 149, 152, 153, 170, 179
- Hitler 12, 13, 21, 22, 56, 57, 79, 132, 133, 135, 151, 155
- Humbert-Droz, J. 137
- Ibarruri, Dolores 53, 54, 98, 101, 122, 123, 124, 126, 127, 130, 132, 136, 137, 141, 146, 147, 150, 151, 153, 156
- Iberya Anarşist Federasyonu (FAI) 41, 86, 89, 116, 117, 124
- Iberya Anarşist Federasyonu (FAI) 41, 86, 89, 116, 117, 124
- İçişleri Halk Komiserliği (NKVD) 75, 76, 82, 85, 111
- İkinci Enternasyonal (LSI) 58, 105-108, 130, 136, 139, 152, 161-163
- İspanya Komünist Partisi (PCE) 13, 41, 42, 44, 46-51, 54, 57, 67-71, 74, 76, 77, 80, 83, 86-88, 91, 92, 95, 97-99, 101, 103, 105-107, 114-117, 119, 121-132, 134, 136, 137, 139-144, 146-149, 151, 153-156, 169, 170, 178
- İspanya Özerk Sağ Konfederasyonu (CEDA) 45, 52
- İspanya Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) 42, 44, 46, 49, 50, 52, 67, 71, 83, 92, 97, 98, 101, 103, 105, 107, 114-116, 119, 122, 124, 125, 128, 130, 134, 139, 144, 148, 153, 154, 162, 178
- İstihbarat Servisi (SIM) 100, 104, 146, 174
- İşçi Partisi 58, 129, 130, 139, 151
- İşçi Sendikaları Kongresi (TUC) 58, 129, 130, 139
- İtalya Komünist Partisi (PCI) 29, 46
- Katalan Birleşik Sosyalist Partisi (PSUC) 83, 84, 96, 100, 101, 117, 122, 126, 127, 136, 137, 151
- Knorin, Wilhelm 71, 72
- Koltsov, Mikhail Yefimoviç 63, 68, 72, 79, 89
- Komintern 9-18, 20, 25, 35, 36, 39, 41, 43, 46, 50, 51, 62, 63, 68, 70, 71, 73-77, 79-81, 86-88, 91, 92, 94, 99, 100, 107, 108, 113, 119, 125, 130, 150, 153-156, 168-170

Komünist Enternasyonal Yürütme
Komitesi (IKKI) 49, 67, 68, 77, 80,
87, 95, 109, 114, 124, 135, 136,
138, 140, 152, 168, 169

La Batalla 49, 97, 100

La Passionaria (bkz. Ibarruri, Doleres)

Las Palmas Manifestosu 56

Lenin 18, 23, 26, 33, 43, 47, 70, 71,
77, 150

Longo, L. 108

Manuilsky, Dmitry 47, 70, 71, 114,
150, 152, 169

Marksist Birleşik İşçi Partisi (POUM)
13, 15, 48, 9, 83, 84, 88, 89, 96-
100, 103, 106, 127

Marty, A. 68, 79, 94, 95, 128, 152

Marx 23, 33, 43

Maurin, J. 48, 49, 83, 88

Mije, A. 68, 134, 142, 143

Milletler Cemiyeti 51, 58, 59, 65, 72,
80, 98, 108, 129, 140, 141

Molotov, V. 87, 159

Moskova Duruşmaları 62

Mussolini 56, 57, 79, 133

Müdahale Etmeme Komitesi 67, 74-
76, 79, 80

Negrin, Juan 67, 77, 78, 98-100, 103,
107, 110, 111, 113, 114, 116, 118-
122, 132-135, 138-147, 149, 150,
152, 165, 170, 175, 176, 178

Nin, A. 48, 83, 88, 100

Orlov, A.N. 76, 82, 85, 111

Orwell, George 54, 73, 90, 120

Politbüro 51, 68, 76, 101, 114, 115,
117, 124, 144, 146, 169-171, 174

Polonya Komünist Partisi (KPP) 21,
138

Pyatakov, Yu 89

Radek, K. 89

Rozenberg, M. 51, 72, 87, 157-160

Sol Liberal Parti 41, 51

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
(SSCB) 10, 11, 13-18, 20, 22, 23,
26, 46, 48, 50, 58, 60, 62-65, 72,
74-76, 79, 80, 88, 101, 110, 111,
115, 122, 128, 138, 150, 153, 155,
156, 158

Stalin 12, 17, 19, 21, 23, 26, 30, 36,
37, 46, 48, 62, 63, 76, 77, 87, 108,
110, 111, 128, 136, 138, 150, 153,
155, 157, 159, 162

Stepanov 94, 123, 125, 134, 169

Thorez, M. 58, 108, 130, 141, 142,
154, 161

Togliatti, Palmiro 36, 46, 71, 95, 107-
109, 113-117, 119, 121, 123, 124,
127-129, 131, 132, 134, 135, 137-
140, 143-150, 161, 177

Toulouse Kongresi 46

Troçki 17, 18, 23, 26, 33, 75, 89, 110

UGT'nin tarım sektörü (FNNT) 44

Ulusal Emek Konfederasyonu (CNT)
41, 13, 41, 45, 47, 49, 51, 78, 84-
86, 89, 96-98, 100, 101, 116-118,
124, 126, 127, 132, 134, 137, 141,
144, 149, 166, 171

Uluslararası Tugaylar 20, 73, 78, 79,
81, 82, 91, 119-121, 140, 141, 153,
169

Uribe, V. 57, 103, 118, 122, 123, 127,
144, 149, 170, 179

Vandervelde, E. 106

Voroshilov, K. 87, 159

Yagoda, C.G. 75

Zinoviev-Kamenev Davası 62

Zyromski, J. 139

...E.H. Carr, Komintern ve İspanya İç Savaşı'nda "Sovyet devleti"nin, İspanya "konu"sunu, 1935 sonrasında birincil önemde gördüğü Mihver -İtalya, Almanya- paktının muhtemel bir Rusya'ya savaş açma girişimini caydıracağını varsaydığı İngiltere ve Fransa ile yapılacak bir antlaşma malzemesi olarak ele aldığını, İspanya'daki devrime ilişkin tutumunu da öncelikle ve esas olarak buna göre belirlediğini yeterince açık biçimde gösteriyor.

Ömer Laçiner'in "Sunuş" yazısından...

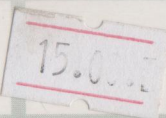
Edward Hallett Carr, İspanya İç Savaşı'nı Komintern'in izinden giderek inceliyor. Olgun, mesafeli ve bazen haddinden fazla sakın bir dille iç savaşın nasıl kaybedildiğini anlatıyor. Kitap, iç politikadaki hizip ve mahfilleri, hesaplaşmaları, telaş ve heyecanlarıyla cephe gerisini betimlerken Sovyetler Birliği'nin güvenlik hedeflerinin ve diplomatik tercihlerinin İspanya devriminin akıbetini nasıl değiştirdiğini vurguluyor. Cumhuriyetçilere gösterilen uluslararası desteğin günbegün azalmasının ve anti faşist cephenin yalnızlaştırılmasının altında Sovyet devletinin çıkarlarının olduğunu belgelerle aktarıyor.

E.H.Carr, *Komintern ve İspanya İç Savaşı'nda*, büyübozucu üslubu ve kendine özgü şahsi tınısıyla, yürek burkan bir yenilginin faillerini ifşa ediyor.

İLETİŞİM 1459

TARİH DİZİSİ 58

ISBN-13: 978-975-05-0745-8

